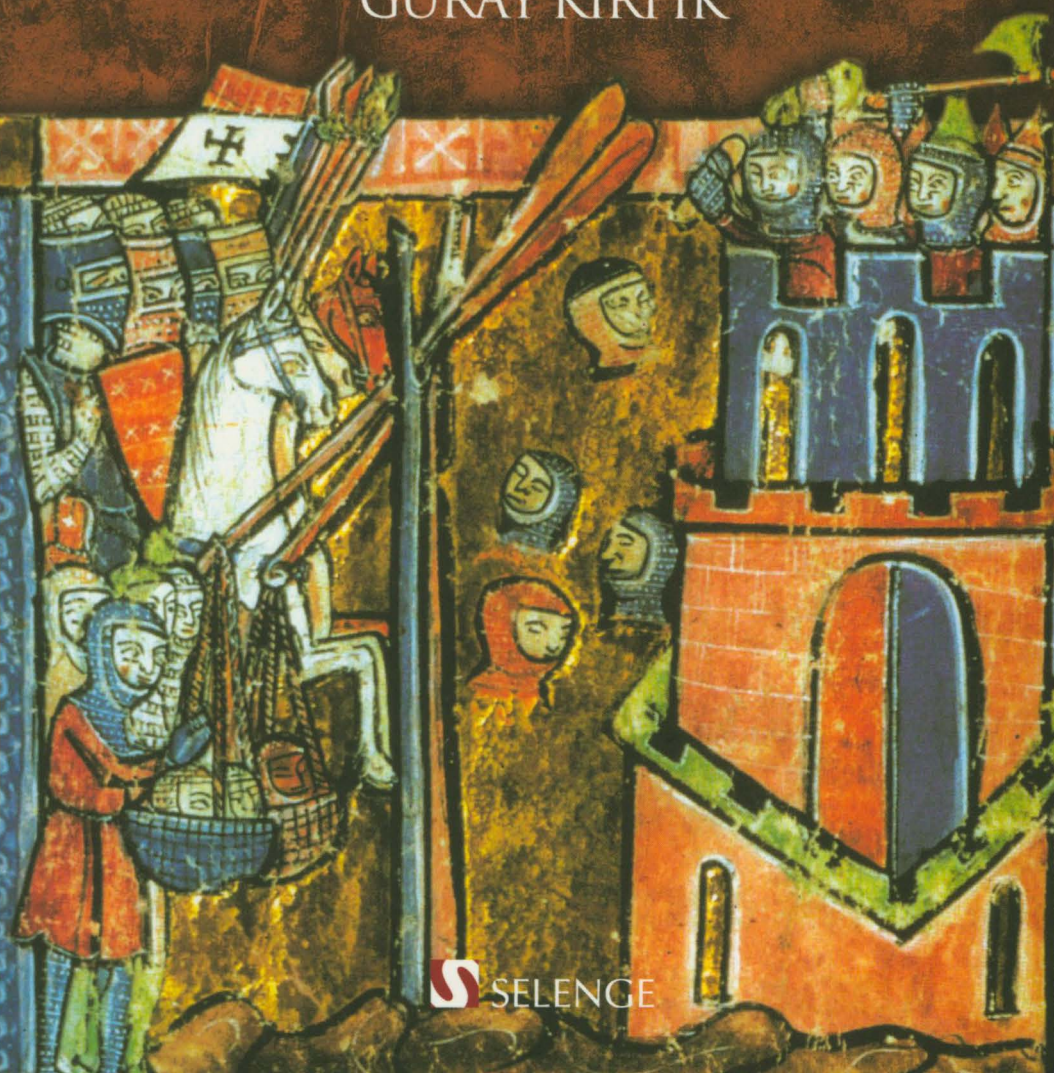
DOĞUNUN VE BATININ GÖZÜNDEN HAÇLILAR

GÜRAY KIRPIK

SELENGE

DOĞUNUN VE BATININ GÖZÜNDEN HAÇLILAR

DOĞUNUN VE BATININ GÖZÜNDEN HAÇLILAR

YRD. DOÇ. DR. GÜRAY KIRPIK

Selenge Yayınları
İstanbul - 2009

Selenge Yayınları No: 50
Tarih Dizisi 39

Dizgi-Sayfa Düzeni
Selahattin Uslucan

Tashih Redaksiyon
Nergize Turaeva

Kapak
Nüans Ajans

Baskı-Cilt
Bayrak Matbaası
Davutpaşa Cad. No: 14 Kat:2
Topkapı - İSTANBUL

ISBN 978-975-8839-64-3

Selenge Yayınları
Ticarethane Sok. No: 41/24 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: 0.212 514 45 73 Fax: 0.212 511 09 35
www.selenge.com. tr
e-mail:selenge@selenge.com. tr

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 7
ÖNSÖZ 9
GİRİŞ 13

BİRİNCİ BÖLÜM
DOĞUNUN GÖZÜYLE HAÇLILAR

I. HAÇLILIK FİKRİ 19
Haçlılar Konusuna Bakış 19
Haç Nedir? 21
Haçlılardan Önce Doğu-Batı Çatışmaları 23
Haçlı Seferi Düşüncesinin Doğuşunun Kaynakları 24
Ortaçağ Batısının Durumu 26
İnançlar 26
Normanlar 28
Şövalyelik (Chevalrie) 31
Yamyamlık (Kannibalizm) ve Haçlılar 32
II. HAÇLI SEFERLERİNİN SEBEPLERİ VE TÜRKLER 36
Haçlılardan Önce Doğu ve Batıda Olaylar 36
Birinci Haçlı Seferinin Sebepleri 39
Sıradan Sebepler 39
Önemli Sebepler 40
Çağdaş Sebepler 41
Türklerin Haçlı Seferlerinin Çıkışına Etkisi 41
Saracen (Agarenos) 45
Peçenekler ve Çaka Bey 49
Papalık 50

Konsiller ve Etkileri 51
Piacenza ve Klermont Konsilleri 56
Endülüs'ün Düşmesi İşgal mi, Reconquista mı? 58

III. HAÇLI SEFERLERİNİN BAŞLAMASI 58
Birinci Haçlılar ve Liderleri 58
Doğu Roma ve Patrik-Papa Diyaloğu 63
İslam Devletleri ve Doğu Roma 65
Kiliselerarası Mücadele ve Schizma 68
Haçlılar ve Ticaret 71
Haçlılar İçinde Kadın 73

IV. HAÇLILARIN ANADOLU'YU İSTİLASI 74
Haçlıların Yola Çıkması ve Ordu Yapıları 74
Haçlıların Sayıları 74
Balkanlarda Haçlılar 76
Türkler, Haçlılar ve Doğu Roma 79
Haçlıların Anadolu İstilası Başlıyor 82
İznik'in Düşmesi 83
Ermeniler Haçlıların Elini Tutuyor 84
Haçlı-Büyük Selçuklu Kapışması: Antakya Savaşı 1098 86
Kudüs'ün İşgali 1099 93

V. FEODALİTE DOĞU'YA HAÇLILAR ZAMANINDA GELDİ ..95

VI. MEDENİYETLER ÇATIŞMASINDA
HAÇLILAR VE TÜRKLER 99
Tarihte Batı'nın Doğu'yu Ele Geçirmeye Yönelik Projeleri 103
Doğunun Gözü ve Haçlılar 106

VII. ORTAÇAĞ TARİHÇİLERİNİN KALEMİYLE HAÇLILAR 108

VIII. HAÇLI TARİKATLERİ 111
Birinci Haçlı Seferi Kronolojisi 115

SONUÇ 116

İKİNCİ BÖLÜM
BATININ GÖZÜYLE HAÇLILAR 119

KAYNAKÇA 163
DİZİN 169

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
ed. : Editör
İA. : İslam Ansiklopedisi
İEF : İstanbul Edebiyat Fakültesi
İs. : İssue
No. : Numara
p. : page
s. : Sayfa
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Terc. : Tercüme eden
Trans. : Translation
TKAE : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK : Türk Tarih Kurumu
Un. : University
Ün. : Üniversitesi
Vol. : Volume
Yay. : Yayınları

ÖNSÖZ

Haçlı Seferleri üzerine araştırma yapılırken konu bütünlüğünü sağlamak ve objektif olabilmek birçok bakımdan güç bir iştir. Zira pekçok olay ve ayrı ayrı konularla ilgili ve iç içe girmiş olaylar silsilesiyle karşı karşıyasınızdır ve seferlerin hemen hepsi birbirinin sebebi ve devamı niteliğindedir.

Burada amaçlanan "*İlk Dünya Savaşı*" adı verilebilecek kadar büyük ve etkili bu vahim olaylar silsilesinin sebeplerini açıklamak, günümüze olan yansımalarını tespit etmek ve tekerrür etmekte olan olaylarla bağlantısının olup olmadığını ortaya koymaktır.

Batıdaki Haçlı Seferleri Tarihi araştırmacıları geçmiş on yüzyıl içinde görülen Haçlılık ile alakalı olayları şu üç tarih kategorisinde ele almaktadırlar:

1. 1095-1291 yılları arasındaki Haçlı Seferleri
2. 1291-1798 yılları arasındaki Haçlı Seferleri
3. 1798'den sonraki Haçlı Seferleri

Tarih konularına göre taksimatı doğunun gözüyle şu şekilde yapmak da mümkündür:

a. Selçuklu Dönemi Haçlı Seferleri (1071-1299)
b. Osmanlı Dönemi Haçlı Seferleri (1299-1683)
c. Kutsal İttifak sonrası Haçlı Seferleri (1683'ten sonrası)

İslam tarihi akışına göre de bu ikinci taksimat pek fazla değişmez:

I- Endülüs'e Haçlı Seferleri
II- Selçuklulara Karşı Haçlı Seferleri
III- Osmanlılara Karşı Haçlı Seferleri

Çalışmada mümkün olduğunca yabancı terimler Türkçe uyarlamaları yapılarak kullanılmaya çalışılacaktır. Birçok isim ve kavramda ise ana dillerindeki kullanım şekillerine bağlı kalınmıştır. Ayrıca mümkün olduğunca ana kaynaklardan faydalanılmaya çalışılmış ve güncel yorumlarda orjinalite aranmıştır. Böylece doğunun olaya bakış açısıyla batınınki birleştirilmeye çalışılmıştır.

Haçlı Seferleri Tarihi, Türkiye'de üzerinde fazla yoğunlaşılmamış konulardan biridir. Haçlı Seferlerinin sebepleriyle ilgili bahislere daha çok Batı kaynaklarında rastlanmaktadır. Doğu kaynaklarının verdiği bilgiler bu noktada pek sınırlı kalmaktadır. Haçlı Seferlerinin sebepleri çok yönlüdür. Batı'daki aktörleri Normanlar, Şövalyelik kurumu, Kilise ve Papalık olarak gösterilebilir. Doğu'da Haçlı Seferinin oluşmasında etkili olan ana unsur ve olaylar ise Doğu Roma, Doğu kilisesi, Ermeniler, Türklerin baskısı, Arapların Yakındoğu'da siyasi üstünlüğü kaybetmesi olarak gösterilebilir.

Haçlılar diye bilinen ordu, bildiğimiz anlamda klasik ordu yapısından çok farklı ve dağınık bir görünüme sahiptir. Öyle ki, her grup farklı zamanlarda, farklı güzergahlar izleyerek Anadolu'ya kadar gelmiş ve tüm sefer boyunca bir komuta birliği sağlanamamıştır. İlk Haçlı ordusunun sayısı hakkında çeşitli mülahazalar vardır. Kaynakların verdiği rakamlara göre bir kanaat belirtmek gerekirse İlk Haçlıların sayısı Avrupa'dan çıkış itibariyle 100.000 Antakya'ya varış itibariyle 30.000 civarındadır.

Hıristiyanlık başlangıçtaki fikri yapısı itibariyle mistik bir din olup, azizlerin gayretleriyle savaşçı bir anlayışa bürünmüştür. Doğal olarak, Roma Kilisesi'nin savaşçı bir anlayışa sıcak bakmaya başlamasıyla ve Doğu Kilisesi'nin de eski dini mistik tartışmaları sürdürmesiyle Hıristiyan âleminde kiliseler arası rekabet iyiden iyiye alevlenmişti. 1054 Schism olayıyla birlikte Roma'nın üstünlük çabaları daha da artmış ve Papalar Hıristiyanlığın kutsal şehirlerini elde etme sevdasına kapılmışlardır.

Batılı milletlerin hemen hepsinden ve her sınıfından katılanların bulunduğu sefer tam bir kilise organizasyonu görünümündedir. İlk Haçlı Seferi, Balkanlardan itibaren Hıristiyanları da olumsuz yönde etkilemiştir. Yahudiler ise Müslümanlardan daha amansız bir düşman olarak görülmüşlerdir. Balkanlarda binlerce Yahudi katledilmiştir. Bu olay kadim Yahudi-Hıristiyan düşmanlığını derinleştirmiştir.

"Haçlı" adıyla tarif edilen şey nihayette siyasi yoruma açık bir siyasi tarih olayıdır. Birinci Haçlı Seferi ile Haçlılar Anadolu'yu çok kısa bir süre için de olsa istila etmişlerdir.

Yrd. Doç. Dr. Güray KIRPIK
guray@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Haçlılar konusu üzerinde Türkiye'de yapılan çalışmalar çoğunlukla ya çeviri şeklinde ya da ansiklopedi maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır.[1] Makaleler ve Haçlı Seferleri'nden bir kesit alınarak yapılmış olan çalışmalar ise oldukça yetersiz görünmektedir.

Haçlı seferleri ve Moğol istilası, Anadolu ve İslam coğrafyasının karşılaştığı ciddi bunalımlardır. Moğollar geldikleri yeni kültür dairesinde erimişler; fakat Haçlılar bu manada bir erimeye uğramamışlardır. Zira onların hareketi hâlâ devletlerarası ilişkilere kadar etkili olmakta, milletimizin ve Avrupalıların hafızasında daimi rolünü oynamaktadır.

Türkiye tarihinde önemli bir yeri olan ve batı âleminde hâlâ özlenen bir güç olarak kabul edilen "*Kutsal İttifak*"ın oluşturulması çabalarının başlangıçtan bu yana görülmüş en büyüğü Haçlı Seferleridir. Batılı tarihçiler içerisinde haçlılar sahasıyla uğraşanlar daha çok Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve Amerikalılardır. Ama şunu vurgulamak gerekir ki Fransızlar aradan çıkarıldığında tamamen olmasa bile bu konu bizim için karanlık bir de-

1 Fikret Işıltan'ın Runciman'dan "*Haçlı Seferleri Tarihi*" adıyla yaptığı 3 ciltlik çeviri; Işın Demirkent'in TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki "*Haçlılar*" maddesi ve ayrıca Demirkent'in "*Haçlı Seferleri*" adlı bol resimli kitabı ile "*Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*", Holt'un "*Haçlılar Çağı*" adıyla Türkçe'ye çevrilen kitabı ve çeşitli tarih dergilerindeki makaleler türkiye'deki çalışmaların hemen tamamını oluşturuyor.

vir olarak kalmaktadır. Fransızların hazırladığı "*Recueil des Historiens des Croisades*" adlı büyük ansiklopedi, Haçlı Seferleriyle ilgili doğu ve batı kaynaklarını birleştirmesi açısından başlı başına önem taşıyan bir temel kaynak eserdir.[2]

Doğuda Haçlı Seferlerinin başlamasıyla ilgili bilgileri ya konuyu bir alt başlık olarak ele almış daha kapsamlı eserlerde ya da biyografik kitaplarda birkaç satır şeklinde bulabilmekteyiz. Kronikler şeklinde yazılmış olan İbnü'l-Esir'in *el-Kamil fi't-Tarih*'i, İbnü'l-Kesir'in *el-Bidaye ve'n-Nihaye*'si, İbnü'l-Kalânisi'nin Zeyl-i *Tarih-i Dımaşk*'ı, *Urfalı Mateos* ve *Suryani Mihail'in vakayinâmesi* gibi doğu kaynaklarının seferlere bakışı seferlere bizzat iştirak edenlere göre değişiklik arzetmektedir. Bu zaviyeden bakıldığında Türk tarihinin bir parçası olan bu olaylar silsilesine ilişkin bir Türkçe kaynağın bulunmayışı işimizi zorlaştırmaktadır. Bu kaynak sıkıntısının sebebi hem Selçukluların içinde bulunduğu siyasi durumla, hem de dönemin ekonomik ve kültürel imkanlarının getirdiği zorunlulukla izah edilebilir. İlaveten, son zamanlarda *Danişmendnâme* ve *Saltuknâme*'deki olaylarla Haçlılar devri olaylarının benzerlik göstermesinden hareketle Türkçe kaynak olduğu savı ileri sürülse de, bu, bizim için kesinlik derecesinde bir bilgi olmaktan uzak kalmaktadır.[3]

Tetkik olarak yapılmış çalışmalar ise daha çok yorum gücü vermesi bakımından önem arz etmektedir. Özellikle Haçlı Seferleri gibi politize edilebilen konular bizim açımızdan bilim adamlarının ne kadar subjektif bir tutumla meseleye yaklaşabildiklerini ve bu hengâmede konunun bir sis bulutu ardında kalarak zaten mitolojik unsurlarla, çelişkili rivayetlerle dolu olan kaynakça içeriğinin daha da giriftleştiğini göstermektedir.

Burada Gibbon'un yaptığı gibi olayı bir doğu-batı mücadelesi kesiti olarak görmek gerçekçi bir seçimdir. Fakat aşırı romantik davranarak, Bohemond'u evliya ilan etmek pek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Yine olayı sadece bir hac ziyareti olarak görmek ve

2 Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı", Belleten, s. 210, s. 868.

3 Necati Demir, "Anadolu'da Teşekkül Etmiş Destani Halk Hikayelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri", Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997, İstanbul, s. 195.

İslamiyetteki hac ibadeti ile kıyaslamak da oldukça abartılı bir yaklaşımdır.

"*Haçlı Seferleri dini olmaktan çok siyasi ve ekonomik sebeplere bağlıdır.* "[4] görüşü ise pek çabuk yapılmış kolaycı bir yorum gibi görünüyor. Gerçekte sebepler bağlamında alt sınıf halkın duyguları, aristokratların duyguları, aydın ve bilim adamlarının duyguları ile din adamlarının duyguları olmak üzere birçok farklılık bulunmaktadır. Yani her sosyal tabakanın içinde bulunduğu şartlara göre Haçlı Ordusuna katılma sebebi de değişmektedir. Genellemeler ancak bu gruplamalarla bağlantılı olarak yapılabilir.

Papazların ve Doğulu müverrihlerin eserleri kıyaslandığında Haçlı Seferleri üzerine çalışma yapılırken mutlaka Fransızcaya veya en azından İngilizceye hâkim olmak gerekmektedir. Fakat Grekçe ve Latinceyi bilmeden yine ana metinleri anlamak mümkün görünmemektedir. Fransız Şarkiyat Okulu'nun hazırladığı "*Recueil des Historiens des Croisades*" adlı ansiklopedik eser bir Batı Haçlı Külliyatı niteliğini taşımakta olup, Türkiye'de Türk Tarih Kurumu'nda bir baskısı bulunmaktadır. Bu ansiklopedide *Michael Attaliates, Anna Comnena, Cinnamus, Niketas Khoniates, Zonares* ve *Ionnes Phokas*'ın eserleri ve çeşitli el yazmalarının nüshası ile Doğu kaynaklarında yer alan Haçlı Tarihi ile ilgili bölümler derlenmiştir.

4 Osman Özsoy, Türkiye'nin İmaj Sorunları, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s. 62; Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, İstanbul, 1997, s. 1.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞUNUN GÖZÜYLE HAÇLILAR

I.
HAÇLILIK FİKRİ

Bu başlık altında günümüze kadar konuyla ilgili yapılan yorumlar gözden geçirilmekte ve ana yaklaşım tarzları ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Haçlılar Konusuna Bakış

Haçlı Seferlerine yaklaşımlar üç kategoride ele alınabilir; *Alman ekolü*; daha çok dini açıdan bakmıştır. Temsilcileri Wilken, Sybel, Rötricht, Hagenmeyer ve Waas'tır. *Fransız ekolü*; Şövalyelik ruhunun etkisini daha fazla dile getirmişlerdir. Temsilcileri Michaud, Riant, Châlândon, Brehier ve Grousset'tir. *İngiliz ekolü*; Doğu Roma yanlısı bir tavırla Grek kültürünü savunur görünmektedir. Bunların dışında Amerikalı D. C. Munro ve talebelerinin çalışmaları daha çaplı ve tutarlı görünmektedir. Fakat hemen tüm bu ekol ve yazarlar Haçlı Seferlerinin nedeni olarak dini etkiyi ve Papalığı gösterirler.[5]

Haçlı tarihi üzerine araştırma yapan batılıların çoğu genelde olayı kendi kültür ve toplum yapılarına göre değerlendirmiş olduklarından, onlardan etkilenmeden bir yoruma gitmek mümkün görünmemektedir. Özellikle batılı tarihçiler bu konuda Haçlı Savaşlarının haklılığını anlatıp durmaktadırlar. "*Tarih ikiyüzlü-*

5 Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri" İef Tarih Dergisi, Sayı 35'ten Ayrı Basım, İstanbul, 1994, Sayı, 35, s. 65-66.

dür, dileyen O'na inansın" mantığıyla hareket edenleri olduğu gibi objektif olanlar da vardır. Yine Haçlıların karmaşık yapıları ve çeşitli ülkelerden değişik zaman aralıklarıyla sefere çıkmış olmaları onlarla ilgili anekdot sayısını artırmakta, mitolojik destanlar dizilmesine sebep olmaktadır.[6] Haçlılar elbette bir gerekçeye sahiptiler. Ama bu gerekçeleri tarihçiler tarafından onlara sonradan verilen "*haklı gasıp*" rolü şeklinde de düşünmek yerinde değildir. "*Tarih, bir çöplüktür, dileyen kendine oradan bir şeyler bulur.*" Özdeyişinin tam da söz konusu olduğu mevzulardan biri, işte bu Haçlı-Türk karşılaşmalarıdır.

Haçlı Seferleri üzerine tarih yazıcılığı tarih yazmanın siyasal kimlikle olan alakasını kanıtlamaktadır. Muasır doğu ve batı kaynaklarının hiçbirinde "*haçlı savaşı*" ve "*haçlı savaşçısı*" sözcüklerine rastlanmamaktadır. Çağın İslam tarihçileri Haçlılardan ya "*kâfirler*" ya da "*Franklar*" diye söz ederler.[7] Osmanlı Türkçesiyle "*efrenc*" ve "*ifrencat*" diye adlandırılmışlardır.[8] Kısacası "*Haçlı Seferleri*" kavramı tarihçilerin sonradan verdikleri bir isimlendirmedir. Her ne kadar Papa II.Urban bunu bir hac yolculuğu saymışsa da durum değişmez. Çünkü techizatlanmış düzenli bir ordu kurulmuştur ve sefere çıkan herkes silahlıdır.[9]

1945'ten itibaren Arap tarih yazarları "*Haçlılar*" konusuna yönelmişlerdir. Bunda temel etken de XI. yüzyıldaki ilk Haçlılarla Batı'nın günümüzdeki tutumu arasında görülen bazı koşutluklardır.[10]

Hanry Nivet de bu görüştedir.[11] Avrupa'da birçok ülkede ana tarih dersi olarak okutulan Haçlı Seferleri Tarihi adeta bir gelene-

6 Bkz. Edward Gıbbon, The His Tory of The Decline And Fall of The Roman Empire, Vol.Vı, London, 1866 veya London, 1783; Jonathan Rıley-Smıth, The Cronicles of The Crusades, Guild Publishing, London, 1989; Mıchaud's History of The Crusades, London,1852.

7 Paul Connerton, Toplumlar Nasıl Anımsar?, Çev.Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, Istanbul, 1999, s. 28.

8 Amin Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, Çev. M. Ali Kılıçbay, Telos Yayınevi, İkinci Basım, Istanbul,1998, s. 9.

9 Işın Demirkent, a.g.m., İef Tarih Dergisi, Sayı,35, s. 73.

10 Paul Connerton, Toplumlar Nasıl Anımsar?, s. 29.

11 Hanry Nıvet, Balkan Haçlı Seferinde Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi, Çev. Ragıp Rıfkı, Istanbul, (Tarihsiz), s. 141.

ğin, doğu İslam alemine ve kutsal ülkeye hakim olma arzusunun, sönmesine engel olmak için verilmektedir. Dikkati çeken bir nokta da son yıllarda Türkiye'nin de içinde bulunduğu doğu ülkelerinin toplumsal bilinçaltlarında yatmakta olan Batı'nın teknolojik baskısı altında bulunma duygusunun, bir Haçlı savaşının değişik boyutlarda var oluşunun buralardaki ilmi çalışmalara da olumlu etkisinin olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Mısırlı tarihçi Said Âşûr da adeta Runciman'ın kitabının muhalefetini yazmıştır. Böylece Runciman'ın "*Kutsal Ülke*" dediği yerin aslında Müslümanlar için daha bir kutsal olduğunu ve siyasi olarak da ehemmiyet taşıdığını vurgulamaya çalışmıştır.[12]

Batı'da aşırı romantik Haçlı Seferi Tarihi kitapları Hıristiyan çocukları "*Haçlı*" bilinciyle yetiştirmek için bundan yaklaşık bir asır önce yazılıp okullara dağıtılmıştır.* Yine birçok film ve roman bu temayı işleyerek bilinçli bir hedef seçimi yapmaktadır.

Haç Nedir?

Haç, bildiğimiz manasıyla Hıristiyanlıkta en mühim dini-ikonoğrafik şekildir. Hz. İsa (Mesih)'nın iki dik tahtaya çivilenerek idamını simgeler, ki bize "*çehar mıh*" şeklinde farsça "*dört çivi* " anlamında da kullanılmaktadır. Tarihte ve bugün her inançlı Hıristiyan için Kutsal kabul edilen bir sembol olan "*Haç* "kelimesi ise Türkçe'ye Ermenice'den geçmiştir. Latince *Crux,* İngilizce *Cross*, Fransızca *Croix*, Almanca *Kreuz,* Grekçe *Stavros (istavroz)*, İbranice *Talah* ve Arapça *Salib* kelimesi "*Haç*" anlamını karşılamaktadır.

Avrupa'da Haçlılara isim olarak verilen "*Crusader*" kavramı da Haçlıların üzerindeki giysilerde bulunan kırmızı renkli haç işaretlerine binaen verilmiştir.

Haç motifi Mezopotamya'da M.Ö. 3000'lerden beri kullanılmıştır. Asurlular ve Sümerlerde dört eşit kollu haç tanrı Anu'nun

12 Said Abdü'l-Fettah Aşur, El-Hareketü's-Salibiyye, 2 Cilt, 7. Baskı, Kahire, 1997; Steven Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, 3 Cilt, Çev. Fikret Işıltan, Ttk, Ankara, 1998.

* Örneğin; Nellie Bartlett Mead, Story of The First Crusade, Dansville, 1911.

işareti, Mısır'da ise sonsuz hayatın sembolüydü. Ayrıca Hinduizm ve Budizm gibi inanışlarda da belli bir anlam ve inanışı simgeleyen haç motifi Hititlerde ve Kafkasya'da da kullanılmıştır.[13]

Modern Batı'da haç birçok ülkenin bayrağının sembolü olmuş ve tüm mamullerin üzerine haç işareti konarak adeta bir soğuk Haçlı Savaşı'nın aracı haline getirilmiştir. Gerçekte Haç motifi Hıristiyanlığa geçmeden önce de Yahudi Zeolatlar arasında dinsel şehitlerin sembolü olarak kullanılıyordu. Hz. İsa'nın İncil uğruna canını vermesi ve insan ile Tanrının birleşmesinin mistik sembolü olarak Hıristiyanlarca kabul edilen haç türleri genelde "t"harfine benzemektedir.[14]

Birçok kilise ve manastırın imar planı da haç işareti şeklindedir. İmparator I. Konstantinos Haç işaretini ilk defa bayraklar üzerine yerleştiren kişidir.[15]

Ortaçağ Avrupa'sına ait bir haçlı mitine göre 1. Konstantinos'un annesi Helena'nın 326'da Filistin'e yaptığı haç yolculuğu sırasında Hz. İsa'nın üzerine gerildiği çarmıh bulunmuş ve Helena bu haçı toprak içerisinden çıkararak çivilerini oğluna göndermiş Haç'ı da Kudüs'teki kiliseye yerleştirmiştir. Fakat 614 yılında Sasanilerin Doğu Roma'ı yenmesi ve Kudüs'teki kutsal Hıristiyanlık emanetlerini başkentleri Ctesiphon'a götürmeleri üzerine 629 yılında İmparator Herakleios Sasanilere savaş açmış ve başarı kazanarak haçı geri almıştır. Bundan dolayı tüm Haçlı taraftarları Heraklios'u ilk haçlı sayarlar.[16]

Hıristiyanlıkta haçla ilgili pek çok dini tören bulunmaktadır. 3 Mayıs'ta "*haçın bulunuşu*" bayramı 6 Ocak'ta "*haçın suya atılması*" bayramı ve 14 Eylül'de "*kutsal haç günü*" bayramı bunlardandır. Hıristiyanlar içerisinde Haç çıkarma şekilleri de tarikatlara göre değişmektedir.[17]

İslam tarihinde ise haç şekilleri ve ruhban giysilerinin taklidi ve diğer bütün Hıristiyanlık emareleri silinmeye çalışılmıştır.

13 Mahmut Şakiroğlu, Tdv İslam Ansiklopedisi "Haç" Maddesi, C.14, s. 522.

14 a.g.e., s. 523.

15 a.g.e.

16 a.g.e., s. 524.

17 a.g.e.

Haçlılardan Önce Doğu-Batı Çatışmaları

Doğu ve Batı kavramları dünyanın yuvarlaklığı dikkate alınırsa göreceli coğrafi yön belirten kavramlardır. Bir Çinliye göre ABD Doğu' da sayılabilir. Ama genel insanlık tarihi boyunca inkişaf halindeki insan hafızası ve soyut düşüncenin yerleşmesi süreci bize "*Batı*" diye adlandırılan ve "*Doğu* " diye adlandırılan kavimler, vatanlar ve devletler ayrımını bahşetmektedir. Bugün ekseriyet Batılı ülkeleri ve Doğulu ülkeleri yerli yerinde ayırmaktadır.

Tarihin ilk devirlerinden itibaren Doğu ile Batı'nın arasında çeşitli karşılaşmalar gerçekleşmiştir ki bu karşılaşma bölgesi genellikle Anadolu ve Ortadoğu (Yakındoğu) diye adlandırılan bölge olmuştur. M.Ö.13.yüzyılın ikinci yarısında (maden devri) Yunanistan'dan gelen Akalarla Anadolulu Truvalılar arasında olan Truva Savaşları tarihin ilk Doğu-Batı çatışması sayılabilir. Burada Truvalılar klasik bir doğu gücünü, Akalar ise barbar bir istilacı kavmi temsil etmektedir.[18] M.Ö. 5. Yüzyıldaki İran-Yunan savaşları ve daha sonra Büyük İskender'in Doğu'yu istilası Haçlı Savaşları öncesinde olan önemli doğu-batı karşılaşmalarıdır.

Tarih boyunca kültür farklılıkları ve siyasi hakimiyet mücadelesi savaşların yapılmasında ana unsurlardan olmuştur.[19] Tabi ki konuya ekonomik açıdan da yaklaşılabilir. Fakat savaşlar günümüzde olduğu gibi tarihte de büyük külfetler isteyen olaylardır. Gerçekte kılıçla da savaşılsa ekonomik kazancın yanında kayıplar daha ağır basmıştır. Bu sebepten dolayı çoğu zaman savaşlardan sonra hem kazanan taraf sükunu sağlamakta zorlanmıştır hem de ganimetler ve aldığı topraklar çöküşün başlangıcı olan amilleri doğurmuştur.

Siyasi hakimiyeti sağladıktan sonra farklı kültürler ancak esnek, sağlam ve tutarlı yönetim sergileyen güçler tarafından savaşa meydan vermeksizin bir arada yaşayabilmişlerdir. Selçuklu Çağı'nda bu Ortadoğu'da sağlanmıştır. Roma ve Osmanlı da bunu yapmış ve siyasi hakimiyetlerini ancak bu şekilde kalıcı hale getirmişlerdir.

18 Ekrem Memiş, Tarihi Coğrafyaya Giriş, Selçuk Ün. Yay.,Konya, 1990, s. 11-12.

19 Bernard Lewıs, Çatışan Kültürler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Oxford Ün. Press, 1995, s. 8-10.

Doğu Batı karşılaşması yer yer şiddetli bir hale gelmiştir. İslam Tarihinde Müslüman Arapların Afrika ve İşbiliye üzerinden yaptıkları akınları daha sonra Müslüman Türklerin Anadolu'dan yaptığı akınlar takip etmiştir. Haçlı seferleri önce İspanya ve Sicilya adalarına yönelmiş ondan sonra da Anadolu ve Ortadoğu'ya dönmüştür. Hz. Peygamber döneminden itibaren Doğu Roma ve Batı ordularıyla savaşlar yapılmıştır. Fakat bu defa gerçekleşen savaş sadece bir küçük coğrafyada olan ve küçük bir alanı etkileyen savaş değildir. Özelikleriyle farklılıklarını hissettiren daha geniş bir coğrafyada ve daha uzun süreyle devam eden adeta bir Dünya savaşı niteliğindedir. Hatta birçok tarihçi Haçlı Savaşlarını ilk Dünya savaşı olarak görmektedir. Bazı tarihçiler Haçlı Seferlerini Şark-Garb karşılaşması olarak görürken, bazıları Haç-Hilal ve Hıristiyanlık-İslam karşılaşması olarak adlandırmaktadır.[20]

Haçlı Seferleri'nin olduğu dönemde Avrupa Kültür ve Medeniyeti ile İslam Medeniyeti arasında şaşılacak bir fark bulunuyordu. Hıristiyan inancının gereklerine göre yaşayan din adamlarının sayısı halka göre çok azdı. Haçlı Seferleri sırasında bazı Haçlı askerlerinin insan eti yemeleri gerçekte Haçlı Savaşı'nın iç dinamiklerini değiştirmekteydi. Yani yamyamlık, barbarlık ve kan içme alışkanlığı olan topluluklarda bu savaşa katılmak için can atanlardandı. Nitekim kendi dindaşlarının çocuklarını dahi ateşte çevirerek yemişlerdi.

Haçlı Seferi Düşüncesinin Doğuşunun Kaynakları

Hıristiyanlık çıkış itibariyle kutsal savaşa veya savaşmaya teşvik eden bir yapıya sahip değildi. Fakat bu durum zamanla değişti. Batı bu noktada daha farklı bir değişim geçirdi.[21]

"*Just war*" deyimini ilk defa Hıristiyanlığa yerleştiren Batı'da Keşiş Augustine'dir. Onun teorisine göre "*Tanrı onayıyla savaşma*" zaten bir güç katacağı için de önemliydi. Augustine'in öğretisinde "*Tanrı Şehri*, *Tanrı Askeri*" gibi kavramlar da görmek

20 Said Aşur, Hareketü's-Salibiyye, Kahire, 1997, s. 19-20.

21 Carl Erdmann, The Origin of The İdea of Crusade, Princeton Un. Press, Priceton, New Jersey, 1977, p. 5.

mümkündür. Saf Hıristiyanlığa dönüş hareketi olarak bilinen Augustine ve I.Gregory'nin çabalarında kullandıkları "*Savaş*" gerçekte pagan kültür yerine puriten bir yapı getirmeyi amaçlıyordu.[22] Augustine'e göre ilk Hıristiyanlar yani 12 havarinin yaşadığı Hıristiyanlık savaşla iç içeydi. İsa'nın yanındakiler O'nun için savaşmışlardı. O halde "*İsa'nın askerleri*" tabiri de kullanılabilirdi. "*İsa'nın sancaktarları*" Ortaçağ boyunca keşişlerin en çok başvurduğu kelime kalıbıydı[23].

Saint Martin gibi bazı ortaçağ azizleri de "*Ben İsa'nın askeriyim. Fakat savaşmak yok*" düsturunu benimsemiş ve misyonerlik kurumunu oluşturarak, farklı bir tarz ortaya koymuşlardı. Saint Paul, Sebastian, Maurice, George da bunlardandır.[24]

Bir süre sonra, Kutsal Roma Germen kavminin hâkimiyeti sırasında ve sonrasında Hıristiyan kıralllar silahları birbirlerine karşı kullanmaya başladı. Bir tarafta savaşın ahlakiliği ve kilisenin ahlakı konuşulurken diğer taraftan feodal beyler bunları duymadan savaşmaktaydılar. Norman ve Macar baskısı ve Müslüman akınları Batı'da bir kriz yarattı ve bu kriz askeri grubu hayat içinde baskın kıldı. Yani eli silah tutup, silahla geçim sağlayan çoğalmıştı.[25]

Azîmî'ye göre, Doğu Akdeniz sahil halkı Frank ve Rum halkının Kudüs'e gitmelerine engel oldular. Bu Pilgrimage (Haç yolculuğu)'e katılanlar sağ salim memleketlerine döndüklerinde sefer için hazırlandılar. Bu durumu Doğu Akdeniz'e gelen Hıristiyan tüccarlar Müslümanlara haber verdiler.[26] Buna göre, sahil şehirlerindeki Araplar ve Mısır Fatımileri Haçlı Seferi hazırlıklarından Anadolu ve Selçuklu ülkesinden daha önce biliyorlardı.

22 a.g.e., p. 10-11.
23 a.g.e., p. 35.
24 a.g.e., p. 13-14.
25 a.g.e., p. 26.
26 Azımi Tarihi, Seçuklularla İlgili Bölümler, Çev. Ali Sevim, s. 28.

II.
ORTAÇAĞ BATISININ DURUMU

Haçlılar öncesi Ortaçağ Avrupası hem dini durum açısından hem de doğuyla ilişkileri açısından ele alınabilir. Kaldı ki ekonomik ve teknolojik imkânlar Haçlı Seferlerinin çıkmasında başrolde etkili olmuşlardır.

İnançlar

Hıristiyanlar arasında yaygın bir inanış olarak relik (kutsal emanetler)ler bulunmaktadır. Örneğin, azizlerden birinin vücudunun bir parçası, onun kullandığı ya da ona işkence için kullanılan şeyler, bunların bir derde deva olduğuna inanıldığından, değerleri çok büyüktür ve "*relik*" olarak kabul edilir.

Günah bağışlama işini İslamiyet'teki gibi Allah değil papazlar yapıyordu. Cezaları da yine kilise oruç tutma, dua etme mecburiyeti, para cezası veya sopa şeklinde verebiliyordu.[1] Öyle ki Papa II.Urban'ın tüm bu cezaları kaldırıp günah işleyenin cezasının Haçlı seferine katılmaları karşılığında affetmesiyle Haçlı güçleri daha da geniş bir potansiyele ulaşmış oluyordu.

Cluny Tarikatı'nın 11.yy'da Doğu Fransa'daki Cluny kasabasında bir kısım Benedict tarafından kurulmasıyla ve İslam dünyasına karşı Hıristiyanları sefere teşvik edici tavır takınmasıyla Haçlı ruhu daha da galeyana gelmiş bulunuyordu. Gerçekte Hıristiyan Batı âlemi bundan önce böyle bir teyakkuzdan habersizdi.

1 Raşid Erer, Türklere Karşı Haçlı Seferleri, İstanbul, 1947, s. 21

Yaklaşık 480-547 yıllarında yaşamış olan Mursialı Ermiş Benedict tarafından kurulan "Benedicten" tarikatı ise 14.yüzyıldan önce bu adı kullanmıyordu. Sadece inanç boyutuyla kendini ortaya koyuyordu.

Din adamları arasında rahiplerin vaftiz etme, evlendirme v.b. yetkileri yoktu. Bu ve benzeri yetkileri, ancak papazlık sıfatını kazanarak, belli aşamalardan sonra elde ediyorlardı.

Bogomil ise 10.yüzyılda Bulgaristan'da kurulmuş ve 15.yüzyıla kadar Balkanlarda yayılan bir Hıristiyanlık tarikatıydı. Bogomiller görünen Dünyanın şeytan tarafından yaratıldığına inanıyor, her türlü eşya ve maddeyle teması, evliliği ve et yemeyi, ayrıca şarap içmeyi yasaklıyorlardı. İncilleri ise Barnabas inciliydi.[2]

Hıristiyanlık'ta 1054 yılında kilise ve dini önderliğin tekliği geleneğinin Ortodoks Kilisesi'nin Batı'dan ayrılmasıyla bozulmuş olması Papalığı doğudaki Hıristiyanlardan ve kutsal ülkeden oldukça uzağa itmiş bulunuyordu. Bu durum başta Papalar olmak üzere ateşli dini şahsiyetleri etkiliyordu.

Papalık gücünü yeniden kazanmak istiyordu. Papalar buyruklarını yeni yeni kurallar duyurarak cazip kılmaya çalışıyorlardı. Her buyruk, buyruk metninin ilk üç sözcüğüyle anılıyordu. Genel olarak Papalık fermanlarına ise "*bull*" adı verilmektedir.

Gerçekte Hıristiyanlıktaki mezheplere bölünme olayı Haçlı Seferleri sonrasında daha da artarak devam etmiştir. Fransiskenler, Dominikenler, Tinciler, Templierler ve Hospitalierler tarikatları gibi büyüklü küçüklü Haçlı ruhunu canlı tutmak isteyen birçok organizasyon türemiştir. Bunlardan Templier Şövalyeleri (İsa'nın yoksul şövalyeleri)'nin daha sonraki dönemde Papa V. Clemens tarafından 1312'de kaldırılmasına rağmen Osmanlılar çağında "*Sen Jean Şövalyeleri*" adıyla, Akdeniz havzasında yaptıkları korsanlık mesleğiyle kendilerini canlı tutmaları calib-i dikkattir.

2 Barnabas İncili, Çev. Mehmet Yıldız, Kültür Basın Yayın Birliği, 3. Baskı, İstanbul, (Tarihsiz).

3 Jarrold And Sons Ltd., Normans, London, 1976, p. 19.

Normanlar

Kuzeyli ya da kuzey adamı anlamında "*Northmen*" kelimesinin değişmesiyle "*Norman*" şeklini almıştır.[3]

İskandinavya halkıdırlar. Avrupa'nın Türklere benzetilen kavmidir. Normanlar Avrupa'da en tesirli siyasi unsurlardan birisi olmuştur.

İsveçli Waregler diye bilinen bir kısım Norman Rusya'daki halkın davetini bahane ederek buraya gittiler ve bölgedeki Slav kabilelerini birleştirerek, Romanoflardan önce 862-1598 tarihleri arasında Rusya'yı "Rurik hanedanı" adıyla yönettiler.

Norveçli Vikingler[4] olarak diye bilinen Normanlar 860'ta İzlanda'yı 983'te Grönland'ı, 1000 senelerinde Kuzey Amerika'yı keşfederek buralara yerleştiler. "*Vinland (üzüm diyarı)*" adı verilen Kuzey Amerika'ya yerleşen bu Normanların yerleşkeleri Eskimolarca tahrip edildi. Sadece İzlanda'da hâkimiyetleri sürdü. Vikingler ismi modern bir kullanım olup tarihçilerin ürünüdür. Fakat "*We are no king*" şeklinde oluşan deyim tam da Haçlıların başıbozuk ordu yapılarına uygun bir Norman siyasi inancını dile getirmektedir. Buna göre kral tanımayan Normanlar kuralcı ve kralcı Doğu Roma ile Batı asilzadelerine uyum sağlamakta zorlandılar.

Normanlardan bir kısmı 1076 yılında Güney İtalya'ya gelerek Papa'nın izniyle buraya yerleştiler.[5] Fakat daha önceden burada otonom bir bölge oluşturma çabasında olmuşlardı. Sadece başarılı olamıyorlardı. Bundan sonra bu bölgeye Normandiya adı verilmiştir. Ayrıca Papalık Normanlara böyle bir yardımda bulunmakla siyasi erk sahibi olmaya başlamıştı. Buraya gelen Normanların bir kısmı yolda ayrılarak İngiltere'yi Saxon ırkından aldılar

4 Encyclopedia Britannica'da geçtiği şekliyle "Viking" kelimesi "With King" ve "We Have No King" kelime ve cümlesiyle alakalıdır. Çünkü bu Normanlar gerçekte bir hanedan sahibi olmayıp kralları bulunmuyordu. "biz kralsızız" cümlesini karşılaştıkları diğer krallı kavimlere karşı şaşkınlık ifadesi olarak kullanıyorlardı (Encyclopedia Britannica, Eleventh Edition, Vol.28, Cambridge University Press, 1911).

5 Jonathan Rıley-Smıth, Chroncles of The Crusades, London, 1989, p. 50-51.

ve tüm Britanya'yı istila ettiler (868)[6]. Sicilya'yı alan Normanlar buradaki İslam âlimleri ve eserlerini Avrupa'ya kazandırarak kültürel kazançlar sağladılar.[7]

Bu sırada Avrupa'da Roma ve Germen milletlerinin nüfuzu çok artmıştı. Eskilerin tabiriyle Yeni Dünya'dan habersiz ortaçağ Avrupa insanı Dünya'nın dolduğunu düşünüyor ve Tanrı'nın isteğiyle savaşın kaçınılmaz bir kanun olduğuna inanıyordu. Ortaçağ insanına göre zaten Dünya öküzün sırtındaki bir tabaktı ve uzak diyarların gizemli masalları onların kulaklarına pembe, rüyalı ve sarı renkli nesnelerden havadisler dolduruyordu. Ortaçağ Avrupa insanı için en önemli güç kaynağı hayvan gücü ve özellikle at ile öküz idi. Bu manada Dünya öküzün sırtında geçirilen bir hayattan ibaretti. Hayatları lüks sayılan soyluların yatakları ise çoğu zaman samandandı ve bizzat saman üzerinde yatanları vardı.[8] Batı Avrupa kentleri ve ovaları tarıma elverişli yerler olmakla önemli nüfus merkezlerini teşkil ediyorlardı. Ziraatta kullanılan en önemli alet ise saban idi. Çağın en üstün teknolojisini bu sabanlar temsil ediyordu.[9]

9. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa sahillerine saldıran Normanlar, Güney İtalya'ya gelerek burada hem Araplara hem de Doğu Roma'ya karşı düşman oldular. 1072'de Palermo'yu zaptederek Sicilya'ya hâkim oldular.1087'de ise artık Normanları da kendi saflarında gören Cenova ve Pisalılar Tunus'un merkezi olan Mehdiye'yi ele geçirdiler. Akdeniz'in batısındaki bu Hıristiyan taarruzu dini kaynaklı orijinlere sahip olmadığı için aksine adeta bir korsanlık telakkisiyle yapıldığından haçlı seferi sayılamaz. Üstelik Normanlar Doğu Roma ile savaş halindeydiler. Oysa Haçlı Seferlerinin başlama çağrısı dini olmuş, gayesi ise sadece Müslümanlara karşı mücadele değil, hem Makamat-ı Mübareke'yi almak hem de Hıristiyan birliğini yeniden sağlamak olmuştur.

6 Zoe Oldenbourg, The Crusades, New York, 1965, Preface; Sidney Painter, "Western Europe In The Eve of The Crusades" A History of The Crusades, General Ed.Kenneth Setton, Vol.I, London, 1969, p. 10; Encyclopedia Britannica, Vol.28, p. 64.

7 Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 5. Baskı, İstanbul , 1998, s. XVII.

8 Zoe Oldenbourg, The Crusades, p. 2-3.

9 a.g.e.

Haçlı şövalyeleri

Doğudan gelen ticaret eşyaları ise parlak ve pahalı olması dolayısıyla onlara çok değişik duygular veriyordu. Yani bugün Batıyı görmek isteyen bir Doğulunun durumundan daha fenası o zaman da aksi bir şekilde tebarüz etmekteydi.

Normanlar eski inançlarının etkisiyle batıyı güneşin battığı ölüm doğuyu da güneşin doğduğu hayat ülkesi olarak görüyorlar ve Hıristiyanlıkta iken de İstanbul, Antakya ve Kudüs gibi yerlerin mukaddesiyâtını öğrenmişlerdi. Göçebe, istilacı Normanlar buralara giderek en büyük sevabı işlemeyi istiyorlardı.

XI. yüzyılın ortalarında "*Normanlar eşkıya reisliğinden imparatorluk sıfatına ulaşan*" Robert Guiskard'ın şahsında fevkalade bir lider buldular. Normandiya dükü Robert Giuscard ve Tarente hakimi Bohemond öncülüğünde Normanlar donanmanın da yardımıyla Adriyatikte Doğu Roma ile savaşlara başladılar.[10] Korfu'yu

10 A. A. Vasılıev, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. A. Müfid Mansel, C.I, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s. 455-456.

aldılar. Dalmaçya 'ya çıkarma yaptılar. Draz'ı kuşattılar ve aldılar. Alexios bizzat sefere çıkarak Türklerin de desteğiyle Normanların diğer teşebbüslerini kırdı (1082). Robert Giuscard Normandiya'ya döndü. Fakat inatçı Bohemond bir saldırı daha denedi. Bu defa Larissa'da bozguna uğrayan Bohemond Apulia'ya avdet etti.[11] Böylece Doğu Roma bu tehlikeden de bir süre için kurtulmuştu.

Şövalyelik (Chevalrie)

Haçlılar düzenli birliklerden kaldın oluşan, fakat kumanda birliği olmayan bir görünüm arz ediyordu. Her Haçlı kendi efendisine itaatle yükümlüydü. Şövalyeler sefere en çok iştirak edenlerdi. Gerçekte ortaçağın zırhlı savaş makineleri bunlar olup, savaşmak ve "*turnir*" yapmak onların mesleğiydi. Zaten Batı Avrupa'da ardı arkası hiç bitmeyen savaşlarda olgunlaşmış olan bu insanların meziyetlerini İsa'nın mezarını kurtarmak gayesi ile pekiştirmeleri onların dayanıklılığını artırıyordu.[12] Artık Batı'da barış ilan ediliyor, böylece Katolik kilisesinin istediği gibi şövalyeler Doğu'ya yönlendirilmiş oluyordu. 1096 yılının sonuna doğru sefer başlayabildi. Avrupa tarihi 1789'a kadar bu büyüklükte bir başka harekete sahne olmayacaktır.

Şarlman hanedanından Haçlıların zuhuruna kadar olan devrede ortaya çıkarak, İspanya, Normanya, Fransa ve Avrupa'nın diğer bölgelerine yavaş yavaş yayılan şövalyelik mesleği at sırtında yapılan bir iş olup, Ortaçağ Avrupa'sının zırhlı aracı vazifesini görmektedir.

Şövalyeliğe aday birisi öncelikle bazı eğitim safhâlârından geçerdi. Bu eğitim hayatın içinde fakat kılıç, mahmuz ve geceleri uyanık kalmakla, gündüzleri de oruç tutarak yapılırdı.[13] Halk onlara bir savaş ustası gözüyle bakardı. Manevi olarak şövalyelik

11 Sir Galahad, "Birinci Haçlı Seferinin Perde Arkası", Çev, Ayda Düz, Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 2, İstanbul, Mart 1972, s. 72; Anna Komnena, Alexiad (Malazgirt'in Sonrası), Çev. Bilge Umar, İstanbul, 1996, s. 131-152.

12 E. Gıbbon, The Decline, Vol.6, p. 40-42.

13 a.g.e., p. 41.

Tanrı'nın, Saint George'un ve Başmelek Saint Michael'in şahsında yaratılmıştı[14].

Karşılıklı düello ve turnuvaların yapıldığı eski olimpiyat oyunlarına kadar kökleri olan silah kullanma sanatı, Fransa'da turnuvalar şeklinde başladı. Artık güncel bir yaşantı şeklinde gelişen şövalye mesleği Haçlı Seferleri öncesinde bir sınıf teşkil etmeye doğru ilerlemişti ve bu sayede geçim çıkaranların sayısı da oldukça artmıştı.

Şövalyelik kurumunun oluşmasında "*Kutsal Savaş*" ve "*İsa'nın Askeri*" teorilerinin de etkisi bulunmaktadır. Hıristiyan şövalye bu şekilde kendisini manevi olarak da güçlendirmiş ve toplum içindeki yerini almıştır.[15]

Haçlılar çağında "*Crac des Chevaliers*" diye bilinen Hısnü'l Ekrad kalesi Outremer'daki Haçlı şövalyelerinin barınağı olmasından dolayı "*Şövalyeler Kalesi*" adını almıştı.[16] Şövalyeler burada yine Batı'da olduğu gibi para babalarına bağlı olarak çalışıyor ve geçimlerini bu şekilde yapıyorlardı. Bir Hıristiyan genci genelde 5 yaşında Şövalyelik eğitimini almaya başlar, 15 yaşına gelince iyi bir eğitim görmüşse şövalyeliğe aday olabilirdi. Hatta bunu kanıtlaması için orduya katılabilir veya yarışmalarda, savaşlarda kendini ispatlayabilirdi.[17] Koyu Hıristiyan düşüncesine sahip kişilikteki Hıristiyan tarikatlerinin de bol bol askeri eğitim etkinlikleri yaparak bir süre sonra tamamen militanlaştıkları ve kişilik değiştirerek soyguncu şövalye oldukları bilinmektedir.

Yamyamlık (Kannibalizm) ve Haçlılar

Hıristiyanlıkta yamyamlık olayı inanç olarak vardı. "*Eucharistie*" adı verilen dinsel törende papazın sunduğu ekmekle şarap İsa'nın etini ve kanını temsil ediyordu. Buna göre İsa kendisine inananlara "*Yiyin, için, işte etim işte kanım*" der.

14 a.g.e., p. 41.

15 Hans Eberhard Mayer, The Crusades, Oxford Un. Press, New York, 1990, p. 20.

16 David Nıcolle, Crusader Knight, Osprey Military, Oxford, 1999, p. 8-12.

Çiğ insan eti yemek anlamına gelen *Cannibalism* kelimesi "*antropophagy*" diye de adlandırılmıştır. Bir Güney Amerika yerli kabilesinin adından hareketle bu kavramın yaygınlaştığı bilinmekle beraber, ilk önce Batı Hint bölgesinde rastlanır ki "*carip*" kelimesinin latinceleşmiş halidir.[18]

Herodotos'a göre ilkçağlarda doğu uygarlıklarında yaşlıları öldürüp yeme geleneği görülmektedir. Fakat sonraları Orta Afrika ve Batı'da ve Amerika yerlilerinde görülmeye başlamış, günümüze kadar devam etmiştir.

Yamyamlığın ortaya çıkışının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar iki grupta ele alınabilir. Birincisi, bir nedene bağlı olarak bu işi yapmadır. İkincisi ise ayin olarak veya inanç olarak teşvik etme halidir.

Yiyecek yamyamlığı genelde Afrika'da görülür. Öyle ki piyasada satılan et çeşitlerinden biri de insan etidir. Niamniam ve Monbutu kabileleri sürekli olarak insan eti elde etmek için birbirleriyle savaşmışlardır. Bu durumun sebeblerinden biri de açlık olsa gerektir.

Herodotos insan kafatasının içecek kabı olarak kullanılmasından söz etmektedir. Sonraları ölü insanın külleri de içecek olarak bazı Batı yerlilerinde bir gelenek olarak devam ediyordu.[19] Yeni Gine'de ve Güney Avusturalya ile Güney Amerika'daki klanların bazılarında çeşitli insan eti yeme seremonileri görülmektedir. Öyle ki bazı yerli kabilelerde kadınların insan eti yemesi yasaktır.

Yamyamlığın uydurma bir tarihi hadise olduğu kanaatinde olanlar da vardır. Fakat ilmi olarak deliller bunun aksini ispatlamaktadır.

Avrupa'da bilinen bir başka kavram da "*Vampirizm*" dir. Başlangıçta Doğu Avrupa'da ortaya çıkan bu kavram "*Servian*" yani "*Serbia*" kelimesiyle aynı anlamda gösterilmektedir.[20] Modern kullanımda ise Güney Amerika'da yaşayan kan emici bir

17 a.g.e., p. 15.
18 Encyclopedia Britannica, Vol.5, p. 185.
19 Encyclopedia Britannica, Vol.5, p. 185.
20 a.g.e., Vol.27, p. 876.

yarasanın adıdır. Gerçekte Avusturya ve Slav topraklarında yaşayan kediye benzeyen yırtıcı bir hayvandır. Bu yaratık ölülerin kanını emerek yahut uyurken insanın kanını emerek beslenmektedir. Macaristan 1730-1735 yılları arasında bir vampir saldırısına uğramış ve tarihçilerce bu olay kayda geçirilmiştir (Calmet, Dissertation on the Vampires of Hungary, England, 1750). Brezilya'daki kan emici yarasaların dişleri çok keskin ve benzeri olmayacak derecede korku vericidir. Genelde atların kanlarını emerler. Vampir kediler ise Ortaçağ Avrupa'sında halkın korktuğu canavarlardandır.[21]

Ma'arra'da Haçlı Yamyamlığı Tasviri

"*Vandalizm*" kavramı da yine Ortaçağ Batı'sının ürettiği bir takım yıkıcı ve kan dökücü olaylardan sonra ortaya çıkmıştır. Bazı yazarlara göre Vandallar aslen Burgonlar ve Gotlardan oluşmaktaydı. 409'da Preneleri geçerek İspanya'ya yerleştiler. Doğuda ise Roma'yı aldılar ve kilise ile tüm halka ait yapıları yaktılar ve yıktılar(455). Bu olaydan sonra onlar Batı'da "*Allah'ın lanetlileri*" diye anıldılar ve "*Vandalizm* " kavramı onların zulmünün ifadesi olarak tarihe geçti. Daha sonra Vandallar, imparatorluk ordularına Aralık 533'te Kartaca yakınlarında yenilerek, içlerinden ancak

21 a.g.e., p. 877.

400 kadarı Kuzey Afrika'ya kaçtılar. Burada tarihe karıştılar. Berberilerle birlikte İslamiyet dairesine giren Vandal torunları ise benliklerini kaybederek tarihte anılmaz oldular.[22]

Haçlılarda yamyamlığın izlerine Balkanlardan itibaren rastlamak mümkündür. Özellikle Antakya'daki ve Ma'arra'daki Haçlı vahşetini en iyi ifade edebilecek kelime "*yamyam*" kelimesidir.[23]

22 a.g.e., p. 884-885.

23 Amin Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, Çev. M. Ali Kılıçbay, İkinci Basım, İstanbul, 1998, s. 61.

III.
HAÇLI SEFERLERİNİN SEBEPLERİ VE TÜRKLER

Haçlı Seferlerinin ortaya çıkışı şahsi fikirler ve fanatik coşkularla açıklanıverecek basitlikte manialara ve menbalara bağlı değildir.

Birinci Haçlı Seferi'nden Önce Doğu ve Batıda Olaylar

Afrika'nın kuzeyi ve İspanya'nın büyük bir kısmı daha VIII. Yüzyılda ve Sicilya'nın tamamı X. Yüzyılın başlarında Araplar tarafından zaptedilmişti. Bu İslam futuhatı neticesinde Akdeniz bir Hıristiyan denizi olmaktan çıkarak birbirine düşman olan iki alemin karşılaştığı ve mücadele ettiği bir saha olmuştu. Vaktiyle Avrupa medeniyetinin merkezini teşkil eden Akdeniz havzasına şimdi tamamıyla yabancı bir kuvvet gelmiş bulunuyordu. Baker'in dediği gibi Akdeniz'in Doğusuyla Batısı arasındaki mücadele tekrar savaş şeklinde cereyan etmek durumunda bulunuyordu.[1]

Fransa'nın güney sahillerinden başlayarak Korsika ve Sardunya adaları, Roma şehri de dahil olmak üzere, İtalya'nın batı sahilleri ve Güney İtalya Müslümanların tesiri altındaydı. İtalya şehirlerinin kendi donanmalarının olmaması buraların Müslümanlarca derdest edilmesini kolaylaştırmaktaydı. 965 yılında Kıbrıs adasının Doğu Romalılarca işgaliyle Doğu Akdeniz'de İslam hakimiyeti kalmamakla beraber, XI. yüzyıldaki Türk futuhatında, Türk-

1 Ernest Baker, "The Crusades" , The Legacy of Islam, Ed. Thomas Arnold, Oxford Un. Press, First Edition, London, 1931, p. 42.

lerin Anadolu'ya kadar ilerlemeleriyle Doğu Roma'nın mevcudiyeti tehlikeye düşmüştü.

Diğer taraftan batı Avrupalı devletler de bir birlikten yoksundular. Alman imparatoru II. Otto'nun 982'de Müslümanlara yenilmesi Avrupa'daki siyasi otoritersizliğin bir göstergesi olmakla beraber 902 yılında Müslümanların Sicilya'yı almalarından bu yana Araplar artık cihadı bırakmışlar ve Hıristiyan zümrelerle dostça geçinerek ellerindeki ülkeleri korumaya çalışmışlardı.[2] İslamlar ne İberya'da ne de Sicilya'da kendilerini savunacak siyasi ve jeostratejik konuma sahiptiler. Etrafları saldırıya açıktı.

Endülüs ve Sicilyalılar Avrupa'nın yerli halkına nazaran zengindi. Bu iyi bir yağma operasyonunun yaklaşmakta olduğunu işaret etmekteydi. Ekonomik talep, dini unsurla birlikte Hıristiyanları medeni bir şekilde yaşayan toplulukların üzerine saldırmalarının ana nedeni olmuştur. Akdeniz havzasındaki Müslüman üstünlüğüne karşı Hıristiyanlar tarafından başlatılan mukabil harekat, bilhassa İtalya'da kendini gösterdi. Özellikle Kuzey İtalya'daki Cenova ve Pisa şehirleri donanmalarını kendileri yaparak deniz yoluyla savaşmaya başladılar.

1015 yılında bir Arap donanmasının Cenova ve Pisa şehirlerinin donanmalarına karşı başarısız olmasıyla Sardunya'nın İslam hakimiyetinden çıkması, Akdeniz'deki Arap üstünlüğü açısından önemli bir yer tutmaktadır. İşte tam bu sıralarda Normanlar yeni bir güç olarak zuhur ettiler.

İtalya ve Sicilya'daki Arap hezimetleri İspanya'daki Hıristiyan prenslerinin başarıları Salibiyyin'i yeni teşebbüslere körükleyecek mahiyette idi. Afrika sahilleri uzak olmadığı gibi Amalfi, Cenova ve Pisalı tüccarlar Mısır'dan beri doğu ülkeleri hakkında bilgi getirebilmekteydiler. Diğer taraftan maceraperest Normanların doğu ülkelerindeki lüksten bahseden Norman gezginlerine inanmaları pek kolaydı.

Kudüs, Hazret-i İsa'nın hayat sürdüğü ve çarmıha gerildiği, Kenise-i Kumame'nin bulunduğu yer olup, Hıristiyanlar buraya

2 İbnü'l-Esir, El-Kamil Fi't-Tarih Tercümesi, Çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul, 1987, C.10, s. 226.

bağlılık hislerini hacılar vasıtasıyla pekiştirmekteydiler.* 900 yıllarında Macarların Pannonya'yı istilalarıyla hacıların gidiş gelişleri kesilmişti. 1000 tarihlerinde Macar kralı Stefan'ın Hıristiyan olmasıyla yol tekrar açıldı. Fakat 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçukluların buralara da hakim olması ve özellikle Anadolu'ya yerleşmeleri, Antakya ve İznik'i almaları hacıların kara yolunu tıkamıştı. Kudüs Selçuklu beylerinden Atsız Apakoğlu tarafından bir rivayete göre 1071 yılında bir başka rivayete göre de 1085'te ele geçirilmiştir.[3] Türkler Araplara nazaran daha müsamahalı davranmakla beraber yer yer sıkıntıların yaşandığı bilinmektedir.

Cluny hareketinin Hıristiyanların dini hassasiyetlerini artırmasıyla Hıristiyan hacı sayısı da artmış bulunuyordu.[4] Ortadoğu'daki Selçuklu Fatimi mücadelesi bu hacılara birçok güçlük çıkarmaktaydı. Öyleki bu hacılar her zaman sıradan halktan birisi olmadığı için, Flander Kontu I. Robert gibi siyasi otoritesi olanlar durumu daha geniş boyutlarda değerlendirebiliyordu. Bu hacıların birçoğu da karşılaştıkları sıkıntıları Kudüs'ün Saracenler elinde bulunmasına bağlıyorlardı. Memleketlerine döndüklerinde Saracenleri bu bölgeden sürmenin propagandasını yapmayı düşüncelerine yerleştirmişlerdi.

1085 yılında Antakya'nın Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından fethiyle Hıristiyanlar Kudüs'ün Fatimilerden Selçuklulara geçmesi olayından farklı olarak kendi dinlerinin intişarında temel yerleşim yerlerinden birini, kudsiyeti olan ikinci bir şehri kaybederek hac yolunu tamamen Türklere bırakmışlardı. İşte gelinen bu noktada hacılar ancak bir büyük Hıristiyan ordusu eşliğinde kutsal toprakları ziyaret edebilirlerdi.

---

* İslamda ise Kenise-İ Kumame reddedilmekte ve Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden gökyüzüne alındığına inanılmaktadır. Çarmıha gerilen kişi gerçekte Hz. İsa olmayıp, O'na benzeyen birisidir.

3 İbnü'l-Esir, El-Kamil, C.10, s. 73; Ali Sevim, Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, s. 65.

4 Jonathan Rıley-Smıth, The Chronicles of The Crusades, Ed. Elizabeth Hallam, Guild Publishing, London, 1989, p. 26, 29, 33.

Birinci Haçlı Seferinin Sebepleri

Eski tarihçiler Haçlı Seferlerinin dini sebebi üzerinde yoğunlaşmışlardır.[5] Çünkü diğer sebebler biraz daha zamanın geçmesiyle görülebilmiştir.

İbnü'l-Kalânisi ve el-Azımi'de Haçlıların niçin doğuya geldikleriyle ilgili açık bir cümleye rastlamıyoruz. El-Kalânisi doğrudan anlatıma geçiyor. El-Azımi ise sadece Kudüs'ü ziyaret eden Hıristiyan hacılardan bahsediyor.[6]

Tarih boyunca ticaret rotası olarak kullanılmış olan Küçük Asya ve Doğu Akdeniz sahilleri için yapılan bu savaş çok ilginç ve çeşitli sebeplere bağlanmaktadır.

Kudüs Türklerin buraya gelişinden yaklaşık dört asır önceleri alınmasına rağmen Avrupa bir Haçlı birliği fikrine erişmemişti. Türklerin Boğazlara kadar ilerlemeleri Avrupa'yı önceki İslam dalgalarının hepsinden fazla etkili olmuştur.

Bazıları bu çarpışmayı bir Asya-Avrupa karşılaşması olarak görür. Bazıları da medeniyetler arası bir çarpışma olarak görmekle birlikte Doğu tarafını barbar olarak görür. Gerçekte ise XI. Yüzyıl itibariyle Hıristiyan dünyası medenilik bakımından daha ilkel ve barbardı. Said Aşur ise dini sebep, ekonomik sebep, sosyal sebep ve siyasi sebep olarak tasnifte bulunuyor.[7]

Burada önem sırasına göre bir sebepler tasnifi yapılacak olursa;

Sıradan Sebepler

Pek çok kimse Doğu'dan gelen masallar dinlemişti ve buna içten inanıyordu. Öyle ki oraların nehirleri bal ve süttendi.[8] Oysa kendileri yiyecek ve giyecek bulamayan fakir insanlardı. Zengin doğuya karşı direnmek, savaşa çıkmak lazımdı.

5 Said Aşur, Hareketü's-Salibiyye, C.I, s. 25.
6 Carole Hıllenbrand, The Crusades Islamic Perspectives, Edinburg Un. Press, 1999, p. 51.
7 Said Aşur, a.g.e., s. 25-35.
8 a.g.e., p. 28.

Avrupa toplumu Macar, Viking ve Arapların baskısıyla oldukça içekapanık bir toplum olmuştu. Üstelik "*Haç akidesi*" için yolculuk yapmayı eskisi gibi sürdüremiyorlardı. Parasızlık tüm halkta yaygın bir durum halini almıştı. Bu durum onlar arasında suç oranını artırıyordu. Adam öldürme ve zina yüzünden ceza çekmek zorunda kalan, sopa yiyen ve para ödeyerek günah çıkartma cezasına çarptırılanlar vardı. Bazıları da 40 günden 7 yıla varan cezalara çarptırılabiliyordu. Endülijans ise zenginlerin işine geliyordu.[9] O halde keffaret için savaşmak hem manevi hem de maddi açılardan karlı bir teklifti.

İtalya şehir devletleri Akdeniz ticaretini ellerinde bulunduruyorlardı. Sicilya ve Güney İtalya Müslümanlardan geri alınmış ve doğu yolu açılmıştı.

Önemli Sebepler

Aristokratlar izafi bir barış içerisinde yaşıyorlardı. Çocuklarına bağışlayacakları toprakları azalmıştı. Bundan dolayı dolayı toprak savaşları başlamıştı. Nüfusları artıyordu ve yeni yayılma alanlarına ihtiyaçları vardı.

Krallar ikiyüzlü politikalarla birbirlerini aldatıyorlardı. Feodal çağın icabı olarak aristokratların ayrıcalıklarını gören alt tabakadaki insanlar onlar gibi bir hayat elde edebilmek için bu bölgelerden uzaklara gitmeliydiler. Bir anlamda göç etmeleri ve yeni yurtlar aramaları gerekiyordu.

1054'te Kilisenin ikiye ayrılması olayının ardından Papalar bu durumun iyileştirilmesi çabası içindeydiler. Bundan dolayı Doğu Roma İmparatoruyla sıcak ilişkiler kurdular. Fakat gerçekte imparatorlukla mücadele halindeydi.[10]

Kilise adamlarının Avrupa'da etkin bir şekilde liderlik ve tanınmışlık sağlamalarıyla bir Hıristiyan Avrupa birliği fikri oluşmuştu.

---

9 E. Gıbbon, The Decline, p. 24-25.

10 Said Abdü'l-Fettah Aşur, Hareketü's-Salibiyye, C.I, 7.Baskı, Kahire, 1997, s. 19.

Doğu ticaretinin karlılığı ve Müslümanlarla ticaret imkanının Doğu imparatorluğunu canlandırma fikriyle koşutluk kazanması, Avrupalı tüccar ve iş adamlarının gözlerini kamaştırıyordu.

Ekonomik sistem bir geçiş sürecindeydi. Nüfusun artması ve taşımalı ticaretin gelişmesiyle bazı bölgelerde fakirlik ve açlık belirtileri görülmeye başlamıştı. Birçok köylü çalışacak toprağı olmadığı için ziraat araçlarının gelişmesiyle işini kaybetmişti. 1095'te fakirlik ve salgın hastalık Kuzey Fransa ve diğer birçok yerde görülmektedir. Onları bu durumdan kurtaracak bir mucizenin tam zamanıydı.

Kutsal Ülke'den dönen hacılar Doğu Akdeniz'in yöneticileri olan Selçuklu Türkleri hakkında hikayeler anlatıyorlardı. Bunlar pek mübalağalı ve görgüsüzler için inandırıcı gelen masallardı. Özellikle Fatimi halifesi el-Hakim'in yaptığı zalimlikler anlatılıyordu.[11]

Muasır Sebepler

Selçuklular 1071'de Malazgirt zaferini kazanarak İstanbul sınırlarına kadar ilerlemişlerdi ve orasını da her an için düşürebilirlerdi. İmparator Alexios Komnenos, Flander kontu Robert ile komutası altında bulunan 200 kadar şövalyesini İstanbul'da ağırlamış ve Papa II. Urban'a asker gücü desteği için Robert vasıtasıyla bir teklif göndermişti.[12] Bu tam da Papalığın beklediği fırsattı.

Türklerin Haçlı Seferlerinin Çıkışına Etkisi

1074 yılında, Antakya'da deprem olduğu yılda, Selçukoğlu Kutalmışoğlu Süleymanşah Hıristiyanlığın önemli bir merkezi olan İznik(Nikia)'i fethetti.[13] 1083'te Türkler Aynuzarba (Ana-

11 Michaud's History of The Crusades, Vol.I, London, 1852, p. 16-17.

12 Anna Komnena, Alexiad, s. 226; Magazine, Christian History, "Pope Urban Ii Launches The First Crusade", Nowember, 1990, Vol.9, Issue,4, p. 21; Said Aşur, a.g.e., s. 21.

13 Azımi Tarihi, Selçuklularla Ilgili Bölümler, Çev.Ali Sevim, Ttk, Ankara, 1988, s. 21.

varza Kalesi) ve Misis (Ceyhan yakınlarında Yakapınar Bucağı)'i fethettiler.[14]

Türk fetihleri daha çok Anadolu'daki Rumlar için yıkıcı olmuş, Ortadoğu Hıristiyanları ise eskisinden farklı bir muameleyle karşılaşmamışlardır.[15] Ermenilerin Doğu Romayla olan ilişkisi de Romayla olan ilişkilerinden daha soğuktu. Dolayısıyla Papalık için Doğu'da destek olacak Hıristiyanlar da yok değildi. Böylece Papalık nüfuzunu tekrar etkin kılabilme fırsatı yakaladığı kanaatindeydi.[16]

Temel metinlere göre İslam'daki kutsal savaş Hıristiyanlıktakinden farklıdır. Müslümanların inanmayanları itaate alma amacına yönelik yaptıkları kutsal savaş, Hıristiyanlarda savunma ve kurtarma iradesine dayanmaktadır.[17] Yerli Hıristiyanlar ise Ermeniler haric Haçlı fikrinden uzakta ve vurdumduymaz birhaldedir. Çünkü etrafları tamamen Müslüman nüfusla kaplıdır. Bu durumda savaş sonrası onlar için pek vahim olabilir. Bu çekincelerle tedbirli davranmak durumunda ve savaş için pek iştah kabartmamaktadırlar.

Saracen: Bu kelime başlangıçta Kuzey Afrika'daki Aglebi güçleri için kullanılmaktaydı. Bazıları "*Kartacalılar*" kelimesi yerine kullanmışlardır. Bu kelime Araplar kastedilerek "*Agarene*" kelimesi ile ortak anlamda kullanılmıştır. "*Agarene*" kelimesi ise "*hagar*" kökünden gelir.[18] Saracen kelimesi gerçekte Grekçe olup Doğu Roma makamlarınca Türklere karşı kullanılmaktaydı. Bunu Anna Komnena'da da görmekteyiz.[19] Yine Anna'da Agarenos kelimesini Türkler için kullanılan bir kelime olarak görmekteyiz.[20]

14 a.g.e., s. 24.
15 Claude Cahen, "İslam ve Haçlılar", Belleten, Sayı,200, s. 1045.
16 a.g.m., s. 1047; "The Meeting of Two World, The Crusades And The Mediterranean Context The Crusades An Historical Survey" The University of Michigan Museum of Art, 1981, p. 12.
17 a.g.m.
18 Norman Daniel, The Araps And Medieval Europe, London And New York, 1975, p. 53.
19 Anna Komnena, Alexiad, s. 305.
20 Anna Komnena, Alexiad, s. 340 ve 343.

Selçuklu yöneticileri Tuğrul, Çağrı ve İbrahim Yınal Bey Mikail'in oğlu, Mikail de Selçuk'un, Selçuk da Dukak'ın (Timuryalık ya da Demirbaş) oğludur. Selçuklu soyu Türk boylarının Oğuz kolundan gelmektedir. Tarihçiler Oğuz'un Nuh'un oğlu Yafeth'in oğlu olduğunu ve "*Türk*"ün de Yafeth'in oğullarından birinin adı olabileceğini düşünmektedirler[21].

Türklerin sahneye çıkışı gerçek anlamıyla XI. Yüzyılda sadece İslam aleminde yeni bir tarih safhası başlatmakla kalmadı. Aynı zamanda Hıristiyan alemini de etkiledi ve dolaylı olarak orada da yeni tarihi olayların oluşmasında amil oldu.[22]

Başlangıçta Doğu Roma Selçukluları "*barbar*" olarak adlandırdı. Fakat bir süre sonra Türk tüccarları Doğu Roma'ta tanındılar. Öyle ki, Türk kökenli komutanlardan bazıları Anadolu'yu yeniden Doğu Roma adına işgal etmek için savaşıyordu.[23] Gerçi Türkler sadece Anadolu'da tanınmıyorlardı. Daha önceden Hunlar Attila zamanında Avrupa'nın hemen her tarafında at koşturmuşlardı. 6. Yüzyılda Hunları takiben gelen kavimler Tuna-Volga arasında ve Türkistan'da Orhun Abidelerine kadar olan bölgelerde yayılmış durumdaydılar.[24] Avrupa'ya yerleşen Türk grupları arasında Peçenekler, Oğuzlar ve Kumanlar dikkati çekmektedir. Çünkü onlar sonraları tarihe yön vereceklerdir.[25]

Türklerin dini ise bazı ayrımlar yapılmasına rağmen fazla çeşitli değildir. Şöyle ki, onların kahır ekseriyeti Müslüman olup, İslam için birçok şehit vermişler, birçok gazi yetiştirmişlerdir. Şamanizm gök tanrı dini ve totem inanışı eski Türklerde bir arada yaşanırdı. Uygurlar Maniheizm ve Budizm dinlerini kabul etmişlerdir. Hazarlar Yahudilikten etkilenmiştir. Asıl Oğuz kitlesi ise Türkmenleri teşkil ederek ilk siyasi Türk islam teşkilatlanmalarını oluşturmuşlardır. İdil Bulgarları ve Karahanlılar Türk-

21 Encyclopedia Britannica, Vol.24, p. 68.

22 Claude Cahen, "The Turkish İnvasion, The Selchükids" A History of The Crusades, General Ed.Keneth Setton, Vol.I, The First Hundres Years, Ed.Marshal W. Baldwin, p. 135.

23 a.g.e., p. 136.

24 a.g.e.

25 a.g.e., p. 137.

lerde ilk Müslüman siyasi erkleri temsil eder.[26] Abbasiler zamanında 838 yılında gerçekleşen muhaberede Doğu Romalılar Türk askerlerinin gayretleri sayesinde kati bir yenilgiye uğradılar. Mu'tasım Amaorium (Emirdağ) ve Ankara'yı zaptederek geri döndü. 942'de Bağdat'a Büveyhiler hakim oldular. Halife bu andan itibaren Büveyhilerin bir oyuncağı haline geldi. Zamanla Türkler İslam'ın Ortodox kolu sayılan Sünniliğin savunucusu oldular. Onlar aynı zamanda Hıristiyanlara karşı İslam'ın savunucusu olmuşlardır. Aynen Papalığın savunucusu olan Charlemagne gibi Selçuklular da Halifeliğin koruyuculuğunu üstlendiler (1055).[27]

Selçuklular 1057'de Malatya'yı 1067'de ve 1068'de Emirdağ, Konya ve Kilikya'yı aldılar. 1071'de Malazgirt Savaşıyla Anadolu'yu tamamen kaybeden Doğu Roma batıdan gelen yeni dalgalanmalarla da uğraşmak zorundaydı. Alparslan Gürcistan, Ermenistan ve Doğu Roma topraklarında yaptığı fetihlerle Papalığı ve bütün Hıristiyan dünyasını etkiledi. 1085 yılında Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Antakya'yı alması yine Hıristiyan ruhaniyetini üzülmesine neden oldu. Melikşah'ın 1092'de ölümüyle Selçuklu İmparatorluğu beş parçaya ayrıldı;[28]

1-Büyük Selçuklular veya İran Selçukluları (1157'ye kadar)
2-Kirman Selçukluları (1186'ya kadar)
3-Irak Selçukluları (1197'ye kadar)
4-Anadolu Selçukluları (1308'e kadar)
5-Suriye Selçukluları veya Dımaşk Selçukluları (1117'ye kadar)[29]

26 a.g.e., p. 137.

27 a.g.e., p. 138; Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Çev.Yıldız Moran, Üçüncü Baskı, İstanbul, 1994, s. 42; Erdoğan Merçil, "Büyük Selçuklular" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul,1992, C.7, s. 111; Ali Sevim, Selçuklu Devletleri Tarihi, Ttk, Ankara, 1995, s. 41 ve İbrahim Kafesoğlu, İa "Selçuklular" Maddesi.

28 Geniş Bilgi İçin Bkz. D.Günümüze Büyük İslam Tarihi, C.7, Selçuklular Bahsi.

29 Geniş Bilgi İçin Bkz. Coşkun Alptekin, Dımaşk Atabegliği(Tog-Teginliler), İstanbul, 1985.

Bir anlamda Papalık ve tüm Hıristiyan alemi için bir galeyana gelme sebebi ortaya çıkmış bulunuyordu. Bu kaçırılamaz bir fırsattı. Kudüs'ün de Selçuklu yönetimine geçmesiyle Hıristiyan alemi tamamen yok olmanın korkularına yakalanmıştı.

Peçenekler ve Çaka Bey

Anna Peçenekleri İskit ve Sarmat diye adlandırıyor. Yine onun kitabında Türklerden pek çoğunun isminin karıştırıldığını görmekteyiz[30].

Peçenekler bir siyasi teşkilat oluşturamamışlardır. Uruglardan oluşan sosyal yapılanmaları içerisinde bir başbuğ çıkaramamaları onların tarihteki yerlerini almalarına engel olmamıştır. Zira onlar Doğu Roma'a çok sıkıntılı anlar yaşatmışlar ve Anadolu'daki Türkmen ilerleyişine dolaylı olarak katkıda bulunmuşlardır.[31]

Doğu Roma tarafından "*barbar*" sayılan bu göçebe Türk topluluğu Doğu Roma'ın Batı'dan yardım talep etmesinde etkili olarak Haçlı Seferi düşüncesinin oluşmasına etkide bulunmuşlardır.

Vaktiyle Doğu Roma'ya birçok tazyikte bulunan Bulgarlar Peçeneklerin bölgeye gelişiyle (914) eski güçlerini kaybettiler. Doğu Roma, Rus Wareglerine ve Macarlara karşı da Peçenekleri bir koz olarak görüyordu.

Peçenekler 1036'da Tuna'ya indiler. 1048'den sonra daha da güneye inerek Anadolu'da Doğu Roma'ın uç birlikleri arasında yer aldılar.[32] Başlangıçta iyi olan ilişkiler zamanla bozuldu. Peçenekler Doğu Roma'nın en tehlikeli hasımları haline geldiler.

1050'de Rumlar Peçenekleri yendiler ve Peçenek hükümdarı Lebeka'yı esir aldılar. Lebeka kaçarak kurtulmasına rağmen Peçenekler ona güvenmediler ve Lebeka'yı öldürerek yerine oğlu Lebkuva'yı hükümdar yaptılar.[33] Lebkuva Doğu Romala çatışmalara devam etti.

30 Anna Komnena, Alexiad(Malazgirt'in Sonrası), Çev. Bilge Umar, s. 209.

31 A.N. Kurat, VI.-XVIII. Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Murat Yay., Ankara, 1992, s. 59.

32 a.g.e., s. 63; Anna Komnena, Alexiad, Çev. Bilge Umar, s. 223-228.

33 Azimi Tarihi, Çev. Ali Sevim, s. 10.

Özellikle Alexios zamanında çatışmalar şiddetlendi. Bizzat imparator Peçenekler üzerine sefere çıktı. Aralıksız devam eden Peçenek baskısına karşı rüşvet dahil tüm birçok teklif getiren Alexios onları barışa ikna edemedi. Bu sırada Balkanlardaki Bogomiller de Peçeneklere destek verdiler.[34] Bir defasında Alexios'u Peçeneklerle savaşmaktan vazgeçirmeye çalışan Komutan Briyennios "*Bilesin ki imparator! İskitler Balkan Dağlarını geçerse senin için en hızlı atlar kıymete binecek*" diyerek uyarmıştı. Peçeneklerle Doğu Roma elçileri görüşürken Doğu Roma astronomi bilgisini de kullanarak savaşa yön verdi. Şöyle ki, Doğu Roma münecimleri Güneş tutulmasını tahmin etmişlerdi. Bu sahada bilgileri az olan Peçenekler ise moral olarak da olsa etkilenmişlerdi.[35] Tarihte buna benzer bir olay Medlerle İyonlar arasında Batı Anadolu'da vuku bulan savaş sırasında Güneşin tutulması üzerine Medlerin savaşa ara vermeleridir. Çünkü bu Medler nazarında Tanrı'nın savaşı istemediğinin göstergesiydi.

Kitabi bir dinin sahibi olarak Doğu Roma Peçeneklerden daha iyi bir nücum bilgisine sahipti. Ama İslam dünyasının bu sahadaki muasır seviyesi çok daha yüksekti ve Doğu Roma ile yardıma çağırdığı Haçlılar gerçekte Selçuklulara ve Endülüs'e göre barbardılar. Bu durumu muasır İslam tarihçileri açıkça dile getirmektedirler.[36]

Peçenekler Doğu Roma'yı iki defa üst üste yendiler. Bu sırada Kumanlar da Peçenek hudutlarına kadar ulaşmışlardı.[37]

Görünüşte İmparator Peçenek saldırılarından haberdar olan Çaka ile Kılıç Arslan'ın da birleşmesiyle -*ki Kılıç Arslan Çaka'nın kızıyla evlenerek O'nun damadı olmuştu*- üç taraftan kuşatılmış bulunuyordu. Alexios için çıkar yol bulmak kolay olmadı. Gerçekte ise beklediğinden daha kolay bir şekilde işin içinden kurtulacaktır. Bunda hasımlarının payı büyüktür. Küçük birkaç siyaset oyunu onu başarıya götürmüştür. Alexios Çaka'nın kadim düş-

34 A. N. Kurat, Çaka Bey, Ankara 1987, s. 43.

35 Anna Komnena, Alexiad, s. 215.

36 İbnü'l-Esir, El-Kamil, C.10, s. 236; İbn-İ Kallanisi, Zeyl-İ Tarih-İ Dımaşk, Beyrut, 1908, s. 135-136.

37 Anna Komnena, Alexiad (Malazgirt'in Sonrası), Çev, Bilge Umar, s. 218 ve s. 228.

manıydı.[38] Çünkü Çaka'nın imparatorlukta elde ettiği ünvanı elinden alan oydu. Çaka eski mevkiini elde etme karşılığında adalardan çekileceğini bildirerek barış teklifinde bulundu.[39] Fakat bu teklif kabul edilmedi.[40]

1090 yılında Doğu Roma batıdan Peçenekler, doğudan Selçuklular, güneyden İzmir Beyi Çaka tarafından üç cepheden olmak üzere kuşatılmıştı. Peçeneklerin gittikçe bastırması ve İzmir Beyi Çakayla da anlaşarak İstanbul'a karşı taarruz hazırlığına girmeleri durumu daha da önemsenir kılmıştı.

İznik'in Ereğli'nin ve diğer birçok Anadolu şehirleriyle kalelerinin alınması Hıristiyanları çok etkilemiş bulunuyordu. Diğer taraftan Kudüs'ü ziyaret edip memleketine dönmekte olan Flandre Kontu I. Robert imparator Alexios Komnenos ile görüştü. Kont bu görüşmesinde İmparator'a şövalye verme, asker temini ve doğu Hıristiyan alemini Saracen ve Agarenlerin (Araplar ve Türkler) baskısından kurtarmaya yönelik İmparator'un Papa'dan vesair Avrupa feodal beylerinden yardım talebi gibi önemli konularda Doğu Roma erkanıyla fikir teatisinde bulunmuştur.[41] Tam bu sıralarda Kılıçarslanla Çaka Bey arasındaki sürtüşme Doğu Roma'ı kurtardı. Zira Çaka Bey Peçeneklerle anlaşmış bulunuyordu. 1091 yılında Peçenekler saldırıya geçtiler. Çaka Bey de donanmasıyla hareketle Çanakkale'ye geldi. Öte yandan Sultan Kılıçarslan Alexios tarafından bir mektupla Çaka'ya karşı kışkırtılmıştı. Bu-

38 Çaka Anna'da Çaha ve Tzachas olarak geçiyor. 1078-81 Anadolu'daki Türk-Doğu Roma savaşları sırasında Kabalika Alexandr'ın eline genç bir Türk beyi esir düşmüştü. Kabalika delikanlı Çaka Bey'i Nikephoros Botaniates'in sarayına gönderdi. Çaka burada grekçe öğrendi ve Homeros'u okudu. Kurat'a göre bu adın "Çağa" veya "Çağatay" olması da mümkündür. Fakat aynı devirde Danişmend Bey'in arkadaşları arasında Çavuldur Çaka ismine rastlamaktayız. Çaka'ya sarayda yüksek bir rütbe verilmesi o'nun soylu bir Türkmen beyi olabileceği savını güçlendiriyor. 1081'de Alexios'un imparator olmasıyla saraydan uzaklaşan çaka artık İzmir beyi olarak anılmaya başlayacaktır (Kurat, Çaka Bey, s. 38-42 ve Anna Komnena, s. 265).

39 Anna Komnena, Alexiad, s. 232-233.

40 Işın Demirkent, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, Ttk, Ankara, 1996, s. 6-8.

41 Anna Komnena, Alexiad, s. 226.

rada Doğu Roma donanmasıyla Kılıçarslan'ın ordusu arasında kalan Çaka Bey Anna Komnenos'un anlattıklarına göre bizzat damadı tarafından bıçaklanmıştır. Diğer rivayete göre o bir ziyafette zehirletilerek öldürülmüştür. Peçenekler ise 40 bin civarında Kuman tarafından Lebunium mevkiinde baskına uğratılarak ya Doğu Roma'ya sığınmışlar ya da diğer Balkan toplulukları içerisinde eriyerek benliklerini kaybetmişlerdir. İznik sultanı henüz gücünü koruyordu. Fakat İmparator Avrupa'dan gelecek yardımları beklemekteydi. Yardımların gecikmekte olduğunu anlayan imparator Peçenek tehlikesini siyasi kurnazlıkla atlatırken, Avrupa'ya yardım talebi için elçiler gönderdi. Elçiler bizzat Papa II. Urban ve I. Robert ile görüştüler.

İmparatorun komutanı Dalassenos Çaka'yla uğraşırken İmparator, Keşan üzerine yönelerek Peçeneklerle çatıştı. Peçenekler casuslarının yardımıyla savaşı kazandılar. Arkasından yapılan çatışmalarda ise Peçenekler yenildiler.[42]

14 Şubat 1091 Cuma gününde Peçenekler İstanbul surları önüne, Çatalca'ya gelmişlerdi.[43] İmparator halkı teskin etmeye çalışıyor, nutuklar atıyordu. Peçenekler aynı zamanda İzmir beyi Çaka'yla da anlaştılar ve Doğu Roma surlarına saldırıya iyiden iyiye hazırlandılar. Ancak Kumanların Alexios'un ordusuyla birleşerek saldırması sonucunda Lebunium mevkiinde yapılan savaşta Peçenekler imha olundular. Büyük bir kısmı kıyımdan geçirildiler. Tehlike arzetmeyecek kadar az bir kısım Peçenek de askeri birlik olarak kullanılmaya başlandı.[44] Kumanlar ise imparatorun düzenbazlığından çekinerek Tuna taraflarına çekildiler.[45]

İmparator Alexios Çaka'nın isteklerinden vazgeçmeyeceğinin farkındaydı. Kayınbiraderi İonnes Dukas'ı Çaka üzerine gönderdi. Midilli'yi kuşatan Dukas sonunda burayı aldı. Çaka ise gemiyle İzmir'e geçti. Çaka yeniden donanma inşa ederek askeri hareketlerde bulununca imparator Alexios Komutan Dalassenos'u tüm donanmasıyla onun üzerine gönderdi. Ayrıca Kılıç Arslan'a da mektup yazarak kayınatasıyla arasını bozmaya çalıştı. Alexios

42 Anna Komnena, Alexiad, s. 234-242.

43 a.g.e., s. 244-245.

44 a.g.e., s. 255-256.

45 a.g.e., s. 256.

mektubunda Çaka'nın esas amacının Kılıç Arslan'ın mevkii olduğunu vurguluyor ve Çaka'nın Doğu Roma İmparatoru olmak niyetinden ziyade Anadolu sultanı olmak niyetinin mantıklılığını anlatıyordu.[46]

Çaka Abydos (Çanakkale kıyılarında) denilen yerde henüz yaptırmakta olduğu gemilerle uğraşırken Dalassenos tarafından denizden sıkıştırıldı. Kılıç Arslan'ı kendine yakın bulan Çaka olanlardan habersizdi. Nitekim Kılıç Arslan'ın yanına geldi. Kılıç Arslan onu hoş karşıladı. Çaka için ziyafet tertip eden damadı onu iyice sarhoş ettikten sonra Anna'nın ifadesine göre kılıcını çekmiş ve kayınbabasının böğrüne daldırmıştır.[47] Çaka'nın ölmesiyle Doğu Roma bir rakibinden daha kurtulmuş oluyordu. Kılıç Arslanla bir de anlaşma yapan Alexios artık başka bir tehlike pek beklemiyordu. Tam bu sırada Avrupa'dan daha önce talep edilmiş olan askeri yardımla ilgili haberler başkente ulaştı. Doğu Roma telaşa kapılmaya başlamıştı. Zira gelenler birkaç ücretli askeri bölük değil, tam bir istila ordusu ve çapulcu kılıklı yığınlardı. Üstelik Doğu Roma ince medeniyetin temsilcisi olmak sıfatıyla, sonradan Haçlılar denecek olan bu sürüleri de "*barbar*" olarak görüyordu.

Papalık

"*Papa*" tabiri bütün piskoposların mevkilerine hürmeten verilen bir ünvandı. Zamanla gelişerek Hıristiyanların lideri durumuna geldi. Katolik akidesine göre Hz. İsa Petrus'a bütün kilisenin idaresini havale etmiş ve Petrus'u vekil kılmıştı. Bundan dolayı Katolikler Aziz Petrus'u ilk piskopos tanırlar. Roma'daki piskopos bu vasfını Aziz Petrus'tan almıştır. Roma piskoposu din adına bir emir çıkardığı zaman diğer tüm piskopos ve halkın itaati icap etmekteydi. Protestanlık Roma Piskoposu'nun "*Primat*" kabul edilmesine karşı gelişmiştir.

46 a.g.e., s. 269-270; Işın Demirkent, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, Ttk, Ankara,1996,s. 17; A. N. Kurat, Çaka Bey, s. 70.

47 Anna Komnena, Alexiad, s. 271; Işın Demirkent, Sultan I. Kılıç Arslan, s. 17-18.

Papalık 590-604 yıllarındaki Papa I. Gregor zamanında Bonitatius'un misyonerliği ile Hıristiyanlığı İngiltere'de, Kuzey ve Orta Avrupa'da, özellikle Franklar arasında yayarak tüm Avrupa'ya hakim din haline getirdi. 750 yılında Franklar son Merovenj hükümdarını halletmek istediklerinde Papa'ya müracaat ettiler. Papalık ile Franklar arasında yapılan işbirliği ile Longobardların mağlup edilmesi üzerine Papalık Doğu Roma'dan daha da uzaklaştı. VIII. asrın sonunda Büyük Carl (Charlemagne)'ın Roma'da taç giymesiyle Papalık yönünü tamamen Batı'ya çevirdi. Karolenjlerin inkırazı ile Papalık prenslerin entrikalarına maruz kalmıştır.

Fransa kralı III. Heinrich (1039-1056) 1046 tarihinde Papalığa müdahale ederek, Papalık makamında hak iddia eden her üç piskoposu da azletti ve IX. Leo'yu Papa tayin etti. Yine O'nun zamanında ruhban sınıfına evlenme yasağı getirildiği bilinmektedir.

Konsiller ve Etkileri

Müslümanların Avrupa içlerine yayılmasını durduran şey düşman direnişinden çok, kendi içlerindeki ayrılıklar ve iletişim hatlarındaki sıkıntılardır.[48]

"*Reconquista (yeniden fetih)*" diye bilinen Avrupa'daki ve Türkiye'deki Türk-İslam-Arap yükselişine cevap olmak üzere bir Hıristiyan kutsal savaşı fikri gecikmeli olarak da olsa Roma ve Ostia'ya 846'da yapılan bir Arap baskını akabinde toplanan Fransa'daki bir Synod'ta ortaya çıktı. Franklar önderliğinde bir savaş için Avrupa'daki Hıristiyan krallara çağrı yapıldı.[49]

XI. yüzyılda Papalık reformcu keşişlerin eline geçmiştir. Bu durum Papa'nın siyasi nüfuz elde etme isteklerini artırdı. Çünkü bu yüzyıl sonundaki papalar radikal reformcu kişilerdi.[50] XI. Yüzyıl başında İstanbul Kilisesi geleneksel Roma dostluğu tutumundan vazgeçince, bu sırada zayıf durumda bulunan Papalık ta-

48 Bernard Lewis, Çatışan Kültürler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 10.

49 a.g.e., s. 11.

50 Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", İef Dergisi, Sayı 35'ten Ayrı Basım, s. 71.

viz vererek meseleyi barışçı yolla çözmeyi denedi. Ama güçlü Cluny reform hareketinin uyuşmaz tavrıyla iki taraf arasındaki bu yakınlaşma gerçekleşmemiştir.[51]

Bu sırada Doğu Roma Türklere karşı askeri açıdan zor durumdaydı. Türk ilerleyişini durduramıyordu. 1074 yılında imparator VII. Mikail (1071-1078) Batı'dan ücretli asker toplayabilmek ümidiyle Papa VII. Gregory (1073-85) ile temasa geçmişti. Gregorl teklifi olumlu karşılamış ve fakat bu düşüncesini pratiğe geçirememişti. 1088'de Papa olan II. Urban ise konuya daha büyük bir ilgi duyuyordu. İmparatorluk ile ilişkilerini kuran Papa II. Urban 1089 Melfi Konsili'nde Alexios Komnenos'un elçilerini de gördü.1095 yılındaki Piacenza ve Klermont'un provaları şimdiden yapılmaya başlamıştı.[52]

Piacenza ve Klermont Konsilleri

1054'te Ortodoks kilisesiyle Katolik kilisesi kesin olarak birbirinden ayrılmıştı. Papa VII. Gregor zamanında Doğu Roma'a yardım etme düşüncesi karşılıklı restleşmeler nedeniyle gerçekleşememişti. II. Urban Kutsal ülkenin durumunu biliyor ve doğudaki dindaşlarına yardım etmenin kendi otoritesini de güçlendireceğini tahmin ediyordu. II. Urban Hıristiyan ahaliye ilk çağrısını 1095 yılı Mart ayında Piacenza şehrindeki ruhani bir mecliste (Konsil) Antakya ve Kudüs şehirlerinin Müslümanların eline geçmesinden bahisle artık silaha sarılmak zamanının geldiğini ilan ediyordu.

27 Kasım 1095'te Fransa'daki Klermont şehrinde toplanan büyük dini mecliste Papa II. Urban etkili bir konuşma yaptı. Papa burada Müslümanlara karşı savaşın gerekliliğini, Kenise-i Kumame (Hazret-i İsa'nın kabri üzerindeki kilise)'nin dinsizlerin elinde harap ve bakımsız bulunduğunu, her bir Hıristiyan'ın karısını, malını, mülkünü bu mukaddes vazife uğruna bırakmasının günahlara keffaret sayılacağını bildirdi. Konsilde bulunan-

51 a.g.m., s. 35 ve s. 68.

52 a.g.m., s. 70.

lar *"Deus volt (Tanrı bunu istiyor)"* diye bağırdılar.[53] Artık herkes seferin kudsiyetine inanıyordu. Bu bir Tanrı buyruğu idi. Sefere iştirak edeceklerin mal ve mülkleri ailelerinin emniyeti meseleleri görüşüldü.

Batı Avrupa'da üç sene müddetle umumi bir barış ilan edildi. Sefere katılacaklar için hususi bir merasim yapılarak elbiselerinin üzerine kırmızı bir haç diktirilmekteydi. Papa II. Urban Klermont Konsilinden sonra dokuz ay müddetle Fransa'da ve güney taraflarında haçlı seferlerine davet etti. Klermont'ta verilen karara göre *"Sefer"* 15 Ağustos 1096 tarihinde başlayacaktı. Avrupa'nın her tarafından toplanan orduların buluşacağı yer ise İstanbul'du.[54] Fakat sefer hazırlıkları uzamış ve haçlı askerleri planlanan şekilde yola çıkamamışlardır.

Papa'nın Fransız olması sefere katılanların daha çok Franklardan olmasında etken olacaktır. 1096 yılının Eylül'ünde İtalya'ya dönen Papa Haçlı Seferi çağrısını yapmaya burada da devam etti. Flander, Cenova, Bologna, Pisa ve Milan'a elçiler ve mektuplar gönderdi.[55]

1074'te Papa VII. Gregory bir Haçlı çağrısı yapmış fakat bunu uygulamaya koyamamıştır. Çünkü O, IV. Henry ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yoksa II. Urban'ın yaptığı çağrının hemen bir benzerini ondan 21 yıl önce yapmıştı. Ünlü tarihçi Gibbon *"VII. Gregory'nin soluğu hâlâ O'nun mektuplarından günümüze kadar uzanmaktadır."* diyerek çağrının ehemmiyetini dile getirmektedir.[56]

VII. Gregory'nin uygulayamadığı bu çağrıdan bazı cümleler şu şekildedir : *"Eğer Allah'ı seviyorsak ve gerçek Hıristiyan olduğumuzun bilincindeysek, Büyük Grek İmparatorluğunun talihsizliğinden ve binlerce Hıristiyanın öldürülmesinden dolayı üzüntüyle dopdolu olmalıyız. Fakat bizim tüm görevimiz sadece üzülmek değildir. Bu*

53 Richard Newhall, The Crusades, Dryden Press, Williamstown Usa, 1963, p. 41.

54 S. Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s. 90.

55 Jonathan Rıley-Smıth, The Crusades, p. 10.

56 E. Gibbon, The History of The Decline And Fall of The Roman Empire, Vol. 6, p. 15.

zulmü çekenleri kurtarmak için hayatımızı dahi kardeşlik sevgisi uğruna feda etmemiz gerekmektedir. Çünkü O (İsa) hayatını bizim için heba etti ve biz de şimdi kardeşlerimiz için bunu yapmalıyız."[57] Gregory'nin girişimini uygulamak çömezi II. Urban'a nasip oldu. Urban Katolik makamlarını hızlıca topladı ve birkaç yıl gibi bir süre içerisinde kiliseyi yenileyerek Saint Peter'in tahtının bulunduğu Piacenza'ya vardı. Dönemin ilk büyükl konsilini Şubat 1095'te Piacenza'da topladı.[58] Konsilin burada toplanmasının sebebi burasının monarklardan uzak, güvenilir bir yer olmasıydı.[59] Konsile 200 piskopos katılmıştı ki bunlar İtalya, Fransa, Burgonya, Swabya ve Bavyera'dandı. 4000 papaz ve 30.000 halk kitlesi de bu önemli toplantıya gelmişti. Öyle ki katedral kalabalığı almamış ve şehir meydanı da dolmuştu.[60] Konsil'de papazların evlenmesi, ayrılıklar ve özellikle Fransa kralı I.Philip'in evliliği ile Germen İmparatoru IV. Henry'nin kiliseye karşı olan tutumu tartışılarak kararnameleri (bull) hazırlandı.[61]

Piacenza Konsili'nde Doğu Roma imparatoru Alexios Komnenos'un elçileri de birer konuşma yaptılar. İstanbul'un düştüğü tehlikeli durumu, üzüntülü ve yalvarır bir tarzda anlattılar. Orada bulunan bütün Latin prensleri bunların konuşmasından etkilendiler. Özellikle Türklerin Marmara'ya kadar olan ilerlemelerini ve Anadolu'daki Hıristiyanların kurtarılması fikri üzerinde duran bu elçiler dinsel ayini savaş için teşvik ettler. Öyle ya, Kudüs'e giden yol da İstanbul ve Küçük Asya'dan geçmiyor muydu? Üstelik Doğu Roma medeniydi ve Saracen ile Türkler barbardılar. Şimdilik konsile gelen "*Haç*" sahibi kimseler ise barbar sayılmaktan uzaktı. II. Urban konuşmalardan ve Konsil'in etkisinden memnundu. Fakat o, kendisinin esas patlama yapan nutkunu burada değil zamanında Clunyli bir keşiş olduğu Fransa'da yapacaktır.[62]

57 Oliver J. Thatcher, A Source Book For Medieval History, New York, 1905, p. 512-13.

58 Jonathan Rıley-Smıth, Chronicles of The Crusades, Ed. Elizabeth Hallam, London, 1989, p. 57.

59 J. Arthur Mcfall, Military History, February 1998, İssue:6, p. 2.

60 Gibbon, Vol.6, p. 16.

61 J. Arthur Mcfall, Military History, February 1998, İssue, 6, p. 26 ve Gibbon, Vol.6, p. 16.

62 Gibbon, p. 16-17.

Papa II. Urban (1088-1099)

Alexios zeki, kurnaz ve bir doğulu yönetici olmada yeteri derecede başarılara sahip, bilgili, eski bir general, savaş deneyimi olan, fakat ordusu olmadığı ve hazinesi de boşaldığı için elçilerin Piacenza'ya göndermişti.[63] Nihayetinde Alexios'un da Urban'ın da istediği ordulardı ve fakat insan sürüleri olmayan ordulardı.[64]

II. Urban Doğu Roma'nın teklifini dikkate aldı ve tarihin yönünü değiştirecek bir karar verdi. 11 Ağustos 1095'te tüm piskoposlarına birer mektup göndererek onları Klermont'a davet etti. Konsilin toplandığı bu bölge Auvergne kontuna aitti. Kral Philip'in içerlemesine rağmen Piacenza'dakinden daha büyük ve dikkat çeken bir konsil 27 Kasım 1095'te Perşembe günü toplandı.[65] Katedraldeki kalabalıklar genişçe bir ev içi şeklinde yerleştirilmişti ve Papalık tahtı şehrin doğu kapısının dış tarafındaki bir platform üzerine konmuştu. Toplantıya Papa'nın maiyeti ve Roma kardinallerinin yanında, 13 başpiskopos, 225 piskopos iştirak etmişti. Piskoposluk tacının sayısı ise 400 olarak hesaplanmıştı.[66]

II. Urban etkileyici ve coşkulu sözlerle kalabalığa hitap etti. Öyle ki kalabalıktan "*Deus Volt*" yani "*Tanrı bunu istiyor*" çığlıkları yükselmeye başladı.[67] Haçla ilgili anekdotlar anlatan Papa,

63 J. Arthur Mcfall, Military History, Feb.98, Issue: 6, p. 26.

64 a.g.m., p. 26.

65 E. Gıbbon, Vol.6, p. 18; Marcus Bull, History Today, Vol.47, Issue,3, p. 13 ve Jonathan Rıley-Smıth, Chronicles of The Crusades, Ed. Elizabeth Hallam, p. 59-64.

66 E. Gıbbon, Vol.6, p. 18.

67 a.g.e., p. 30.

haçın kan rengine boyanmasını istedi. Öyle ki bu boya el, alın ve deri üzerine de damgalanarak yayılacaktı. Tabi ki elbiselerin üzerine de işlenmeliydi.[68] Fakat Urban konuşmasının ana kurgusunu Saint Augustine'in "*Adil Savaş*" teorisine göre yapmıştı.[69]

Papa II. Urban'ın Klermont'taki konuşmasının 5 büyük versiyonu vardır. Fulcher of Chartres, Robert the Monk, Gesta Francorum, Balderic of Dol ve Guibert de Nogent olup, bunlardan bazıları o anda yazılmış bazıları da duyularak akılda kalan kısmı sonradan yazıya geçirilmiştir. Tüm versiyonlarda ana tema aynı olup, İncillerden sözlerle bağlantı kurulmuş ve Selçuklu Türklerine karşı savaş istenmiştir.[70] Savaşa gidecek olanların günahlarının affolunacağı belirtilmiş ve "*Bunu Tanrı ve İsa istiyor*" denmiştir. Buna göre savaşa teşvik için kullanılan bazı cümleler şu şekildedir; "*Christi'nin temel ilkesine göre sizler yeryüzünün tuzusunuz. Fakat siz görevinizden bir an geri kalırsanız, nasıl tuz olarak kalmaya devam edeceğiniz sorulabilir? (Matta:5/13)" "Biz yine okuyoruz ki köre liderlik eden kör olursa ikisi de çukura düşer(Matta:15/14). "Allah'ın dostları olmak istemez misiniz? Eğer herhangi bir kimse keşişleri veya papazları veya rahibeleri veya onların hizmetçilerini veya hacıları veya tüccarları basar veya soyarsa lanet onların üzerine olsun(aforoz onların üzerine) "Doğu' da yaşayan din kardeşlerinizin sizin yardımınıza acilen ihtiyaçları var. Sık sık söz verdiğiniz bu yardım için harekete geçmelisiniz. Çoğunuzun işittiği gibi Türkler ve Araplar Doğu'daki Hıristiyan kardeşlerimize saldırdılar. Doğu Roma'nın büyük bir kısmını, Akdeniz kıyılarını ve Saint George'un ordu mekanı diye anılan Hellespont'u aldılar. Hangi makamda insan olursa olsun, kont ve lord, yaya ve şövalye, fakir ve zengin bu yardımı taşımakla yükümlüdür. Her kim yolda ölürse, denizde olsun karada olsun veya düşmanlarla savaşırken olsun şimdiki günahları bağışlanacaktır. Kış geçip bahar gelir gelmez bu coşkuyla Tanrı'nın rehberliğinde yola koyulalım."* [71]

68 a.g.e., p. 19.

69 John France, Victory In The East, Cambridge, 1994, p. 16.

70 Oliver J. Thatcher And E. Holmes Mcneal, A Source Book For Medieval History, New York, 1905, p. 513-517; Dana C. Munro, Urban And The Crusades Translations And Reprints From The Original Sources of European History, Philadelphia, Un. of Pennsylvania, Vol.1-2, p. 5-8.

71 Oliver J. Thatcher And Edgar Holmes Mcneal, A Source Book For Medieval History , p. 513-517

Versiyonların hepsi birbirini tamamlayıcı özelliklere sahip bulunmakla birlikte en tutarlı görüneni Chartres versiyonudur.[72] Genel olarak Urban'ın konuşması doğrudan bir sefer çağrısı ve teşvik amacını gütmektedir. Her ne kadar hacca gitmek söz konusu edilmişse de, sağlıksız kişilerin gitmemesi için yasak konulması ve silahlı birliklerin oluşturulması çabası, hatta nutuk sırasında söylenen şövalye ve prenslere yönelik kendi aralarındaki savaşları bırakmaları ve Doğu'ya din kardeşlerine yardıma gitmeleri yönünde yapılan ikna edici sözler,[73] yapılmak istenenin tam bir savaş olduğuna işaret etmektedir.

Urban'ın vurguladığı bir nokta da Avrupa'nın nüfusunun artık çoğaldığı ve Doğu'da ise süt ve bal akan ülkelerin bulunduğundan bahsetmesidir. Türkler için hakaret derecesine varan ithamlarla dolu sözler de söyleyen Papa'nın Doğu'daki adalet anlayışından pek haberi olmadığı anlaşılıyor.[74]

Endülüs'ün Düşmesi İşgal mi, Reconquista mı?

Müslümanlar aldıkları toprakları adaletle doldurmayı ve İla-yı Kelimetullahı yüceltmeyi ifade eden "*fetih ve fethetme*" kelimesini kullanmaktadırlar. Çıkış itibariyle "*fetih*" kelimesi savaş anlamından çok bir yeri barış yoluyla ve en kolay şekilde ele geçirmeyi ifade etmektedir. Hıristiyanlar da İslam'daki bu kelimenin anlamdaşı olarak "*Conquest*" kelimesini kullanmışlar ve kahraman savaşçılarına da "*Conquerer*" ünvanını vermişlerdir. Fatih William bunlardan biridir. Reconquest olayı İspanya için kullanılıyor olsa da Doğu Roma'nın Anadolu'yu Türklerden alma girişimleri de bu dairede ele alınabilir. Kaldı ki İlk Haçlı Seferi bir "*Yeniden fetih hareketi*" olarak da adlandırılabilir.

İspanya'da ve Doğu'da Müslümanlara karşı bir sefer hazırlığı kendisini gerçekleşen bazı olaylarla hissettiriyordu. 1059'da Papa'nın izniyle Sicilya Müslümanlarına karşı Apulia ve Calabria

72 Jonathan Phılıps, History Today, March,1997,Vol.47, İssue, 3, p. 16.

73 August C. Krey, The First Crusade, The Accounts of Eyewitness And Participants, Princeton,1921, p. 33-36.

74 J. Arthur Mcfall, Military History, Feb. 98, İs.6, p. 2 ve a.g.e.

dükü Robert Guiscard'ın kardeşi Roger harekete geçmişti. Nitekim 1061'de Messina ve 1091'de Sicilya'nın tamamı Hıristiyan savaşçı Normanların eline geçti.[75] VI. Alfonso'nun 1085'te Toledo'yu almasıyla İberya'da Hıristiyanlar bir Haçlı organizasyonu gerçekleştirmiş bulunuyorlardı.[76]

Ceneviz ve Pisalılar Batı Akdeniz adalarını sıkı bir korsanlık şebekesiyle daimi bir tehdit altında bulundurmakta ve yağmalamaktaydılar. Hatta Papa III. Victor (1086-1087) bunlardan esaslı bir teşebbüs talep etmiş, bunun üzerine Tunus'ta Mehdiye şehri korsanlarca zaptedilmiş ve sahil kısımlarındaki diğer yerleşim yerleri de vergiye bağlanmıştı.[77]

75 Mehdi İlhan, Uluslar Arası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997, İstanbul, Bildiri Özetleri, Ttk, Ankara, 1997, s. 24.

76 Bernard Lewıs, Çatışan Kültürler, s. 11.

77 Azîmî Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler, Çev. Ali Sevim, s. 25.

IV.
HAÇLI SEFERLERİNİN BAŞLAMASI

İlk Haçlıların öncüleri değişik tarihlerde farklı güzergahlardan giderek yola çıkmışlardır. Adeta birbirlerinden kopmuş veya bir fırsatı kaçırmamak için atılan aç insanları andırıyorlardı.

Birinci Haçlılar ve Liderleri

Haçlı seferlerinin önderleri gerçekte Papalar olmakla birlikte Doğu Roma'nın çıkarlarıyla Papaların çıkarları pek örtüşmemektedir.

Pierre L'ermit:

Avrupa'nın çeşitli yerlerinde Papa'nın çağrısını duyan din adamları ve sıradan halkın içinde yaşayan ilgi çekici karakterdeki kişiler de Hıristiyanları etkilemekteydi.[1] Bunlardan biri olan Pierre L'ermit(Ermiş Piyer) onbinlerce köylü (serf) kitlesini etrafında toplamayı başarmıştı. Pierre adında zayıf görünümlü, yırtık elbiseler giyinen, üstü pis birisiydi. Buna rağmen konuştuğu zaman insanları etkiliyordu.

Kelt soylu, keşiş, münzevi, yalınayak, Amiensli Kuku (küçük) Pierre, Haçlı fikrinin ateşli savunucusu, gezgin bir misyoner olan bu kişi Haçlı Seferlerinin fakir halk kısmını etkileyen belki de tek

1 Nellie Bartlett Mead, Story of The First Crusade, Dansville, 1911, p. 11.

vaiz olarak görünmektedir. "*Pierre*" kelimesi Süryani Aram dili kökenli bir sözcük olup Rumlarda *Petros*, diğer batılı kavimlerde *Peter, Pedro, Bederos* şeklinde kullanılmakta ve Fransızlarda "*kaya, taş*" Pierre kelimesinin anlamıdır.[2]

Pierre Haçlılardan önce bir defa Ortadoğu'ya gelme girişiminde bulunmuş fakat yolculuk sırasında bir takım olaylar buna engel olmuştur. Pierre'in böyle bir teşebbüste bulunmadığını söyleyenler de vardır. Gibbon'a göre ise Pierre Ortadoğu'daki olayları görmüş ve Avrupa'ya gelince münzevilikten vazgeçerek kiliseyi ve Hıristiyan halkı doğuya duyarlı hale getirmek için ateşli vaazlar vermeye başlamıştır. O'nun kısa boyu, eski püskü elbiseleri ve zayıflığının yanında, keskin bakışlı gözleri ve hedeflerini gerçekleştirmeye olan inancı O'na güç veriyordu.[3] Yine Gibbon Pierre'in bir soylu kadınla evli olduğunu ve babasının bir feodal bey olduğunu söylese de Michaud bu konunun belirgin olmadığı görüşündedir.[4] İlaveten Gibbon Pierre'in karısının çok çirkin olduğunu ve sonradan kadınlar manastırına inzivaya çekildiğini de söylemektedir.[5]

Pierre, Papa II.Urban'ı ziyaret ederek O'nun tarafından adeta bir uyarıcı gibi kabul edildi ve O'ndan bir konsil ile destek verme sözü aldı. Pierre az yiyerek ve uzun hararetli konuşmalar yaparak İtalya'yı ve Fransa'yı dolaştı. Tüm bu sırada başı açık ve ayağı yalındı. Bir eliyle dilendi bir eliyle dağıttı. Kiliselerde, cadde ve meydanlarda sayısız kalabalıklara hitaplar yaptı. Peşine düşenler de kendisi gibi sade vatandaşlardı.

Haçlı seferlerinin karakteristik özelliklerinden biri de bu devir hükümdarlarının seferin gerçekleşmesi ve başarılmasında hiçbir rollerinin olmayışıdır. Ne Fransız kralı Philippe ne de Alman imparatoru VI. Heinrich Papa ile kötü ilişkileri ve kendi aralarındaki düşmanca davranışları sebebi ile Haçlı Seferi çağrısına pek aldırış etmediler. Sefere katılan büyükler arasında birbirleri üzerin-

2 Anna Komnena, Alexiad (Malazgirt'in Sonrası), Çev.Bilge Umar, s. 303.

3 E. Gıbbon, The Decline And Fall, p. 13.

4 Mıchaud's The History of The Crusades, Vol.I, London, 1852, p. 89; E. Gibbon, The Decline And Fall, Vol.6, p. 14.

5 E. Gıbbon, The Decline And Fall, p. 14.

de üstünlük iddia edecek mümtaz bir şahsiyet bulunmuyordu.[6] II. Urban'ın Haçlı orduları nezdindeki vekili Le Puy piskoposu Adhemar olup Provençal piskoposu sıfatıyla Toulouse dükü Raymond'un tebaasıydı. Raymond ise değil Haçlı ordusuna kumanda etmek Fransız kıtalarına dahi komuta etmesi söz konusu olamazdı. Gibbon'a göre ise o hakiki bir kumandandı.[7]

Sefere katılan büyükler arasında *Fransa kralının biraderi Vermandois kontu Hugue, Toulouse kontu Raymond de Saint Gilles, Fatih William'ın oğlu Normandiye kontu I. Robert,* Aşağı Loraine kontu *Godefroy de Bouillone, onun biraderi Baudouin ve Eustace, Flander kontu II. Robert*, Sicilya'daki Normanların teşkil ettikleri kuvvetlerin başında *Tateranto hakimi Bohemond* ve *yeğeni Tankred* bulunuyorlardı. Bu siyasi liderlerin hepsi değişik gayeler için haçlı ordusuna katılmaktaydılar. Mesela Fransa kralının biraderi Hugue Flistin'de hakimiyet sürmek sevdasındaydı. Yani bir denizaşırı ülke(outremer) hayali kurmak devrin siyasi modasıydı.

Raymond Haçlı ordusunun komutasını alabilirse batıdaki zenginliğini doğuda da sürdürebileceğini umuyordu. Raymond'un doğuda bir prenslik kazanacağına kesin gözüyle bakılıyordu. Godefroy de Bouillon'a gelince serveti azdı fakat kabiliyet ve karekter bakımından diğerlerinden daha çok etkili görünüyordu. Onun dini yaşantısı Hıristiyanlığın ilkelerine sıkı bir şekilde bağlı olarak sürmekteydi. Normanların başında bulunan Bohemond ise daha sefere çıkmadan önce Antakya üzerinde hak iddia eden ve doğuda kontluk kurma hayalleri gören birisiydi. Haçlı Seferlerinin daha başlangıcında bir birliktelik görünmüyordu. Nitekim bu durum sonradan daha bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Haçlı Seferleri Dünya tarihinde benzerine az rastlanan hareketler olarak dikkati çekmektedir.

IV. Henry Papa'nın savaş davetine iştirak etmemiştir. I. Philip ise vekillerini göndermiştir. William Rufus ise daha İngiltere'yi yeni ele geçirmişti. İspanyol krallları iç savaş halindeydiler. İskoçya, Danimarka, İsveç ve Polonya monarkları ise güneyde-

6 Nellie Bartlett Mead, Story of The First Crusade, Dansville, 1911, p. 9-12.

7 E. Gıbbon, The History of The Decline And Fall of The Roman Empire, London, 1866. Vol.6, p. 38.

kilerden duydukları şevke henüz yabancıydılar. Dini galeyan dah çok ikinci dereceden hakimiyet sahibi prensler arasında yankı buldu.

Adhemar De Monteil, Puy piskoposu Papa II. Urban tarafından *"dux belli (baş komutan)"* ünvanıyla vekil seçildi. Papa Seferin genel lideri olarak Adhemar'ı görevlendirmekle Kilisenin sıfatını dünyevi makamlardan üstün tutuyor ve bir savaş komutanını görevlendiriyormuş gibi değil de haç kafilesini yollar gibi davranıyordu. Nitekim Adhemar sefer sırasında kaldığı bu ikilem onun genel komutanlığına gölge düşürecek ve onu etkisiz kılacaktır.

Godefroi de Bouillon, Şarlman soyundan geliyordu. Haklı olarak kahramanlığını ispatlamak için Konsil'e olan desteğini ifadeyle Haçlı Seferlerine katılmayı isteyen ilk asilzade ve makam temsilcisi kişiydi. Babası Brabant Aşağı Loraine Pensliğinden soylu bir Boulogne kontuydu. Büyük biraderi Eustace ve küçük biraderi Baudouin (Baldwin) Godefroi'ya eşlik ediyordu.

Hugue of Vermandoisi, Robert of Normandy, Robert of Flanders, Stephen of Chartres ve diğerleri Klermont Konsili'nden iki ay sonra Fransa kralının başkanlığında toplandılar. Bunlar arasında en çok dikkati çeken gösterişli kırmızı haçıyla Vermondois Kontu Hugue idi. Fatih William'ın büyük oğlu Normandiya dükü Robert ise babası ölünce tembellik be kabiliyetsizliğinden İngiltere'deki mülkiyetini kardeşi Rufus'a kaptırmıştı[8]. Halk nazarındaki saygınlığını yeniden kazanmak için kutsal savaşa katılmaya hazırdı. Diğer Robert ise kraliyet eyaleti Flander'e hakimdi. 3 tane kraliçesini Fransa, İngiltere ve Danimarka tahtlarına vermişti. ona *"Hıristiyanların kılıcı ve mızrağı"* diye lakap takılmıştı. Fakat bir asker olarak yaptığı kahramanlıklar ona bir general olduğunu unutturuyordu.[9] Chartres, Blois ve Troyes'in kontu Stephen çağının en zengin prenslerinden biriydi. Kalelerinin sayısı yılın[10] günlerinden fazlaydı. Bu dört lider Franklara, Normanlara ve Britanya adalarından gelen hacı savaşçılara başkanlık etmek-

8 E. Gıbbon, a.g.e. p. 37.
9 a.g.e., p. 38.
10 a.g.e., p. 39.

teydi. Fransa'nın güneyindeki Le Puy şehri piskoposu Adhemar de Monteil Papa'nın vekili ve Haçlı ordularının resmi komutanı sıfatına haiz idi.

Adhemarla birlikte Saint Gilles ve Toulouse kontu Raymond, Narbon ve Provence Markilerinin dükü ünvanıyla tanınıyordu. Son olarak da İspanya'da Müslüman Araplara karşı savaşmış tecrübeli bir asker olması Raymond'un liderlik vasfını artırıyordu. Raymond Papalığın yaptığı çağrıya cevap veren ilk kişi olup, savaş için askeri hazırlıkları yapmaya başlayan ilk kişi de yine o olmuştur. Hazırlığı uzun sürdüğü için Avrupa'dan en son harekete geçen de yine odur. En büyük hazırlığı o yapmış ve adeta elveda der gibi yola çıkmıştır.[11] Raymond'un 100.000 atlı ve yayayla yola çıktığını söyleyenler vardır.[12]

Bohemond ve Tankred: Bohemond Doğu Roma İmparatoruna karşı çifte zaferle tanınan Robert Guiskard'ın oğludur. Babası O'nu Tarentum prensi yapmıştı. Fransız hacılardan duyduğu söylentilerle Doğu'ya ilgisi artmıştı. Amalphi kuşatmasında Papalıkla ortak bir orduya kumanda etmişti. Sonunda elbisesini yırtarak elbisesinden büyük bir haçlı elbise diktirdi ve doğuya sefer hazırlığına girişti. 10 bin atlısı ve 10 bin yayası vardı. Çeşitli Norman savaşçıları bu eski tecrübeli generalin emrinde toplandı. Bohemond'un yanında yeğeni Tankred de bulunuyordu.[13] Tankred iyi bir şövalye ve gerçek bir şövalye ruhuna sahip birisi olarak keşfedilmekteydi.[14] Holt'un da belirttiği gibi Outremer (denizaşırı ülke) gerçekleştirme hülyası kuranların başında Bohemond gelmekteydi.[15]

Haçlılar birbirinden ayrı dört kafile halinde yola çıkmışlardı; Güney Fransa ve İtalya kıtalarından oluşanı en kalabalığını oluşturmaktaydı. Papa II. Urban'ın vekili Adhemar'ın da bulunduğu bu grup Güney Fransa, İtalya, Dalmaçya yoluyla İstanbul'a doğru ilerleyecektir.

11 Franklin Hamılton, The Crusades, Usa, 1965, p. 28.
12 E. Gıbbon, a.g.e. p. 39.
13 a.g.e., p. 40.
14 a.g.e.
15 P. M. Holt, Haçlılar Çağı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999, s. 32.

Kuzey Fransa ve Ren boyu Alman kıtaları başlarında Baudouin de Rainaut, ve Pierre de Toul, Hugues de Saint Paul(Gilles), Godefroy de Bouillon ve onun biraderi Baudouin gibi asilzadelerle birlikte Almanya'yı geçerek, Tuna'yı takiben Balkanlardan İstanbul'a varacaktır.

İtalya'nın güneyi ve Sicilya'daki Normanların kuvvetleri başlarında Bohemond ve yeğeni Tankred olduğu halde Epir'e çıkacaklar, oradan da Trakya'ya geçeceklerdir.

Fransa'nın kuzeyinde toplanmakta olan Fransa kralının biraderi Vermandois dükü Hugues, Normandiye dükü Robert of Chartres ve Flander kontlarının birlikleri Fransa'dan hareketle İtalya'yı baştan başa geçerek Brindisi'ye gelecek Dalmaçya'ya geçtikten sonra Epir üzerinden İstanbul yolunu izleyeceklerdir.

Doğu Roma ve Patrik-Papa Diyaloğu

Papalık epey bir zamandan bu yana kendisini Müslümanların tehdidi altında hissediyordu. Hıristiyanlığın kaybedecek başka bir şehri olmamalıydı. Papalardan Gregor IV (827-844), Leon IV (847-855), Yoan VIII (872-882), Yoan X (914-928) Müslümanlara karşı yapılan harblerde çok etkili oldular. Bir asker olan Papa Benedict (1012-1024), Araplara karşı yapılan Sardunya seferinde (1016-1017) büyük yardımlarda bulunmuştur. Gregor VII (1073-1085) ise Hıristiyan bir devlet kurarak imparator olmak planları yapmış, Türklere karşı savaşmakta olan Doğu Roma imparatoruna destek olmuştur. Gerçekten Papalık umduğunu feodalizmin hakim olduğu bir ortamda rahat bir şekilde buldu. Şövalyeler ve halkın diğer katmanları kilise ile Papalık'ın tesiri altına alınabilirdi.

1040 yılına gelindiğinde kendisini Cluny hareketi sayesinde toparlayan Katolik Kilisesi bir "Tanrı Barışı" ilan ederek Batı Avrupa'daki mütemadi harblere son vermişti. Papa Sergius IV. (1009-1012) Şii Fatimi Halifesi el-Hakim'in emriyle Hıristiyanlara yönelik takibat yapılması ve Kudüs'teki kiliselerin yıkılması olayını duyunca, bin gemi hazırlanması emrini verdi.[16] Fakat Papa'nın fer-

16 Jonathan Riley-Smith, The Chronicles of The Crusades, p. 22.

manı (bul) hiçbir netice vermedi. Bu durumda haç dünyasının henüz bir sefere girişebilecek şartlara sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Şartlar ancak XI. yüzyılın sonlarına doğru olgun hale gelecektir.

Doğu'da İslam peygamberinin vefatından sonra O'nun halefleri "Halife" namıyla Müslümanların emiri olmuşlardı. Hıristiyanlıktakinden farkı, 1055'e kadar hem dünyevi hem de uhrevi alemin hükümdarı olmalarıydı. Hıristiyanlardaki kutsal cihat anlayışı bir anlamda halifeliğin etkisiyle bağlantılanabilir.[17] Öyle ki Papa din uğruna ölenlere "*Martyr*" olmayı ve günahlarından kurtulmayı vaadediyordu. Haçlı ordusuna katılmak bunun için kafiydi.

Tarih boyunca Papalık patrikliğe nazaran daha aktif bir kurum olmuştur. Patrikler imparatorla siyasi mülahaza ve yarışmalara girmemişler ve siyasi otoritenin isteklerine her zaman amade olmuşlardır. Zaten imparatorla zıt düşen piskoposlar rafizi ilan edilmiş ve isyanlarına sebebiyet verilmiştir. Papalar ise özellikle XI. Yüzyılda otoriter bir kurum ve etkisi, yetkisi olan bir makam sahibi olmakla önemli bir hareket kabiliyetine sahip bulunuyorlardı. Doğu'ya sahip çıkma adı altında Hıristiyanlara yaptıkları çağrıdan maksatları gerçekte onlara çok da acıdıklarından değil, İsa'nın topraklarındaki kiliselere hakim olabilmek, onları Roma'ya bağlayabilmekti.

Dikkati çeken bir diğer husus da Papalık makamının yeni gelen Papa'nın ırki ve kabiliyetlerine göre önem kazanması ve zamanla bu önemin yok olmasıdır. Şüphesiz dogmalar Papaların ürünleri olduğu gibi "*kutsal ülke*" ve "*mukaddes emanetler*" tasavvurları da yine kadim Hıristiyan azizlerinin vaazlarıyla geniş halk tabakaları arasında bir inanç şekline dönüşmüştü. Yahudilik ve İslamiyet için kutsal sayılan bir bölge idi. Haçlı Seferlerinden 450 yıl önce alınmış olan kutsal ülkede değişen pek bir şey yoktu. Asıl değişiklik Batı'da, yani Roma ve İspanya'daydı.

M.S. 325'ten önce putperest eski Roma dinine sahip olan topluluklar bu tarihte Doğu Roma imparatoru Konstantinos'un İznik'te ekümenik konsillerin ilkini toplamasıyla Doğu Roma'nın

17 Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s. 47.

siyasi olarak Roma'dan farklılaşması da artmıştı. Zaten Roma İmparatorluğu'nun doğu kısmı Sasani savaşları ve kuzeyden gelen kavimler sebebiyle askeri bakımdan güçlendirilmiş bulunuyordu. Konstantinos'un kendisinin Hıristiyan mı yoksa putperest birisi mi olduğu mevzuu hâlâ tartışılan bir konu olmakla birlikte, Hıristiyanlığın devlet dini haline gelmesini sağlaması siyasi bakımdan kendisine büyük bir güç sağlamıştı. 325'teki ilk konsilden sonra 381'de toplanan ikinci İznik Konsili'nde Hıristiyanlığın amentüsü tamamlanmış oluyordu. Böylece Aziz Arius'un kurduğu Monotheizm yada Aryanizm ekolü mahkum ve rafizi ilan edilerek İsa'yı tamamen beşer dışı bir varlık olarak gören etikiyanizm kabul edildi.[18] Buna rağmen Hıristiyanlıkta Arius ekolü kaldırılamadı ve Germen kavimleri bu ekolün savunucusu kalmakta direndiler.[19]

İslam Devletleri ve Doğu Roma

Doğu Roma'nın yükselmesinin ana kaynakları Roma devlet geleneği Grek kültürü ve Hıristiyan inancı şeklinde oluşmuş oluyordu.

Roma'nın putperest döneminde yaşayan Kur'an-ı Kerim'de de bahsi geçen Kehf Ashabı muhtemelen Tarsus'ta yaşamış olup uykuya daldıktan sonra da Doğu Roma'nın Hıristiyanlığı serbest bırakarak resmi din olarak benimsediği dönemde uyandıklarında şaşıracaklardır.[20] Çünkü herkes Hıristiyan olmuş eski Roma ilahları terkedilmiştir. Yine de Roma Hıristiyanlığıyla İstanbul Hıristiyanlığı birçok mezhep teşekkül ettirerek sonradan birbirlerine düşman olacaklardır.

Katolik ve Ortodoksluk Doğu Roma'daki imparatorun Arius doktrini kabul etmesi Batı Roma'dakinin de İznik akidesini kabul etmesiyle temellenen ve son olarak İmparator I. Teodosios zama-

18 Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s. 5.

19 George Osrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, s. 44-45.

20 Kur'an-I Kerim, Sure,18, Sayfa.293.

nında Roma İmparatorluğu bu Hıristiyanlıkta Ortodoks bütünlüğünü sağladı. Üstelik Doğu'da İmparator Valens'in ölümüyle Aryaniliğin bitmesi bunda büyük etkendi.[21]

428 yılında İstanbul patriği olan Nestorios İsa'nın beşeriyetine vurgu yapan Antakya teoloji mektebinin görüşlerini savundu. Neticede İskenderiye Patriği Kyrillos ile yapılan münazaralardan sonra Efes ekümenik Konsili'nde (431) Nestorios ve Antakya mektebinin öğretisi ile diğer birçok inanç rafizi ilan edildi.[22] Sonradan yapılan konsil ve synodlarda da bu türden tartışma ve ayrılıklar sürdü. Mesela 449 Haydutlar Synodu'nda monofizist İskenderiye ekolüne karşı İstanbul Patriği ve Papa I. Leon birlikte hareket ettiler. 451'deki Kadıköy Konsili'nde ise Nasturilik mahkum edildi. Tartışmalar hep "Christos'un mahiyeti" üzerineydi. Bu durum Doğu Roma devleti ile doğu themaları arasına bir mesele olarak çıktı ve iş bağımsızlık taleplerine kadar vardı. Bu arada Doğu Roma kavimler muhaceretinden dolayı zor bir durumdaydı. Özellikle Roma Avrupa Hunlarının saldırısıyla yüzyüzeydi. I. Leon tacını İstanbul Patriğinin elinden giyerek kendinden öncekilerin yapmadığı bir şeyi taç giyme töreninin dini takdis mahiyetine bürünmesini sağlamış oluyordu.[23]

Geçekten Roma'nın V. yüzyıldaki en önemli sorunların hem etnik unsurlarla uğraşmak hem de dinsel meseleleri halletmek olmuştur. 602 yılında tahta geçen Phokas 610 yılında yerini O'nu ortadan kaldıran Doğu Roma'nın Afrika Valisi'nin oğlu Ermeni Herakleios'a bıraktı. Doğudaki dinsel ayrımlar üzerine soykırım ve şiddetle giden Phokas'tan sonra Heraklius zamanında Doğu Roma ile Sasaniler arasındaki savaşlar 19 yıl sürdü. İran Kisrası Şehrabaz 611'de Antakya'yı 613'te Dımaşk'ı ve 614'te şehir Yahudilerinin yardımıyla Kudüs'ü aldı ve Hıristiyanlığın kutsal emanetlerini alarak ve kiliseleri de tahrip ederek bölgeden ayrıldı.[24] Sasaniler Anadolu'da Boğazlar'a kadar geldiler. Güneyde Mısır'ı itaat altına aldılar. Aynı tarihlerde (617) Doğu Roma'nın Avarlarla da mücadele et-

21 Ostrogorsky, a.g.e., s. 49 ve s. 53; Ayrıca Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s. 6.

22 Françis Dvornık, Konsiller Tarihi, s. 12-14 ve a.g.e.'Ler.

23 Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, s. 56.

24 Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s. 8.

mek zorunda kaldıkları görülüyor. Sasaniler ise eski Hahamenişiler devrindeki güçlerine erişmiş bulunuyorlardı.[25]

Herakleios 627 yılında İran ordusunu Ninive yakınlarında mağlup etti ve 629 yılında kutsal Haç tekrar Kudüs'e getirildi. İran'ın almış olduğu yerler tekrar ele geçirilerek buralarda themalar oluşturuldu.[26]

Doğu Roma-İran savaşları İslam tarihlerinde ve Kur'an'da da geçmektedir.[27] Doğu Roma'nın 614'te ateşperestlere yenilmesi müşriklerin sevinmelerine sebep olmuştu. Oysa Doğu Roma kitap ehliydi ve Sasaniler kendileri gibi putperest idiler.

Doğu Roma devleti bu arada yeni bir yapılanmayla yönetim teşkilatını themalara ayırmıştı. "*Thema*" kelimesi kolordu manasına gelmekle birlikte sonradan askeri bölgelere ad olarak verildi. Anatolikan, Opsikion ve Armaniakon theması bunlardan bazılarıdır.[28]

Herakleios Yahudilerin zorla vaftiz edilmelerini istemişti. Bunun sonucu Yahudiler daha da artan bir düşmanlığa büründüler. Zaten İsa'yı çarmıha gerenler de onlar değil miydi? Herakleios Ortodoks akidesiyle monofizitliği birleştirmeye çalıştı. Fakat başarılı olamadı. Monofizitliği savunarak ayrılıklara son vermek istedi. Buna rağmen ayrılıklar daha da arttı.

Bu sırada Arap Yarımadasında yayılmakta olan İslamiyet Sasani ve Doğu Roma devletleriyle savaşlara başlamıştı. 634 yılında Hz. Ebubekir'in yerine geçen Hz.Ömer Asi Irmak boyunda ilerleyerek Taberiye, Hımıs ve Baalbek'i fethetti. Dımaşk 635'te ele geçirildi. Bu sırada Antakya'da bulunan Herakleios, Yermuk yenilgisini duyunca Antakya'dan deniz yoluyla İstanbul'a döndü. Gemideyken "*Elveda Suriye, uzun bir elveda!*" demişti.[29] Yermuk yenilgisini haber alan Kudüs patriği Sophronios şehrin istihkamlarını tahkim ettirmiş ve kutsal emanetleri deniz yoluyla İstanbul'a göndermiştir (Şubat 638).

25 G. Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, s. 89.

26 a.g.e., s. 96.

27 Kur'an-I Kerim, Rum Suresi, s. 403.

28 G. Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, s. 90.

29 Runcıman, C.I, s. 13; Suryani Mihail Ii, Terc. Andreasyan, Ttk, Ankara (Baskıya Hazırlanan Nüsha), s. 424.

640 yılına gelindiğinde, Müslümanlar Mısır'dan Anadolu'ya kadar olan sahayı ellerine geçirmiş bulunuyorlardı. 644'te İskenderiye teslim oldu. İskenderiye önemli bir Hıristiyanlık merkezi idi. Bu fetihler sırasında Doğu Roma'nın doğu themalarındaki dini ayrılıkların katkısı büyük olmuştur. Muaviye 649'da Kıbrıs'ı fethetti. 652'de Sicilya adasını vurdu. 669'da Muaviye'nin oğlu Yezid kumandasında ve içlerinde Ebû Eyyub el-Ensari'nin de bulunduğu bir kuvvet Konstantiyye'yi kuşatmaya çalışmış ve Emeviler bundan sonra iki defa daha bu girişimde bulunmuşlardır.[30] 668 yılında 200 parçalık bir filo İskenderiye'den hareketle Sicilya vuruldu. 700 yılına gelindiğinde Kuzey Afrika kaybedilmiş İşbiliye komşu hale gelen Müslümanların fetihleri 711 yılında İspanya'yı da kapsadı. Emevilerin yıkılmasıyla Endülüs Emevileri ayrı bir siyasi varlık olarak devam etti. Burada bir medeniyet oluşturarak Ortaçağ Avrupa'sının içinde bir bilim kaynağı oldular (756-1498).

785'te Hz. Ali taraftarlarının çıkardığı bir isyana katılmış ve bastırılan isyandan sağ olarak kurtulmayı başararak, Kuzey Afrika'da Fas'a gelerek yerleşen ve 788'de burada ilk Şii hanedanını oluşturan Hz.Peygamberin torunu Hz Hasan'ın torununun torunu İdris bin Abdullah başşehir olarak Mağrib'teki Fas şehrini seçti. Fakat İdrisiler Endülüs halifesi II. Hakem'in saldırılarına dayanamayarak siyasi varlıklarını kaybettiler. Yine Kuzey Afrika'daki diğer bir hanedan Harun er-Reşid'in 800 yılında bu yöreye gönderdiği İbrahim bin Ağlebi'nin kurduğu Ağlebi hanedanı olup, bunlar Hıristiyan Doğu Roma'nın elindeki Sicilya'yı 902'de kesin olarak fethettiler. Bunu takiben Malta ve Sardunya alındı. Ege adaları vurulmaya başlandı. Roma kilisesi doğrudan tehdit altına girdi. Kartaca şehrinin harabelerindeki taş sutunlara taşınarak Kavrevan Camii inşa edildi ve bu cami etrafında şehir oluşturuldu.[31]

Kiliselerarası Mücadele ve Schizma

Anadolu içlerine kadar yayılan İslam fetihleri Hz.İsa'nın doğup büyüdüğü yerleri ele geçirmekle Hıristiyanlara yeni ve bü-

30 Philip Hıttı, İslam Tarihi, Çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1995, C.lı, s. 318.
31 a.g.e., C.I, s. 253.

yük bir rakip olmuştu. Mezopotamya'da ve Anadolu'nun güneyinde yaşayan Keldani ve Babillerin alt kolları olan Asurlular, Ermeniler ve Nebatlılar Hıristiyanlığı kabul ederek varlıklarını Suriyeli anlamına gelen "*Suryani*" adıyla sürdürdüler. Putperest ırkdaşları benliklerini kaybederek tarihe karıştılar. Böylece Haçlılardan önce Antakya, Urfa ve Güney bölgelerinde Suryaniler bir Hıristiyan topluluk olarak yaşamaktaydılar.[32] Günümüzde de buralarda bunların kalıntılarına rastlamak mümkündür. Kiliseleri farklı inançları Ortodoks gelenekten ve Katoliklikten birçok noktada ayrılır. Yine bu bölgede Amalika, İsrailoğulları, Cebusiler, Moablar ve Fenikeliler ile Filistler karışık bir şekilde birbirleri içinde yaşadılar. Buraya en son gelen Araplardan sonra Türkler olmuştur. Emeviler tam bir Arap İmparatorluğu olmakla birlikte himayelerindeki kültürlerden de pek çok açıdan da etkilenmişlerdir. Örneğin Abdulmelik'in emriyle inşa edilen Kubbetü's-Sahra'da Doğu Roma sanatı tesiri belirgindir.

Emeviler Muaviye'den itibaren Hıristiyanlardan devlet memurluğunda ve Nasturilerden tercüme işlerinde yararlandılar. 782'de İstanbul kuşatmasında gösterdiği gayretlerden dolayı Reşid ünvanını alan Harun ile Büyük Karl (Şarlman) arasında 797 ile 806 yıllarında karşılıklı elçiler ve hediyelerin gidip gelmesi ve Şarlman'ın Doğu Roma'ya karşı Harun ile Harun'un da Endülüs'e karşı Şarlman ile işbirliği yapması söz konusudur.[33] Hatta Harunür-Reşid'in Kudüs'te *Holy Sepulchre*'nin anahtarlarını Şarlman'a gönderdiği iddiası da vardır.[34] Öyle ki Şarlman Kutsal Ülkeye sahip çıkmış hayratlar yaparak hacılara imkanlar sağlamıştı. Fakat Karolenjiyen Devleti'nin sönüşüyle bu hal bir rüya olarak kaldı.[35] Runciman'a göre VIII. yüzyıl Doğu Roma hükümdarları Hıristiyanları takibata maruz bırakan ve kutsal tasvirleri kıran galiz kimselerdi.[36] Bunlar arasında en işe yararı belki de 741-745 ara-

32 Levent Öztürk, Haçlı Seferlerine Kadar Abbasiler Döneminde Hristiyanlar, Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994, s. 1-2.

33 Runcıman, a.g.e. C.I, s. 20-21; Philip Hitti, İslam Tarihi C.Iı, s. 310.

34 Mıchaud's History of The Crusades, Trans.W.Robson, Vol.I, London, 1852, p. 8-9; Philip Hıttı, A.G E, s. 459.

35 Runcıman, a.g.e. C.I, s. 22.

36 a.g.e., s. 20.

sında imparatorluk hudutlarını Doğu Anadolu ve Ermenistan'ı alarak genişleten V.Konstantin olmuştur.[37]

Diğer taraftan Batı Kilisesi daha sonradan Doğu Kilisesi'nin evrensel saymayacağı 869 Konsilini gerçekleştirmiş ve 10 yıl sonra toplanan 879 Konsili Roma'nın delege gönderdiği Doğuda toplanan son konsil olmuştur. Bu konsilde her kiliseye kendi adetlerini uygulama hakkı verilmiş ve yüksek mahkeme olarak da Roma'ya başvurulması istenmiştir.[38] Bu gelişmeler bir süre devam etmiştir. Zaten konsilerden amaç yeni mesele ve problemlere çözüm üretmek ve birlikteliği sağlayarak Hıristiyanlığı zinde tutmaktı.

Buna rağmen Batı Kilisesi Doğu'dan her geçen gün farklılaşıyor ve yabancılaşıyordu.[39] İstanbul'da patrik taç giydirirken Roma'da Papa'yı seçen Germen İmparatoru oluyordu. Bu durum daha sonra değiştirilmek istenecek ve nitekim Haçlı Seferlerinin başlamasında Roma Kilisesindeki bu değişim etkili olacaktır.[40] Papalık bu mücadelesi ile siyasi bir yetkiye haiz olmayı sonunda başardı (1073). Artık VII. Gregory imparatorları tahttan indirme ve toplumu kötü hükümdarlara bağlanmaktan kurtarma hakkını üstlenmekteydi.[41] Bu durum adeta İslam dünyasında Halife'nin sultana hil'at giydirmesine benzemektedir.

Batı Hıristiyanlığının, krallar ve prenslere bağlı milli kilise topluluklarına dönüşmemesi için gayret eden Lorain ve Bourgogneli reformistlerdi. Papa'nın Norman istilasına karşı Doğu Roma'dan yardım talebi için gönderdiği elçilik heyetinin kardinali de bu reformistlerdendi. Reformistler papalığın tek dini otorite olmasını arzuluyorlardı. Nihayet gönderilen elçilik heyetinin istekleri patrik ve imparator için incitici olmuş ve Norman meselesi de araya girince beklenen yakınlaşma olmadığı gibi ilişkiler tam bir kopma ile sonuçlanmıştı (1054).[42]

37 A. A. Vasılıev, History of Byzantine Empire, Vol.I, p. 291; Charles Diehl, History of Byzantine Empire, p. 55; Philip Hitti, İslam Tarihi C.Ii, s. 460.

38 Françis Dvornık, Konsiller Tarihi İznik'ten Ii. Vatikan'a, Çev. Mehmet Aydın, Ttk, Ankara, 1990, s. 33.

39 a.g.e.

40 a.g.e., s. 35; The Encyclopedia Britannica, Vol, 7, p. 525.

41 Françis Dvornık, Konsiller Tarihi, s. 35.

42 Françis Dvornık, Konsiller Tarihi, s. 34.

İstanbul Patriği 10.yüzyıldan beri kendisini ekümenik ilan ve Dünya'nın en yüksek kilise başkanı sayacak derecede Yeni Roma'da söz sahibiydi.[43] XI. Yüzyılın ikinci yarısında Ortodoks-Katolik ayrımına rağmen hiç kimse Hıristiyanlığın bir bütün olduğuna halel getirmeye razı olmuyordu. XI. Yüzyılda Roma Kilisesi kendisini yeniledi. Cluny ve Loraine'deki manastırlar başta olmak üzere kilise siyasi ve dünyevi makamların baskısıyla reforma sevk edildi. Yukarıda da bahsedilen bu reformlar Papalığın ekümenikliğini ve dünyevi hükümdarlığını imparatorlar üzerinde iddia etmesine neden oldu.[44] Böylece doğu ile ipler iyiden iyiye kopmaktaydı. Bu kopuş Haçlı Seferlerinin habercilerinde birisiydi. "*kutsal savaş*" çağrısını yapan Papalık bu şekilde nüfuz alanını genişletmeyi planlıyordu. Görüldüğü gibi Hıristiyan halkı galeyana getiren ana unsurlardan birisi Papa ve Papazların yuvalandığı kiliselerdi.

Ortaçağ Avrupa'sı İslam dünyasına kıyasla ve iyice farkına varamadığı karanlık, mitolojik bir gözlükle İslam medeniyetinin kendinden çok daha üstün olduğunu hissetmekteydi.[45]

Batı'da papazlar kiliselerde vaazlar verirken "*barış*" ı vaaz ederler ve bu fikri ateşli olarak savunurlardı. Fakat yeri geldiğinde bu fikre en az riayet edenler onlardan çıkardı. Bizans'ta ise papazların değil savaşa katılması silah taşıması dahi yasaktı. Ezcümle Papalık Haçlı Savaşları arefesinde sahip olduğu bu rolü oynadı ve insanları savaşa seferber etti. Oswald Spengler'in deyişiyle burada bizi ilgilendiren şu yada bu zamanda ortaya çıkan tarihi olayların ne olduğu değil ortaya çıkmakla neyi temsil ettiği neyi gösterdiğidir.[46]

Haçlılar ve Ticaret

Şüphesiz ki Cenova ve Pisa'nın Endülüs'ü tekrar almak için saldırması, Normanların İtalya'ya yerleşerek Adriyatik'te Doğu

43 Runcıman, a.g.e. C.I, s. 73.

44 a.g.e., s. 74.

45 a.g.e., s. 69.

46 Oswald Spengler, Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler, Ankara, 1999, s. 38.

Roma'ya saldırması birer emtia elde etme amacı güden saldırılardır.[47]

Haçlılardan önce Ortadoğu'da ticaret genellikle Yahudi tüccarları ve Hıristiyan Araplarla putperest Arapların ellerinde bulunuyordu.[48] Geç dönemlerde Doğu Akdeniz şehirlerini dolaşan Seyyah İbn-i Cübeyr'in Rıhle'sinde anlattıklarına göre, İskenderiye ve Kahire gayet mamur birer şehir olup, intizamlı siyasi hiyerarşiye sahipti. Buralarda ticaret, eğitim ve kültür faaliyetleri devrinin zirvesindeydi.[49]

Hıristiyanlar Doğu Akdeniz'e bir orduyla gelmeden önce ticaret vasıtasıyla buraları tanımışlardır. Özellikle İtalyan tüccarları İskenderiye, Akra ve diğer sahil limanlarına gelip gitmekteydiler. Buralardan süs eşyaları satın alarak Cenova, Pisa ve Venike'ye getiriyorlardı. Venike-Amalfi arasında da ticaret seferleri yapıyorlardı. Bu hattaki ticaret genelde Benedicten keşişlerinin elindeydi. Apulia, Arnavutluk sahili, İstanbul ve Kudüs Hıristiyanlar için önemli ticaret merkezleriydi. Buralardaki Hıristiyan tüccarların çoğu yine İtalya kökenliydi. Hatta Amalfililer en büyük ticaret yolu üzerinde bulunmaları hasebiyle bir kuşatma sırasında şehirlerini savunmak için taş yerine ekmek atmışlardır.[50]

Heyd'in *"üç şehir, üç cumhuriyet"* diye nitelediği Ceneviz, Venedik ve Pisa Haçlılar Antakya'ya karadan geldiklerinde Antakya'nın birkaç mil uzağındaki St. Simeon limanına gemileriyle silahlanmış olarak gelmişlerdi. Antakya'yı kuşatanlarla bağlantı kuran bu deniz Haçlılarının tek gayesi yeni bir ticaret üssü elde etmekti. Haçlı tüccarları Haçlılar Çağında elçi olarak da kullanılmışlardır. İlk Haçlı Seferinde Kudüs'ün alınmasına kadar koloni cumhuriyetleri denilen bu ticaret devletlerinden birliklerin bulunduğunu görmekteyiz.[51]

47 W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, Çev. Enver Ziya Karal, Ttk, Ankara, 1975, s. 143.

48 a.g.e., s. 64 ve s. 136.

49 İbn-I Cübeyr, Er-Rıhle, Dar Sader, Beyrut, 1964, s. 14-15 ve s. 24-25.

50 David Abulafıa, "Trade And Crusade, 1050-1250", Cross Cultural Convergences In The Crusader Period, Ed. Mchael Goodich And Others, Peter Lang Publish, Newyork,1995, p. 1-4.

51 W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, s. 145-148.

Haçlılar İçinde Kadın

Ortaçağ Avrupa toplumunda kadınlar da toplumun ayrıldığı sınıf katmanlarından etkilenerek değişik yaşam standartlarında yaşamışlardır. Buna göre, soylu kadınlar, rahibeler, hür kadınlar ve köle olarak satılan kadınlar şeklinde bir taksimat yapılabilir. Hıristiyan kadınlar Haç yolculuğu yaparak hacı olabiliyorlardı. Nitekim İlk Haçlılar içerisinde de haç için Sefere katılan kadınlar bulunuyordu.[52] Haçlı Seferine katılan şövalye ve düklerden birçoğu kadınlarını da yanlarında getirmekteydiler. Kadınlarını yanlarında getirmeyenler onları ya kiliseye emanet ediyorlar, ya en yakın akrabalarının yanına bırakıyorlar ya da "*demir kemer*" takarak onları evlerinde bırakıp gidiyorlardı.[53]

Hıristiyan dini kadının rolünü gerçekte Onuncu yüzyılda Avrupa'da yüklendiği rolünden çok daha üstün tutuyordu. Sonradan oluşan Hıristiyan savaş geleneğinde tutsak alınmış bir Hıristiyan kadını kurtarmak için fidye verme usülü ise Judaizm'den miras kalmış bir gelenekti. Yahudilerle Hıristiyanlar tutsaklara muameleleri açısından kıyaslandığında Hıristiyanların Yahudilerden daha acımasız oldukları söylenebilir. Savaş sonrasında fidye karşılığı kurtarılacaklar arasında kadınlara öncelik verildiği görülmektedir.[54] Kadınları para vererek kurtarma veya satın alma olayı doğu toplumlarında da sık sık başvurulan bir yöntemdir.

52 Yvonne Fıedman, "Women In Captivity And Their Ransom During The Crusader Period" Cross Cultural Convergences In The Crusader Period, Ed. Mchael Goodich And Others, New York, 1995, p. 76-77.

53 Orhan Koloğlu, "Bekaret Kemeri Efsanesi", Milliyet Gazetesi, 2 Ağustos 1999, Pazartesi , Sayfa,15.

54 Yvonne Fıedman, a.g.m., p. 78.

V.
HAÇLILARIN ANADOLUYU İSTİLASI

Papa'nın belirlediği hareket tarihi geçmesine rağmen Haçlılar tam anlamıyla yola koyulamamışlardı. Sefere katılacakların bir kısmı yola çıkmakta çok acele ediyor, bir an önce sütten nehirleri görmek istiyorlardı.

Haçlıların Yola Çıkması ve Ordu Yapıları

Gautier Sansavoir adlı bir Frank şövalyesi Fransa'da etkili hitabeler yaparak tanınmıştı. Pierre'le birlikte hareket eden bu şövalye köylülerden oluşan büyük bir yığınla Almanya'ya geçti. Pierre ve arkadaşları burada bir müddet kalarak yerli Alman derebeylerinden birçoğunu sefere katılmaya ikna ettiler. Buradan Tuna yoluyla İstanbul'a ulaşmayı düşünüyorlardı.

Bu haçlı kıtaları yol bilmeyen cahil kitlelerden oluşuyordu. Düzenli bir yapıları olmadığı gibi savaş sanatından da anlamayan bu kitleleri kontrol etmek büyük zahmetler gerektiriyordu.[1] Anna'nın tarifiyle Franklar askerlik disiplininden çok uzak, öğütten anlamayan, kaba insanlardı.[2] Öyle ki, Haçlı reisleri hep birlikte bağlılık andı içerlerken soylu bir Frank Alexios'un tahtına oturu-

1 Michael O'mara Books Limited, People of The First Crusade, London, 1997, p. 67; s. Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, Ttk, Ankara, 1998, C.I, s. 95.

2 Anna Komnena, Alexiad (Malazgirt'in Sonrası), Çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 340.

vermiş ve saray inceliğinden yoksun Haçlı davranışını sergilemişti. İmparator bu davranışa çok kızmış fakat şimdilik o kişiye zarar vermemişti.[3]

Her biri ayrı bir ordu görünümünde olan değişik Hıristiyan unsurları tarafından oluşturulmuş askerlerin önünde hareket eden ve düzenli bir görünümü olmayan halk yığını şeklindeki hacılar da bu seferlerin bir farklı bir yönünü teşkil etmektedir.[4]

Haçlıların Sayıları

Haçlı Seferleri öncesinde Kudüs'e büyük hac organizasyonları yapanlar olmuştu. 1026'da Abbot Richard Kudüs'e büyük bir hac seferi düzenlemiş ve 1027'de İstanbul'a da uğrayarak İmparator VIII. Konstantin'den hediyeler almıştı. 1056 yılında Piskopos Lietbert binbir güçlükle yaptığı yolculuk sonrasında Lazkiye'ye ulaşabildi. Lietbert, yolda Korint'e uğrayarak ünlü Hıristiyan Martiri Demetrius'un mezarını da ziyaret etmişti. Fakat Kudüs'ü ziyaret'e muvaffak olamadı. 1064 yılında 7000 Alman Kudüs'ü ziyaret için yola çıktı.[5] O tarihe kadar görülmüş en büyük Kudüs yolculuğu bu "*Büyük Alman Pilgrimage*"i olup, Kutsal ülkeyi kurtarma sevdasını körüklüyordu.

Anna'ya göre, İlk Haçlılardan sadece Godefroi'nin ordusunun sayısı 10 bin atlı ve 70 bin yayadan oluşuyordu.[6]

İlk Haçlıların sayıları meselesine gelince, birçok bilim adamı bilinen şekliyle Haçlıları yüzbinlerle ifade etmektedir. Bu tanı fevkalade mübalağalı olup gerçeği yansıtmamaktadır. İstanbul'a ilk gelen kafileden, Pierre L'ermit'in 4000-5000, Gautier Sansavoir'in de 6000-7000 kişiye kumanda ettikleri kabul edilse bile bu sayıdan fazla oldukları katidir. Birinci Haçlı seferine iştirak eden Avrupalı muharip grupların 30 binden fazla olmadığı görüşü da-

3 Anna Komnena, Alexiad, s. 320.

4 s. Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s. 95; p. M. Holt, Haçlılar Çağı, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999, s. 19.

5 Jonathan Rıley-Smıth, Chronicles of The Crusades, London, Ed.Elizabeth Hallam, 1989, p. 26, 29 ve 33.

6 Anna Komnena, Alexiad, s. 313.

ha tutarlı olmaktadır. O zaman için 100 binlerce kişiyi sefer haline getirmek Avrupa şartlarında mümkün görünmediğinden bu sayıyı 10 binlerle ifade etmek daha doğrudur.

Balkanlarda Haçlılar

Runciman'ın "*Halkın Seferi*" adını verdiği Pierre L'ermit'in grubu Almanya'daki katılmalarla 30 bini bulmuştu. Bu sayı o devir için büyük bir rakamdı.[7] Almanlar ve umumi Hıristiyan efkarı zaten Hazret-i İsa'ya işkence eden Yahudilerden hoşlanmadıkları için onların bu yürüyüşleri sırasında Yahudiler için tedbirler alınmaktaydı. Kalabalık Alman köylülerini de yanına alan haçlılar 1096 ilkbaharında Macaristan'a vardı. Macar Kralı Koloman'ın aldığı tedbirler sayesinde Belgrad'a kadar taşkınlık yapmadan ilerleyen Haçlı ordusu Belgrad'ta iken yiyecek temin edilmediğini bahane ederek etrafı yağmalamaya başladı. Tam bu sırada Bulgarların başında bulunan Nikita olaya müdahale ederek Haçlılardan rehineler aldıktan sonra onların Niş'e doğru yola çıkmalarına izin verdi. Niş'te erzak sıkıntısı çeken Haçlılar şehri yağma ettiler. Bulgarlar da Haçlılara saldırarak onların para sandıklarını ve değerli eşyalarını aldılar. Pierre L'ermit kendi canını zorlukla kurtarabildi. Sofya'ya gelen bu artık güruh ise Doğu Roma'nın aldığı önlemlere uyarak kendisine çekidüzen verdi ve 1 Ağustos 1096 tarihinde İstanbul surları önüne ulaştı. Doğu Roma İmparatoru Alexios Komnenos bunları şehrin dışında tutarak kamplara yerleştirdi. Ancak küçük gezi gruplarının kontrollü bir şekilde şehirde gezmelerine izin verdi. Ayrıca hediyeler vererek onların gözlerini kamaştırdı. Böylece Haçlı ordularının buluşma yerine ilk gelenler Keşiş Pierre ve Gautier'in adamları oldu.[8]

Haçlılar daha kendi dindaşlarının ülkelerinden geçerken yaptıkları hareketlerle esas kimliklerini ele vermişlerdi. Doğu Roma İmparatoru Alexios Komnenos Batı'dan yardım istemişti ve o sadece kendi ülkesini koruyacak birlikler bekliyordu. Şimdi ise kültür, amaç ve inanç bakımlarından Ortodoks Rumlarla

7 a.g.e., s. 96-98.

8 Anna Komnena, Alexiad, s. 304, 322; s. Runciman, a.g.e., s. 100.

Doğu Roma Imparatoru Alexios Komnenos ve Keşiş Pierre

tezatlıklar barındıran bir yığın Latinle anlaşmanın yollarını aramak, kendi politikası doğrultusunda durumdan vazife çıkarmak zorundaydı.

Alexios Latinlerin etrafta huzursuzluk çıkarabilecekleri düşüncesiyle onları 5 Ağustos 1096'da karşıya geçirerek Cibotos (Pendik)'a yerleştirdi. Bunların taşkınlıklarına engel olmak için önlemler alınarak, yiyecek ve içeceklerini temin ettirdi. Belli bir liderleri olmayan bu Haçlılar diğerlerini beklemeden Eylül ayı ortalarında Türklere karşı harekete geçtiler. Pierre L'ermit ve Gautier Sansavoir'in Fransızlardan oluşan grubu İznik Sultanı Kılıçarslan'a ait bazı yerlere saldırdılar. Almanlardan oluşan diğer grup Frankların tek başlarına yağma yapmalarını çekemeyerek Kserigordon kalesine hücum ettiler ve kaleyi aldılar.[9] Kılıçarslan'ın kuvvetleri bir haftalık bir kuşatmadan sonra Kserigordon'u geri aldılar. Buradan da ileri yürüyerek Cibotos mevkiine gelen Türkler, 21 Ekim 1096'daki çarpışmada Haçlıların büyük bir kısmını

9 Anna Komnena, Alexiad, s. 318; s. Runciman, a.g.e., s. 101; Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, İstanbul, 1997, s. 16.

kılıçtan geçirdiler. Köylülerin başında bulunan şövalyelerin yarısından fazlasının öldüğü savaşta Gautier Sansavoir ve iki kardeşi yaralanmıştı. Sağ kalanlar ise Cibotos'a sığındılar. Doğu Roma gemilerinin gelmesiyle kurtulan bu Haçlılardan bir kısmı kendilerinden sonra İstanbul'a gelmiş olan Godefroi de Buillon'un ordusuna katıldılar. Hatta bir kısmı da silahlarını sattıktan sonra Haçlı Seferi hayalleri yıkılmış şekilde ülkesine döndü.[10]

Pierre L'ermit grubundan sonra Ren boyu Almanlarından teşekkül edilmiş bir Haçlı ordusu daha yola çıktı. Bu ilk Alman ordusu 23 Mayıs 1096 tarihinde Rotisbon şehrindeki Yahudilere saldırarak mallarını yağma etti ve birçok Yahudi'yi de öldürdü. Bu Pogromlarına (katl ve yağma) rağmen Macarlarla anlaştılar. Fakat bazı taşkınlıkları yüzünden Macar ordusu tarafından kılıçtan geçirildiler. Ancak az bir kısmı memleketlerine dönebildi.[11]

Alman Papazı Volkmar tarafından yönlendirilen ikinci bir Alman Haçlısı Saksonya'yı geçerek Bohemya'ya girdi. Bunların 30 Mayıs1096'da Prag ve ardından Macaristan'da Neutre Yahudilerine karşı takibat uygulamaları üzerine Macar kuvvetlerince bozguna uğratıldılar.[12]

Leiningen Kontu Emiko'nun idaresindeki üçüncü bir Alman ordusu Ren boylarındaki ahaliden toplanarak yola çıktı. 3 Mayıs 1096 tarihinde Speyer, 18-20 Mayıs 1096'da Worms ve 27 Mayıs'ta Mainz'deki Yahudi mahallesini yağma ve tahrip ettiler. 1 Haziran 1096'da da Trier şehri pogroma uğradı.[13]

Haçlılar uzağa gitmeye gerek görmeden bir şarklı gibi yaşayan kendi içlerindeki yabancıları temizlemeye başlamışlardı. Almanlara göre Hazret-i İsa'yı çarmıha gererek işkence edenler Müslümanlardan az bir düşman değildiler. Öyle ki, Yahudiler köylerde dahi öldürülmekteydiler.[14] Fakat Macarlar ihtiyat tedbirleri almışlardı. Haçlılar sınırdaki Wieselburg şehrini muhasara ettiler. Macarlar onları geri püskürtmeyi başardılar. Emiko, kendisini

10 Anna Komnena, Alexiad, s. 306-307.

11 Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s. 106.

12 a.g.e.

13 a.g.e.

14 a.g.e., s. 107; Jonathan Rıley- Smıth, The Crusades A Short History, Yale Un. Press, New Haven, 1987, p. 16-17.

zorlukla kurtarabildi. Bu haçlılar gerçekte Pierre'den etkilenmiş gruplar olup serseri Alman avamının tipik örneğiydiler.

Türkler, Haçlılar ve Doğu Roma

Doğu Roma, Batı'dan gelen bu şövalyelere karşı takınacağı tavrı kestirmeye çalışıyordu. Doğu Roma İmparatoru Alexios Komnenos esasında Türklere karşı bir önlem olarak düşündüğü bu orduları yönlendirmede zorlanacağının farkındaydı. Komnenos Batı'da uygulanmakta olan feodal sistemin şartlarına göre onlardan bağlılık yemini etmelerini talep etmişti. İstanbul surları önündeki bu topluluk diğer Haçlılar gelmeden Anadolu'ya geçirilmeliydiler. İmparator Batı Avrupa'dan çıkmış olan grupların Balkanlarda yaptıklarını biliyordu. Zorbalığa zorbalıkla karşılık verilmeliydi. Bunlar içinde Doğu Roma'yı en çok rahatsız edenler ise daha önce Güney İtalya'dan kalkarak Balkanlara hücum etmiş olan Normanlardı. Bunlar fatih bir Hıristiyan kavmi olarak bilinmekle beraber Latin unsurlar içerisinde ayrıca bir güvensizlik kaynağı idiler. Soylu ve büyük Doğu Roma'nın nazarında Fransızlar, İtalikler, Normanlar, İspanyollar ve Almanlar ince medeniyetten haberi olmayan yobaz ve barbar insanlardı.[15] Üstelik dinleri Ortodoks prensiplerine uymuyordu. Nitekim sonrasındaki anlaşmazlıkların başlangıç noktası da bu nokta olmuştur.

İstanbul'a gelen Haçlı şeflerinden ilki Fransa kralı Philippe'in biraderi Vermandois dükü Hugue idi. O, İtalya yolunu takip ederek, Bari'den Draç'a geçmiş ve yolda bir deniz kazasından güçlükle kurtularak 1096 Ekim sonlarında İstanbul surları önüne vasıl olmuştu.[16] Fakat bu arada prestiji de sarsılmıştı. Kendisiyle sefere iştirak eden fakat Almanya üzerinden gelmeye karar vermiş olan şövalyelerinden birçoğu Macaristan'da öldürülmüştü. Komnenos, Hugue'ü gayet iyi karşılayarak hediyeler verdi. Maiyetinin ihtiyaçlarını karşıladı. İmparator'un süzerenliğini kabul eden Hugue ona bağlılık yemini etmekten hiçbir çekince duymamıştı.[17]

15 Anna Komnena, Alexiad, s. 320.

16 Anna Komnena, Alexiad, s. 308.

17 a.g.e., s. 309.

Hugue'dan sonra Godefroi de Buillon İstanbul'a gelen ilk Haçlı lideri olmuştur. Viyana'yı geçerek Macaristan üzerinden sıkıntısız bir şekilde Silivri'ye kadar Doğu Roma kuvvetlerince de kontrol altında tutularak gelen Buillon, burada bir hafta kalarak yağma yapmıştır. Yürüyüşüne devam eden Godefroi İstanbul önlerinde kamp kurmuştur. Haçlı kumandanının yemin konusunda imtinalı davranması imparatorla arasının gerginleşmesine sebep oldu. Tam o sırada ortaya çıkan Hugue de Vermandois'in hapse atıldığı şayiasının Godefroi'yi etkilemiş olduğu düşüncesi olayın bir başka boyuttan anlaşılmasını sağlamaktadır. Hatta Godefroi daha yoldayken bu haberi almış bulunmaktaydı ve bu nedenle Silivri'yi yağma ettirmişti.[18] Godefroi İmparator'a güvenmiyordu. Bu nedenle rehin almadan İmparatorla görüşmeyi reddetmişti. Alexios Komnenos da bu isteği bir hakaret saymıştı. Godefroi'nin askerleri düşman arazisindeymiş gibi hareket ederken Doğu Roma askerleri savunma durumuna geçmişlerdi. Buna rağmen her iki tarafın da barışmak istemesi üzerine anlaşmazlıklar giderilebildi. Alexios Komnenos oğlunu rehin olarak verince, Godefroi 1097 yılı Ocağında İstanbul'a gitti ve istenilen sadakat yeminini getirdi.[19]

Birkaç hafta sonra bu Haçlı ordusu da Doğu Roma gemileriyle Anadolu'ya nakledildiler. Çünkü biraz daha beklemeleri geriden gelenlerle birleşmelerini sağlayacağından Doğu Roma için büyük bir tehlike arz edecekti. Latinlerin birleşmesine engel olma politikası bu şekilde uygulanmaktaydı.

Sicilyalı Normanların lideri Bohemond'un kıtaları İtalya'dan ayrı gruplar halinde hareketle Kastoria yakınında birleşti. Normanlar 18 Şubat 1097'de Vardar nehrini geçerek Doğu Roma sınırına girmişken sınır birliklerinin saldırısına uğradılar. Fakat aradaki gerginlik fazla uzun sürmedi. İmparator'un gönderdiği memurlar Bohemond'u karşıladılar ve Norman ordusunun yiyecek vesair ihtiyaçlarını karşıladılar. Böylece Normanlar teskin edilerek Rusa'ya vardılar (1 Nisan 1097). Bohemond ordusunun başına yeğeni Tankred'i bırakarak İstanbul'a gitti. Tankred ise İstanbul'a uğrama tenezzülünde dahi bulunmadan Anadolu kıyısına geçti. Fakat daha sonra İstanbul'a gelerek Bohemond'un ısra-

18 a.g.e., s. 323-325.

19 a.g.e., s. 317.

rıyla bağlılık andını içti.[20] Doğu Roma ile vaktiyle Robert Guiskard'ın Normanlarının 1083'de Dalmaçya ve Epir'e hücum etmelerinden beri -ki bu saldırıda Bohemond da bizzat bulunmuştu- düşmanlıklar devam etmekteydi. Bohemond daha sefere çıkmadan doğuda bir "*Prenslik*" elde etmek planları kuruyordu.[21] Nitekim İmparatorla konuşurken maksadının bir parçası olarak sadakat yeminine karşılık olarak Antakya'yı istemesi bunun göstergesiydi. Alexios Komnenos ise kesin bir cevap vermekten ziyade her şeyin Haçlı Seferinin gidişatına bağlı olduğu fikrini vurgulamıştı. Bohemond sadakat yeminini bu şartlar dahilinde ederek yeğeni Tankred'in yanına gitti.

Flander kontu I. Robert Apulia'ya kadar karadan, oradan da gemilerle Epir'e geçerek kara yoluyla Nisan 1097 dolaylarında İstanbul'a geldi. Hükümdarın cömertliği karşısında şaşıran kont istenilen yemini memnuniyetle etti. Gerçekte Alexios'un yaptığı bu hediye dağıtma işi her gelen Haçlı sergerdesine verilmekteydi.

Toulouse dükü Raymond'ın kıtaları Batı Avrupa'dan hareket eden en kalabalık ordu olup, 1096 Ekim'inde Fransa'dan çıktı ve İtalya üzerinden geçerek Dalmaçya'ya geldi. Fakat geçtikleri yerin halkının saldırısı ile ve kış soğuğuyla mücadele etmek zorunda kalarak büyük sıkıntılar çektiler. Drazza (Draç)'ya vardıklarında Doğu Roma İmparatoru'nun gönderdiği birliklerce karşılanarak bundan sonraki yolculuklarında rahatladılar. Her ihtimale karşı İmparator'un bir kısım orduyu da buraya gönderdiği bilinmektedir. Raymond'un Tekirdağ (Rodosto)'a ulaştığında İstanbul'dan bir an önce oraya gelmesiyle ilgili mesajlar aldı. İstanbul'a varıp Komnenosla görüşen dük sadakat yemini teklifini şiddetle reddetti. Raymond Rodosto'daki birlikleriyle İmparatorun birlikleri arasında çatışma çıktığını ve Frankların tepelendiklerini duyunca büsbütün kızarak Alexios Komnenos'a tabi bir feodal bey olamıyacağını bildirdi. Sonunda İmparatorun hayatına ve şahsi menfaatlerine karşı hiçbir teşebbüste bulunmayacağına dair yemin ederek aradaki ihtilafı kaldırdı.[22]

20 a.g.e., s. 331.
21 a.g.e., ss. 322-323.
22 a.g.e., s. 323-325.

İstanbul'a en son ulaşan Haçlı lideri Normandiye dükü Robert oldu. Etienne de Blois ve Godefroi'nin biraderi Boulogne kontu Eustace de Robertle birlikteydiler. İngiliz ve Brit şövalyelerinin de bulunduğu kafile ile 1096 Eylülünde Normandiya'dan hareket eden Robert, kış aylarını İtalya'da geçirdikten sonra 5 Nisan 1097 tarihinde Brindisi'den gemilere binerek deniz yoluyla İstanbul'a geldi. Diğer taraftan Haçlı kıtaları Anadolu'da Türklerle çarpışmalara başlamış bulunuyorlardı. 15 gün kadar İstanbul'da kalan Robert İznik (Nikae) kuşatmasına katılmak üzere yola koyuldu.

Haçlıların Anadolu İstilası Başlıyor

Mayıs 1096 itibariyle Haçlılar Anadolu'da fiilen hareket halindeyken Doğu Roma İmparatoru Alexios durumdan gayet memnun görünüyordu. Çünkü, hemen bütün Haçlı önderleriyle Anadolu, Filistin ve Suriye'de alınacak yerlerin teslimi konusunda anlaşmıştı. Bu iyiliklerine karşılık Haçlıların her türlü ihtiyaç ve yardım talepleri karşılanacaktı. Haçlılar aldıkları şehri yağma ederek Doğu Roma'ya vereceklerdi. Suriye ve Filistin'de kurulması muhtemel tüm Latin Prenslikleri İmparator Alexios Komnenos'a bağlılık yemini getirecekler ve kadim Roma topraklarını yeniden sahibine açacaklardı.

Tüm bu yemin ve teminat fasılalarına rağmen Latinlerle Doğu Roma Sarayı'nın yıldızları pek barışmış değildi. Öyle ki Haçlıların başkentten ayrılmalarının akabinde Doğu Roma yardımlarının azalmaya başlamasıyla ilişkiler soğuklaştı. Sadece rehber birliğe ihtiyaç duyan Haçlılar da yeminlerini unutmaya başladılar. Anna'ya göre, Haçlılar Anadolu'ya geçtiklerinde Alexios'un yardımı azaltması sözkonusu değildi fakat Haçlıların nankörlüğü açıktı.[23] Fakat Haçlılar Hıristiyan halka saldırmakta ve çocukları dahi öldürerek pişirip yemekte idiler. Görünen o ki, her iki tarafın da karşılıklı riayetsizliklerinin gerekçesi bulunuyordu.

23 a.g.e., s. 348-349.

İznik'in Düşmesi

Haçlıların Anadolu'daki ilk düşmanları yaklaşık bir hafta mesafede bulunan I.Kılıçarslan'ın kuvvetleri ve İznik Kalesi idi. İzmir havalisindeki Çaka'nın oğulları ise önemsenecek bir güce sahip değillerdi. Mayıs 1096'da şehri kuşatmaya başlayan Haçlıların iaşesi İmparator tarafından sağlanıyordu. Fakat Doğu Roma kuvvetleri muhasaraya pek sınırlı olarak destek vermekteydiler. İznik Gölü'nün hemen kıyısında kalın ve yüksek surlarıyla güçlü bir kale olan bu kale Selçukoğlu Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın 1080'deki fethinden beri Türklerin elinde bulunuyordu. 6 Mayıs 1096 tarihinde Bohemond'un kuvvetleri şehrin kuzeyinde, Alman şövalyeleri ve Godefroi şehrin doğusunda yerlerini aldılar. Bir süre sonra Raymond'un kuvvetleri de gelerek yerlerini aldılar. Raymond'un geldiği gün bir Türk birliği kaleden huruc hareketi yapmasına rağmen Haçlılar tarafından imha edildiler.

İznik Sultanı Kılıçarslan ise Haçlıların gelmesiyle doğuya doğru çekilmiş ve kalede küçük bir garnizon bırakmıştı. Sultan Kılıçarslan'ın doğuya çekilerek kaleyi kendi kaderine bırakmasıyla durum daha da kötüye gitti. Karadan yapılan tüm Haçlı saldırıları püskürtülmüştü. Fakat Haçlılar Doğu Roma'tan yardım talep ederek şehrin yardım almaya devam ettiği göl kıyısını da ellerine geçirince kale artık düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Garnizonun hayatının bağışlanması ve sağ salim kaleden çıkıp gitmeleri karşılığında kale komutanı İznik kalesini Doğu Roma'ya teslim etmeye karar verdi. Türkler Haçlılarla anlaşmaktansa daha güvenilir buldukları İmparatorla anlaşmayı seçmişlerdi.[24]

Türk garnizonu kuşatmanın üzerinden beş hafta geçtikten sonra 19 Haziran 1097 tarihinde şehri Doğu Roma askerlerine teslim ederek çekilip gittiler. Haçlılar şehri yağma edemediler ve Doğu Roma'ın verdiği hediyelerle yetindiler. Hatta Haçlıların şehre küçük gruplar halinde girmelerine müsaade olundu. İznik Hıristiyanlar için manevi değeri olan bir şehir olup, Bitinya yöresinin en önemli merkeziydi. Hellen dilinde "Zafer Ülkesi" demek olan "Nikaia" adıyla anılan bu şehir Büyük İskender'in komutanlarından Philippos'un oğlu Antigonos tarafından kurulduğu için

24 Geniş Bilgi İçin Bkz. a.g.e., s. 325-329.

bir süre onun adını taşıdı. Daha sonra buranın hakimi Antipatros'un kızı Nikaia'nın adını alan şehir Selçuklulardan itibaren "İznik" adıyla anılmaktadır.[25] Doğu Roma'a tesliminden önce 17 yıl Türklere payitahtlık yapmış olan İznik, Orhan Bey zamanında tekrar Türkler tarafından fethedilecektir.

İznik'in düşmesi Haçlıları daha da heyecanlandırdı. Bir an önce sefere devam ederek Kudüs'ü almak istemekteydiler. 27 Haziran 1097'de İznik yakınından hareket eden Haçlı kuvvetleri Eskişehir (Dorilaeum)'e doğru yola koyuldular. Normanlar başlarında Bohemond olduğu halde önde, Godefroi'nin adamları da bunların yaklaşık 10 km. ardında gitmekteydiler. Haçlıların beraberinde bulunan Grek klavuzlar onlara yollarını gösteriyorlar onlar da buna içtenlikle uyuyorlardı.[26]

Ermeniler Haçlıların Elini Tutuyor

İznik muhasarası devam ederken Kilikya'daki Ermenilere haber gönderilerek Türklere karşı mücadeleye hazırlanmaları istenmişti. Dorilaeum'a kadar hiçbir engellemeyle karşılaşmayan Haçlılar buraları Türklerin boşaltmış olduğunu ve her an karşılarına çıkabileceklerini düşünmeye başlamadan 1 Temmuz 1097'de Kılıçarslan'ın pek de az sayılmayacak güçteki ordusuyla karşılaştılar.[27]

Norman askerlerinin imdadına Godefroi'nin kuvvetleri ve zırhlı şövalyeler yetişti. Kılıçarslan hafif techizatla savaşan ordusunu geri çekmek zorunda kaldı. Haçlılar Dorilaeum'dan sonra yollarına Ikonium (Konya) yönünde devam ederken su sıkıntısı çektiler. Yaz aylarının yakıcı ova güneşine dayanamayan hayvanlardan birçoğu öldü. Atları ölen askerler yaya olarak yolculuk yaptılar. Öyle ki birçoğu öküz veya eşeğe binmek suretiyle yollarına devam ettiler. Tüm bunlara rağmen Haçlıların morallerinin

25 Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 602.

26 a.g.e., s. 332'de Tatikios adlı bir Doğu Roma komutanının rehberliği anlatılmaktadır.

27 James p. Werbaneth, "Crusaders' Siege of Antioch", Military History, Jun98, Vol. 15, Is,2, p. 3.

pek de kötü olmadığı görülüyordu. Bu gidişle sefer tam bir başarı kazanmalıydı.

Doğu Roma'nın Haçlıların yanına fazla asker vermedikleri bilinmektedir. Öte yandan İmparator'un ordusu Çaka'nın oğulları üzerine yürüyerek İzmir, Sakız adası vesair sahayı işgal etmekteydi.[28] Haçlılardan özellikle Bohemond İmparator'un yardımı olmadan ilerlemeyi kendi açısından daha faydalı görmekteydi.

Haçlı kıtaları Konya'yı geçtikleri zaman daha iyi şartlarla karşılaştılar. Ermenilerin meskun olduğu yerlerde yiyecek ve içecek sıkıntısı çekmedikleri gibi onlardan askeri destek aldıkları bile oluyordu. Türklerse ovalık alanları boşaltarak ya dağlara ya da Doğu ve Kuzey Anadolu'ya çekilmiş bulunuyorlardı. Godefroi de Bouillon'un biraderi Baudouin ve Normanlardan Bohemond'un yeğeni Tankred herkesten evvel birer prenslik elde etmek sevdasıyla Gülek geçidinden geçerek Tarsus'a vardılar. Kenti Tankred almış olmasına rağmen Baudouin kaleyi kendisine teslim olmaya zorladı. Tankred de kaleyi O'na bırakarak Adana istikametinde yola koyuldu. Baudouin Tarsusla yetinmeyerek doğuya doğru hareketlendi. Zira ana ordu Maraş dolaylarında bulunurken, Baudouin'in hanımının hastalığının ağırlaştığı haberi O'na ulaşmıştı.

Baudouin Haçlıların esas kitlesinin arkasında güvenlik görevi bahanesiyle bulunurken Edessa (Urfa) üzerine doğru hareketle buranın Ermeni hakimi Thoros'un savunmacısı olması teklifini üvey evlat olarak seçilmesi şartıyla kabul ederek gerçek bir Prenslik elde etme yolunu tutmuştu. Ermeni evlat edinme adetine göre, bir resmi evlat edinme töreni düzenlenmiştir. *Thoros* çok geniş beyaz bir entari giymiş, *Baudouin* "*baba*" sının elbisesinin altına girerek vücudunu O'na yapıştırmış, sonra da "*anne*" yani Thoros'un karısıyla da aynı şeyi yapmıştır. Bunu seyreyleyen topluluk ise gülmekten çok eğlenmiş ve hele "*oğul*" koskocaman kıllı bir adam olunca olayın esprisini birbirlerine fısıldamışlardır.[29] Fakat Lorain kontu Baudouin hiç de Thoros'un ölümünün eceldan olmasını bekleyecek sabrı gösterecek birisi değildi. Modern tarihçilerden Maalouf'un deyimiyle "*anne ve babasının öldürülme-*

28 a.g.e., s. 336.

29 Amin Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, s. 53.

sini seyretmek ve teşvik etmekten başka bir acıma duygusu hissetmemiştir." Bu şekilde doğuda ilk "*Latin Feodal Prensliği*" 1098 ilkbaharında kurulmuştu.[30]

Haçlı-Büyük Selçuklu Kapışması: Antakya Savaşı 1098

Haçlıların Kudüs yolu üzerinde büyük bir kale ve şehir bulunuyordu. Antokheia, ya da Antakya olarak bilinen bu şehir I. Seleukos'un tarafından kuruldu ve onun babasının adını aldı.[31] Hıristiyanlığın en eski merkezlerinden biriydi. Asi (Orontes) nehrinin hemen güney yanı başında inşa edilen surlarla güçlü hisarlara sahip olan şehir bugünkü Antakya'ya kıyasla daha büyük bir stratejik öneme haizdi.

Diğer taraftan Suriye'deki ve sahil boyundaki Arap emirler Haçlıların gelişine korkaklık ve memnuniyet karışımı bir tavır sergiliyorlardı. Adeta Selçukluların gitmesini istemekteydiler. Kefertab emiri yol erzakı temin etti. Masyaf hakimi de Haçlılarla iyi geçinmeye dikkat etti. 28 Şubat 1099'da Hısnü'l Ekrad kalesini kuşatan Haçlılar burada da açlık sıkıntısı çekmeye başladılar. Kaledekiler dışarı koyun sürülerini salıverince aç Haçlı askerleri koyunları kovalamaya başladılar. Fakat dönüp kaleyi tekrar kuşatmaya geldiklerinde kalenin içinde muhafız olarak sadece koyunların kaldığını gördüler.[32]

1085 yılında Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından Doğu Roma'ın Ermeni valisi Philaretos'tan alınan Antakya 1086'da Süleymanşah'ın Tutuş'a yenilerek ölmesiyle Tacüddevle Tutuş'a bağlandı. Ancak Antakya Haçlıların gelişinden önce Melikşah'ın tayin ettiği Yağısıyan* adlı bir bey vasıtasıyla doğrudan sultanın elinde

30 Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Çev. Hrant D. Andreasyan, Ttk, Ankara, 1987, s. 194-195; Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, s. 38-39.

31 Bilge Umar, Türkiye'de Tarihsel Adlar, İstanbul, 1993, s. 78.

32 Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 47.

* Yağısıyan adı muhtemelen "yağı" ve "sınmak" kelimelerinden gelen Türkçe bir isimdi. bu adı Danişmendli beyi Yağıbasan ile karıştırmamak gerekir. Oysaki Musul Türklerinde daha çok "yağısıyan" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yine sonraki osmanlı aşiretleri içerisin-

idi (1087). 1092'de Melikşah'ın ölümüyle Yağısıyan Tutuş'a bağlandı.[33] Tutuş'un Irak seferinde ölmesi üzerine de Tutuş'un oğlu Halep beyi Rıdvan'a bağlanan Yağısıyan Haçlılar Antakya'ya ulaştıklarında Rıdvan'a bağlı askeri vali durumundaydı.[34]

Hıristiyanlık dininin ilk sığınma yerlerinden bir Part (Fars) toprakları olmuştur. Yine Antakya da sığınılan önemli bir Hıristiyanlık merkezidir. Roma İmparatoru Vespasianus'un (M.S.69-79) Hıristiyanlığı kabulüyle Hıristiyanlık Filistin'de geçici bir müddet rahatlamıştı. Fakat sonradan baskılar tekrar başladı. Bu durumda Hıristiyanlar dışarı bölgelerde sığınma ve oraların yerli toplulukları içinde dinlerini yayma imkanı buldular. Bunlar Keldaniler ve Babillilerin alt kolları olan Asurlular, Ermeniler ve Nebatlılar idi. Bunlar Suriye topraklarında kozmopolit bir birliktelik içinde yaşıyorlardı ve kendilerine oturdukları coğrafyaya izafeten "*Suryani*" deniyordu. Bunlar dil olarak da Süryaniceyi kullanmaktaydılar. Bunlar içerisinde Hıristiyanlığı kabul etmeyen ırkdaşları ise benliklerini kaybetmişlerdir. Süryaniler kendi kiliselerini kurmuşlar ve Hıristiyanlar arasında hâlâ yaşayan bir mezhep oluşturmuşlardır. Öyle ki, Nasturiler (Doğu Süryanileri) ve Yakubiler (Batı Süryanileri ya da Monofizistler) adıyla ikiye dahi ayrılmışlardır. Urfa'yı merkez edinenler Nasturiler (431 Efes Konsili'nde aforoz edilmeleri üzerine), İskenderiye ve Antakya'yı merkez edinenler ise Yakubiler (448 Chalcedon yani Kadıköy Konsili'nde Monofizitlik adıyla nitelendirilip, aforoz edilmeleri üzerine)'dir.[35]

Ermeniler Nasturiliği benimseyerek Doğu Roma'dan uzaklaştılar. Böylece Doğu Hıristiyanlığı parçalanmış oluyordu. Batı Hıristiyanlığı ise Reform hareketleriyle benzeri bir parçalanma ya-

---

de de yağıbasan ismine rastlamaktayız. Antakya kalesini savunan kişiyi yağıbasan şeklinde söylemek ise sadece kelimenin aynı kökten türediği bahanesiyle savunulabilir.

33 İbnü'l-Adim, Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-İ Haleb (Selçuklular Tarihi), Çev. Ali Sevim, Ttk, Ankara, 1989, s. 61-52 ve s. 62-71.

34 İbnü'l-Kalânisi, Zeyl-İ Tarih-İ Dımaşk, Ed. Amedroz, Beyrut, 1908, s. 130 (Gibb, p. 42-44); Ali Sevim, Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, Ttk, Ankara, 1989, s. 243-255.

35 Levent Öztürk, Haçlı Seferlerine Kadar Abbasiler Döneminde Hristiyanlar (750-1095), Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994, s. 1-5.

şayacaktır. Nasturiler ve Monofizit Yakubiler Doğu Roma patriğine bağlı Hıristiyanlara "*Melki*" yani "*Kadıköycü*" adını verdiler. Böylece ayrılığın sebebini vurguladılar. Ancak Nasturi-Yakubi patrikliklerinin birleşmesi olayı da hiçbir zaman olmadı.[36]

Şehrin ahalisi Ermeniler ve Rumlar çoğunlukta olmak üzere Süryanilerden ve hakim durumda olan Türklerden oluşuyordu. Kale savunmasında kullanılan askerler içerisinde Fars ve Arap kökenli olanlar da bulunuyordu.

Antakya'yı savunacak kuvvetin sayısı 5000 civarındaydı. Şehrin surları o kadar uzundu ki Haçlıların Nisan 1098'e kadar şehri her taraftan kuşatmaları mümkün olmadı. Şövalyeler Asi nehrinin hemen kuzeyinde kendi ordu yapılanmalarına uygun bir şekilde kamplarını kurdular. Şehir içinde ise Türk garnizonunun dış alemle olan bağlantısı devam ediyordu. Hatta atlarını surların dışına çıkararak otlatıyorlardı. Bunun nedeni şehrin tam olarak kuşatılamamış olmasıydı. Haçlılar bir ayda Kudüs'e ulaşmayı umarken Antakya önlerinde fazla engelleneceklerini anlamaya başlamışlardı. Ocak 1097'den 1098 Nisan'ına kadar Haçlı şövalyelerinin atlarının azalması, beslenme sorunu gibi sıkıntılar yaşayan Franklar Ermeni ahalinin yardımıyla bu ihtiyaçlarını karşıladılar. Bu sırada Amonos dağlarında yerleşmiş olan toplulukların çoğunluğu bu Ermenilerdi. Antakya'nın içinden kaçarak gelen bir takım Ermeni ve Rum şehirdeki iç durum hakkında Haçlılara ayrıntılı bilgi vermekteydiler.[37]

Nisan 1098'de Haçlılar ilk mühim girişimlerini yaptılar. Orontes nehrinin güney tarafından geçerek şehirden dışarı giden yol üstündeki bir köprübaşına mevzilendiler. Artık şehrin dış dünyayla olan münasebetleri kesilmiş oluyordu. Bir süre sonra Antakya'da yiyecek kıtlığı başladı. Tüm bunlara rağmen Yağısıyan'ın ayak diremesinde bir gerileme belirtisi olmamıştı. Yağısıyan'ın esas umudu Musul ve Halep'ten gelecek külliyetli İslam ordularıydı. Musul Atabeyi Kürboğa büyük bir orduyla Antakya'ya doğru yola çıkmıştı. Şamlı Dukak'ın kıtaları ve Halepli Rıdvan kıtaları da Kürboğa'ya katıldılar. İbnü'l-Esir'e göre Kürboğa'nın geldi-

36 a.g.e., s. 6-7.

37 Mehlika Aktok Kaşgarlı, Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi, Ankara, 1990, s. 30-35.

ği haberi erzak sıkıntısı çeken Haçlıların korkuya kapılmalarına neden olmuştur.[38] Fakat bu ordu zamanında yetişemedi ve Antakya'nın düşmesinden sonra şehir önlerine geldi. Gerçekte Kürboğa'nın ordusunu engelleyen Urfa kuşatması idi. Türk tarihinde kaçırılan en değerli zaman dilimlerinden biri olarak kabul edilebilecek bu dört günlük gecikme Haçlıların yolunu Kudüs'e kadar açmıştır.[39] Antakya'nın düşmesini sağlayan kişi burçlardan birinin komutanı olan Firuz adlı bir Ermenidir. Ebu'l-Ferec'te ve İbnü'l-Esir'de "*Ruzba*" şeklinde belirtilen bu kişi Ferec'e göre Fars kökenliydi. Urfalı Mateos ise Antakya'yı teslim edenin şehrin ileri gelenlerinden birisi olduğunu söylüyor.[40] Altın düşkünü (Zerrad) Firuz'un Bohemond'la anlaşarak onun kıtalarını vadi tarafındaki kendi burcundan kaleye sokmasıyla diğer burçlar da bir süre sonra düşmüştür.[41] Türk garnizonu yine de teslim olmayarak iç kale direnmeye devam etmiştir.

Kürboğa 7 Haziran 1098 tarihinde Antakya önlerine geldiğinde ummadığı bir durumla karşılaşmış oluyordu. Buna rağmen şehrin iç kalesindeki garnizon kendini müdafaaya devam ettiğinden muhasaraya karar verdi. Haçlılar hem iç kale hem de surların dış tarafıyla savaşmak zorundaydılar. Erzak sıkıntısı çeken Haçlıların durumu gittikçe kötüleşmekte idi. Bu sırada Haçlılar kendi aralarında ortak bir lider belirleyememişlerdi. Sonunda Bohemond'un genel kumandan olarak seçilmesiyle Normanlar Haçlı ordusu içerisinde daha serbest hareket eder olmuşlardı. Manevi kuvvetlerini kaybetmeye başlayan Haçlı askerlerinin birçoğu İskenderun sahiline hatta bir kısmı da Anadolu'ya kadar kaçmaktaydılar.[42] Bunlar Antakya'daki Hıristiyan

38 İbnü'l-Esir, El-Kamil, C.10, s. 230; Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, s. 196.

39 Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, s. 41.

40 Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Çev. Hrant D. Andreasyan, Ttk, Ankara, 1987, s. 196.

41 Abu'l Faraj, The Chronography, Vol.I, Trans. Ernest A. Wallıs Budge, London, 1932, p. 234-235; Türkçesi, Ömer Rıza Doğrul, Ttk, Ankara, 1987,s. 339; Azımi Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler, Çev. Ali Sevim, Ttk, Ankara, 1988, s. 31.

42 İbnü'l-Esir, El-Kamil, C.10, s. 231; Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 41.

ordusunun imha edildiği ve durumlarının kesin olarak yenilmek olduğu haberini yaymaktaydılar.

Başta Bohemond olmak üzere Haçlı kuvvetleri ümitlerini kaybetmeyerek bir kurtuluş çaresi aradılar. Bu kabilden olarak Pierre Barthelemous adlı bir Haçlı papazı mukaddes süngünün bulunduğu şayiasını yayarak Haçlıların galip geleceği düşüncesi manevi bir kisveyle savundu. Urfalı Mateos'un anlattığına göre bu şahıs Hıristiyanlar arasında manevi nüfuz sahibi olan biriydi ve rüyaları halis kabul edilirdi.[43] Haçlılar üzerinde ancak böyle biri tesirli olabilirdi. Yine rüyasına göre hareket eden Barthelemous belki de süngüyü bulacağı yere konulması olayını biliyordu. Çünkü o Antakya'nın yerlisiydi ve binaların yapılış tarihlerini bilirdi. Üstelik kendisi hayattayken bir inşaat geçirmiş binanın neresinde hangi çivinin kaldığını dahi bilebilirdi. Nitekim bu süngünün bulunması üzerinden tam iki hafta geçtikten sonra 28 Haziran 1098'de Pazartesi günü Haçlı kuvvetleri şehirden hareket ederek Orontes nehrini geçtiler. Kürboğa her nedense Haçlıların hareketine engel olmak girişiminde bulunmamıştı. Meydan muharebesi yapmayı düşünüyordu.[44] Fakat Antakya'nın güneyinde yapılan muharebe Türk beylerinin birbirlerine olan garezleri sebebiyle kaybedildi. Mukaddes süngünün sihrinin doğru çıkması Haçlılara daha da şevk vermişti. Gerçekte Kürboğa'nın kuvvetleri yenildikleri takdirde kaçıp kurtulabilecekleri bir sığınma sahasına sahip olmalarından dolayı Haçlılar gibi yok olma mücadelesi yapmamışlardı ve bundan dolayı savaşa motive olamamışlardı. Tabi ki emirler arasındaki sürtüşmeleri de göz önünde tutmak gerekmektedir.

Bu şekilde 28 Haziran 1098 tarihi Haçlılar için bir dönüm noktası oldu. Kürboğa kuvvetlerinin çekilip gitmesinden sonra iç kaledeki Yağısıyan kuvvetleri de teslim oldular.[45] Artık Kudüs

43 Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Çev. Hrant D. Andreasyan, Ttk, Ankara,1987, s. 197.

44 Ali Sevim, Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, s. 187.

45 Azımi Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler, s. 31; İbnü'l-Adim, Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-I Haleb, Çev. Ali Sevim, Ttk, Ankara, s. 90; İbnü'l-Esir, El-Kamil, s. 229-230; İbnü'l-Kalânisi, Zeyl-I Tarih-I Dımaşk,Ed. Amedroz, Beyrut, 1908 ve Leyden, 1908, s. 135(Gibb, p. 43); İbnü'l-Kesir, El-Bidaye ve'n-Nihaye, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul, 1995, C.12, s. 303.

yolu açıktı. Elde edilen başarıda Bohemond'un payının büyük olması şehrin ona bırakılmasında büyük etken oldu.

Bohemond ve diğer Haçlı liderlerinin Alexios Komnenos'la yaptıkları anlaşma uyarınca Antakya'yı Doğu Roma'ya teslim etmeleri gerekiyordu. Fakat Doğu Roma imparatoru sözünde durmamış ve Haçlıları en kritik zamanlarında yalnız bırakmıştı. Sözünde durmayan bir imparatora sadakat yemini vermiş olmanın hükmü geçersizdi. Hele Bohemond Antakya'yı hiç mi hiç Doğu Roma'ya bırakmayı düşünmüyordu.[46] Zaten kurduğu hayallerin şehri Antakya değil miydi? Doğu Roma imparatoru Toroslara kadar gelmiş ve Kürboğa ordusunun Antakya önlerinde olduğunu haber alınca geri dönmüştü. Alexios'a göre ise Doğu Roma Haçlılara gereği kadar yardımda bulunmaktaydı, daha ileri gitmeyi kendi güvenliği açısından riskli görüyordu.

Bir başka anlaşmazlık ise Bohemond ile Raymond de Toulouse arasındaki Antakya'nın hakimiyetinin kesin olarak olarak kimde kalacağı meselesi idi. Haçlılar başgösteren bulaşıcı hastalıklar yüzünden ölmeye başlamışlardı. Ölenler arasında Papa'nın mümessili Adhemar da bulunuyordu. Kudüs seferine başlamadan önce Frank ileri gelenleri hakimiyet sahâlârı elde etmeyi ihmal etmediler ve bu konuda oldukça haris davrandılar.

Baudouin hükümranlık sahasını Edessa'nın dışına doğru genişletirken Bohemond Kilikya'da nüfuz sağlamaya çalışıyordu.

Raymond ise Halep taraflarında kale ve arazi ele geçirme çabasına girmeyi planlıyordu. En azından Antakya'yı Bohemond'a kaptırmanın acısını Trablusşam'ı ele geçirerek telafi etmeyi düşünüyordu.

Haçlı liderlerinden bazıları Kudüs'e hareket tarihi henüz kesinleşmeden, ordunun sabırsızlığını gemlemek amacıyla Ma'arratü'n-Nu'man'a saldırmaya karar verdiler. Ma'arratü'n-Nu'man 11 Nisan 1098'de Haçlıların eline geçti. İbnü'l-Esir'e göre Haçlılar Ma'arra'da 100 bin kişiyi katlettiler.[47] Fakat bu rakam abartılı ol-

46 Coşkun Alptekin, Dımaşk Atabeyliği, İstanbul, 1985, s. 23.

47 Azımi Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler, Çev. Ali Sevim, Ttk, Ankara, 1988, s. 31-32; İbnü'l-Esir, El-Kamil, s. 231-232; İbnü'l-Kalânisi, Zeyl-İ Tarih-İ Dımaşk, Ed. Amedroz, s. 135-136(Gibb, p. 44-

makla birlikte diğer kaynakların da şahadetiyle oldukça vahim bir katliamın yaşandığı söylenebilir. Batılı bir tarihçiye göre Ma'arra'daki Franklar çocukları şişe diziyorlar ve kızartarak yiyorlardı. Maalouf da kitabının bir bölümünü "Ma'arra Yamyamları" diye oluşturmuş.[48] Üsame İbn-i Munkiz'a göre de Franklar bir yamyamlar güruhudur.[49]

13 Ocak 1099 tarihinde Raymond beraberinde Tankred ve Normandiya kontu Robert olduğu halde Antakya'dan yola çıktı. Trablusşam'a yakın bir kale olan Arka kalesini kuşatmaya başladı. Bundan sonra Kudüs üzerine yürümeden yolun daha güvenli hale getirilmesi ve böylece Kutsal Ülke'nin alınmasını kolaylaştırmaktı.

14 Şubat 1099'da Arka muhasarası Godefroi de Bouillon ve Flander kontu Robert'in gelmesiyle daha da şiddetlendi. Arka muhasarası esnasında mukaddes süngüyü bulmakla şöhret kazanan Pierre Bartholemous'un ateşle yapılan "Tanrı Mahkemesi (Ordeal)" anında ölmesi süngünün mahiyeti hakkında şüphe uyanmasına sebep oldu.[50] Arka kalesinin sert müdafaası karşısında kuşatma uzadıkça uzadı. Zaten Bohemond da Antakya'nın yanıbaşında güçlü bir kalenin Raymond tarafından ele geçirilmesini istemiyordu. Yeğeni Tankred'e kuvvetleri Kudüs üzerine yönlendirmesi direktifini verdi. Tankred'in teşviki ve çeşitli türden faktörlerin etkisiyle Raymond kuşatmayı kaldırarak güneye, Kudüs yoluna düştü. Üstelik Raymond kutsal şehir üzerine yürümesi gerektiğini ima eden rüyalar gördüğünden bu işte acele etmişti.

13 Mayıs 1099 tarihinde Haçlı kuvvetleri sahili takiben giderek 3 Haziran'da Remle'yi aldılar ve nihayet Kudüs'ü uzaktan seyretmeye başladılar (7 Haziran 1099).

---

45); İbn-İ Kesir, El-Bidaye ve'n-Nihaye, Çev.Mehmet Keskin, İstanbul, 1995, C.12, s. 304.

48 Amin Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, s. 63.

49 Üsame İbnü'l-Munkız, Kitabu'l-İtibar, Çev.Yusuf Ziya Cömert, Ses Yay., İstanbul,1992, s. 103.

50 Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 49

Kudüs'ün İşgali 1099

Bir Osmanlı popüler tarihçisi Ahmet Refik[51], Frank tarihçilerden etkilenerek Kudüs'ün işgalini şu cümlelerle anlatır: "Haçlılar Kudüs'e doğru ilerlediği esnada idi ki, Mısır'da hükümran olan Fatımi Halifesi, Selçukluların düçar oldukları güçlüklerden istifade ederek Kudüs'ü geri almaya muvaffak olmuştu (1098). Fakat aynı zamanda da Haçlıların ilerlediğini haber alınca, şehri silahsız ve ufak kıtalar halinde ziyaret etmelerine müsaade etmişti. Haçlılar önce Selçuklulara karşı Fatımilerle ittifak etmişler, fakat Kudüs'ün bir türlü İslamlar elinde kalmasına razı olmamışlardı. Bu sebepten şehirden daima uzaklaşarak sahil boyunca ilerliyorlar, bu suretle Kudüs'ün arkasını çevirmeye çalışıyorlardı. Haçlıların kuvveti bu esnada 25.000 cengaverden ibaret bulunuyordu.

Haçlılar, Kudüs'e yaklaştıkları zaman büsbütün birbirlerinden ayrılmışlardı. Sonra Kudüs'e hakim tepeler üzerine karmakarışık, perişan bir kafile halinde gelmişler, oradan Kudüs'ün camilerini ve surlarını görür görmez, kendilerini buraya kadar ulaştırdığından dolayı, o zamanın adeti üzere, kollarını uzatarak diz çökmüşler, Yüce Tanrılarına (Christ Jesus'a) şükürler etmişlerdi. Fakat şehrin etrafı surlarla çevrili olduğu için şehre girmeye muvaffak olamamışlar, Kudüs'ü muntazam bir muhasara ile almaya gayret etmişlerdi.

Haçlılar, Kudüs etrafındaki harap ve sıcak çöllerde her türlü vasıtadan mahrum bulunuyordu. Özellikle muhasara aletleri yapmak için odun, yaşamak için erzak, hemen yok denecek durumdaydı. Sedron Nehri kurumuş, sarnıçlar tamamen kapanmıştı. Güneşin yakıcı hararetleri altında kokuşmuş sulardan başka bir şey kalmamıştı. Haçlılar bu müşkil vaziyette kaldıkları sırada idi ki, Yafa'ya gelen Ceneviz gemileri kendilerine erzak ve alet getirmiş, o zaman Haçlı ordusunda Kudüs'ü zapt için kuvvetli emeller hasıl olmaya başlamıştı. Haçlılar Kudüs'ten birkaç fersah mesafeden ağaç kesiyorlar, ahşap kuleler ve merdivenler inşa ediyorlardı. Haçlılar, bütün aletleri ve edavâtı hazırladıktan sonra artık hücuma karar vermişlerdi. Fakat hücumu yapmadan önce, silah-

51 Ahmet Refik Altınay, Haçlılar (1095-1291), Haz. Güray Kırpık, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 51-54.

ları ellerinde, yalın ayak, şehir etrafında dini merasim icra etmişler, sonra bir gün akşama, bir gün de öğleye kadar hücum ile meşgul olmuşlardı. Daha sonra ahşap kulelerden birinin üzerinden siperlere tahtalar uzatarak köprü yerine kullanmışlar, buradan evvela iki Normandiya şövalyesi, sonra Gadfruva de Buyyon ile kardeşi çıkmışlardı. Bir müddet sonra da Normanlar diğer taraftan açtıkları gedikten şehre girmeye muvaffak olmuşlardı. Haçlıların Kudüs'e girişi pek kanlı, pek zalimane idi. Batının bu serseri mutaassıpları, önlerine geleni kesiyorlar, günahsız ahaliyi kılıçtan geçiriyorlardı. Bütün halk Hz. Ömer Camii'ne iltica etmişlerdi. Haçlılar, mabetlere saygıyı da nazar-ı itibara almamışlar, Hz. Ömer Camii'nde o kadar insan kanı dökmüşlerdi ki, masum ve bigünah, ayaklar altında kalan İslam cesetleri kanlar üzerinde yüzmeye başlamıştı. O derecede ki, Senyobos (Seignobos)'un da tasdikine göre: "*Cami-i Ömer'de İslam kanı atlı bir süvarinin dizlerine kadar çıkacak bir dereceyi bulmuştu.*" Sonra bu vahşi halk, yalın ayak Yesu (Jesus)'nun Mezarı önüne gelmişler, Türbe-i İsa önünde kanlı elleriyle duada bulunmuşlardı. Bu münacat bir müddet kadar kan dökmeye ara vermelerine sebep olmuş, ondan sonra öldürmeler ve cinayetler, yağmalar ve alçaklıklar birbirini takip etmişti (15 Temmuz 1099).

Haçlılar, Kudüs'ü zapt ettikten sonra ne türlü idare edeceklerini bir türlü kestirememişlerdi. Ruhban sınıfı Kudüs'e rahip bir hükümdar tayinini arzu ediyorlar, şövalyeler ise şehrin içlerinden birine verilmesini arzu ediyorlardı. Nihayet Kudüs'ün idaresi Gadfruva dö Buyyon'a verilmiş ve kendisine "Mezar-ı Yesu'un Müdafii (Mesih'in Mezarının Savunucusu)" unvanı verilmişti."

Böylece "*Doğu'nun İncisi Kudüs*" Haçlıların kanlı çizmeleri altında kırmızı renge boyanmıştı.

VI.
FEODALİTE DOĞU'YA HAÇLILAR ZAMANINDA GELDİ

Haçlı liderleri aldıkları bölgelerin topraklarını kendi feodal sistemlerine göre paylaşarak Doğu Akdeniz'e feodal yapıyı getirmişlerdir. Buna göre arazi Haçlılara yardımları dokunan dük, kont, şövalye ve baronlara dağıtılmaktaydı. Savaşlarda elde edilen mallar senyörler ve şövalyeler arasında paylaşılmaktaydı.[1] Bu durum belli başlı zengin Suriye şehir ve kalelerinin ele geçirilmesinde Haçlıları teşvik eden sebep olmuştur. Esasen Haçlılar içerisinde birçok kişi doğunun mülklerinden pay alabilmek ve bir malikane sahibi olabilmek hevesi ile sefere katılmıştı.

Haçlılar işgal ettikleri Türk ve İslam şehirlerinde kendi feodal sistemlerine bağlı olarak yeni bir nüfus ve kimlik yapısı da oluşturma girişiminde bulundular. Şehirlerdeki batılı ve doğulu tüccarlar Haçlılara belli bir miktar vergi ödüyorlar, müslim ve gayri müslim arazi sahipleri de gelirlerinin belli bir oranını bağlı bulundukları Haçlı kontuna veriyorlardı. Örneğin, Haçlılar Antakya'yı alınca şehirdeki Hıristiyan tüccar halkın oturduğu mahalle sakinlerinden Amalfililere dokunmamışlar, onları belli hizmetler karşılığında yerlerinde bırakmışlardır. Antakya'nın içinde yeni olarak bir Ceneviz Mahallesi ihdas edildi. Bu mahalle eskiden beri şehrin ahalisi olan Amalfi Mahallesi ile yanyana kurulmuştu. Bunlar içinde mal sahipleri din adamları idi. Esas para gücü din adamlarının elinde idi. Amalfili kolonizatör Haçlıların bir kısmı

1 Bloch, s. 400-401.

da Akka şehrinde yaşamaktaydı. Burada Pizalılarla komşu olarak bir malikaneye sahiptiler.[2] Amalfililere verilen mülkler Ceneviz, Piza ve Venediklilere verilenlere göre oldukça az bir miktar idi. Geniş mahalleler, pazarlar ve ekim topraklarından büyükçe paylar bu üç cumhuriyetten en çok yardımı dokunan Cenovalılara düşmüştü.[3] Kiliseler de etraflarında birtakım arazi ve gelir getiren mülklere sahip idiler. Her koloni malikanesi kendisine ait hissenin vergisini almaktaydı. Değirmenlerden, fırınlardan, hamam ve mezbahâlârdan vergi alınmaktaydı. Ev, dükkan ve barakaların kiraları sahiplerince sonradan araziye yerleşen Haçlı kolonizatör şahıslardan alınmaktaydı.[4] Kudüs daha alınmadan önce şehirdeki evler *"kapanın elinde kalır"* usulünce paylaşılmıştı.

Yerlerinden kaçan Müslüman köylülerin yerine Haçlılar kendi dindaşlarını yerleştiriyorlar ya da tam olarak galibiyet elde edemedikleri savaşlar sonrasında Müslüman emirlerle yaptıkları anlaşmalara göre yöre halkının vergilerini paylaşıyorlardı. Haçlı tüccarları genellikle sahil şehirlerinin pazarlarını dolaşmakla birlikte, mallarını daha ucuza satın almak için iç bölgelerdeki şehir ve panayır merkezlerine de gitmekteydiler. Öte yandan Haçlı tüccar loncaları esnafı örgütlü bir yapıya kavuşturmuştu. Ortaçağın feodal kent tipi artık tamamen Doğu Akdeniz topraklarında idi. Akka şehrinde Frank tüccarlar yanısıra doğu kökenli yerli Hıristiyan ve Yahudiler de belli bir ticari emtiayı kullanmaktaydı. Sonraki yüzyıllardan Marco Polo'nun kaydına göre Muslin (Mosolin) adıyla bildiğimiz ipekli ve sırmalı diba tüccarlarının, baharat satanların Haçlı tüccarlarına genellikle Musullu Müslüman tüccarlarından geçtiğini söylemek mümkündür.[5] Öte yandan Kudüs'teki Latin Kral derebeylik sistemini başıbozuk Haçlı kitlelerini yönetmeye bir çözüm olarak kabul etmek durumunda idi. Çünkü Haçlılar kendi içinde bir bütün yapı değil idiler. Onları idare edecek tek çıkar yol Feodal sistemdi. Bu sistemin Selçuklularda uy-

2 Heyd, s. 160-161; Ayrıca s. 186'da Heyd'in Doğulu Müslümanlar ticaretten anlamazdı şeklindeki yaklaşımlarına katılamıyoruz. Bu konuda İslam kaynakları farklı bilgiler vermektedir.

3 Fulcherius, Recueil, s. 385; Heyd, 150,157-159.

4 Heyd, s. 164-165.

5 Heyd, s. 192.

gulanan İkta ve Osmanlılarda uygulanan Timar sistemi ile bir alakası yoktu.

Tüccar cemaatleri olarak bildiğimiz Haçlı destekçilerine ürün yetiştirme imkanı verecek bahçeli evler ve tarlalar da dağıtılmıştı ve bu tarlalara "Casaux" adı verilmekteydi. Köylere ve bağ evlerine de Casaux deniliyordu. Tüccar gruplarından her biri kendi loncası için kârlı olan arazilerden almaya çalışmaktaydı. Feodal yapı içerisinde çiftlik veya manor sisteminin malikanesi tipindeki tarlalar ve bahçelerde şekerkamışı,[6] zeytin, incir, sebze ve baharat yetiştirilmekteydi. Bu toprakların asıl çiftçileri ise yerli Suriye köylüleri idi. Köylülerin "bey veya reis" adıyla anılan bir hakimleri bulunmaktaydı. Bu hakim Haçlılarla vardığı vassallık veya serflik anlaşmasına göre hasadın üçte ikisini veya dörtte üçünü köylülerde bırakırdı. Hasadı toplayan kişiye de ayrıca köylüden bir ücret tahsil edilmekteydi. Bu ücret ayni olarak ödenmekteydi ve tavuk, yumurta, peynir, buğday gibi gıda maddeleri ayni ödeme şekli olabilirdi.

Köylü saban başına her ekim mevsiminde bir kere kendi koşum hayvanlarıyla gitmeye mecbur idi ki, bunun feodal sistemdeki karşılığı "angariae" idi. Yerli köylüler anlaşmalarda yapılan hizmetten fazlasını yapmak zorunda değillerdi.[7] Ancak yerli de olsa Müslüman veya gayri müslim köylünün yarı köle veya serf statüsünde olduğu anlaşılıyor. Köylülerin toprağın hepsini işleme imkanları olmayabilirdi. Bu sebeple veya derebeyine fazla mal kazandırmak istemediklerinden arazilerin bir kısmını ekmedikleri de olmaktaydı. Öyle anlaşılıyor ki Haçlı devletlerinde feodal sistemin dışında kalan bir grup göstermek oldukça zordur.[8] Her ne kadar kendileriyle beraber sefere destek veren tüccar cemaatleri ve anlaşmalı beyler bulunuyorsa da bunlar tamamen Ortaçağın feodal idare sisteminin birer parçası ve uygulayıcısı idiler. Doğu Akdeniz'deki Haçlı feodal yapısı içinde en özerk birim şüphesiz anlaşmalı ve birlikte hareket eden tüccar cemaatleri idi ve tüccar-

6 Runciman, Avrupa Medeniyetinin Gelişmesi Üzerindeki İslami Tesirler, Şarkiyat Mecmuası III, İstanbul, 1959, s. 18-24; Demirkent, s. 280.

7 Heyd, s. 169.

8 Heyd, s. 170.

lar için feodal bir kölelik veya bir vergi matrahı sözkonusu edilemezdi. Çünkü tüccarlar şövalyelere ödedikleri ücretlerle ve Haçlı kral ve kontlarının yüksek destekçisi olmakla savaş zamanlarında başvurulan yegane büyük güç idiler.

Haçlılar feodaliteyi Doğu Akdeniz'e taşımıştır. Bu sistemin derebeyleri olan baronların çekemediği unsurlar olarak tüccarlar ve bağımsız toprak sahipleri göze çarpmakta idi. Baronlar zamanla bu gruplara kota koyan hukuki yaptırımlar getirilmesini sağladılar. Böylece tüccarlar ve bağımsız mülkiyeti olanlar yabancıların çalıştırıldığı geniş arazilere ve kalelere sahip olamayacaklardı. Böylece feodal Avrupa kendi yönetim şeklini yabancı ülkelerde de yürürlüğe koymuştu. Daha başlangıçtan itibaren Kudüs Kralı'nın da isteğiyle vassallık kraldan itibaren uygulamaya konulmuştu. Her şehrin krala veya vassalarından birine bağlı bir feodal yöneticisi de bulunmaktaydı. Bu kişi "Vicont" adıyla anılırdı ve burjuva mahkemesinin de başkanıydı.[9] Böylece tüccarlar aralarındaki meseleleri bu mahkemede çözerlerdi. Dini konularda ise Avrupa'dan gelen din adamları yani Katolik papazlar söz sahibi olmuştur. Aynı şekilde askeri örgütlenme bakımından da Ortaçağ Avrupası artık Doğu Akdeniz'de idi.

9 Heyd, s. 173.

VII.
MEDENİYETLER ÇATIŞMASINDA HAÇLILAR VE TÜRKLER

Ortaçağ Türk ve İslam tarihlerinin hiçbirinde "Haçlı Savaşı" tabiri kullanılmamasına karşılık, Avrupa'da "Haçlı Savaşı" daha önce XI. yüzyıl sonundaki Hristiyan-Müslüman savaşlarına isim olarak verilmiştir. İbn Cübeyr Seyahatnamesi'nde "Haçlılar (Salibiyyun)"tabirini kullanarak, onlara bu adı veren ilk doğulu tarihçi ve seyyah olmuştur.[1] Oysa aynı tarihlerde Papa II. Urban başta olmak üzere çok daha önceden Kilise çevrelerinde "Kutsal Savaş (Holy War), İsa'nın Askerleri, Tanrı İçin Savaş, Adalet Savaşı" gibi tabirler kullanılmaktaydı.[2]

XI. yüzyılın başlarından itibaren doğuda Türkler Hristiyanlığın önemli merkezlerini almışlardı. Ancak Hristiyanlığın birçok önemli yerleri çok daha önceden el değiştirmiş bulunmaktaydı. Dolayısıyla savaş sadece Müslümanlarla veya Araplarla yahut sadece Türklere karşı yapılmış bir savaş olmaktan çok Avrupa'nın kendi iç meselelerinin bir sonucu olarak patlak vermişti. Tarihçi

1 İbn Cübeyr, Rıhle, Beyrut, 1964, s.271(terc. İ. Güler, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, İstanbul, 2003, s.220); Paul Connerton, Toplumlar Nasıl Anımsar? Çev:: A. Şenel, İstanbul, 1999, s.28-30

2 Hristiyanlar 629 yılında Sasanilerle savaşarak onları yenip, kutsal haçı tekrar Kudüs'e getiren İmparator Herakleios'u ilk Haçlı savaşçısı saymaktadırlar. Bundan dolayı Haçlı savaşının Zerdüştilere karşı yapıldığını söyleyenler de vardır; Mahmut Şakiroğlu, TDVİA, C.14, s.522-524.

el-Azımi'ye göre Haçlı seferlerinin sebebi sadece dini olup, dinlerini çok iyi bilen ve seven binlerce Hristiyan hac yolculukları engellenince bu seferleri düzenlemişlerdir. Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika limanlarına gelen Hristiyan tüccarlar Hristiyanların bir büyük sefere hazırlandıklarını söylemekteydiler. Bu bilgiye dayanarak sahil şehirlerindeki halkın ve Mısır Fatımilerinin batıyı Selçuklu Türklerinden daha iyi tanıdıkları söylenebilir. Papalık ve kilise çevresinde ise Selçuklulardan çok Fatımiler, Sicilya, İspanya ve Doğu Akdeniz'in kılıçsız Arap tacirleri bilinmekteydi.[3]

Emevilerin Sicilya ve Endülüs'ü almaları, Selçukluların Antakya ve İznik'i almaları, Bizans'ı Malazgirt'te mağlup ederek Anadolu'da güçlü bir iskan faaliyetine başlamaları, batıda Haçlı seferleri tesisinde önemli birer faktör olmuştur. Öte yandan ortaçağ Avrupa'sının bilim ve zenginliği kiliselerin elinde bulunmaktaydı. Kiliseler çok büyük kitleleri etkileyerek sefere sevk etme gücünü halkın bilgisiz ve sürü psikolojisi içerisinde olmasından almaktaydı. Haçlı seferi çağrısı dikkatle incelendiğinde "İsa için savaşmak" düşüncesinin yanı sıra "zenginlik ve cennet" için savaşmak "baldan ve sütten ırmaklara" kavuşmak fikri cahil bırakılmış halk yığınlarına cazip gelmiştir.[4] Bir din savaşı görünümünde olan Haçlı savaşlarının oluşmasında ekonomik, ticari ve siyasi menfaatler büyük çapta etkili olmuştur.

Kilisenin tüm Avrupa'da etkili olmaya başlamasıyla bütün batıda bir "Hristiyan Avrupa Birliği" fikri oluşmuştu. Kiliseler hem ekonomik hem askeri gücün sembolü olmuştu. Bütün bu zenginlik ve güce rağmen Papaların doğuya sefer fikrini hararetle savunmalarının X. yüzyıldan sonraya denk gelmesinde, 1000 yılının dünyanın sonu olacağı kehanetinin boşa çıkması ve bundan sonra "Tanrısal Barış" projesi yerine "Tanrısal Savaş" projesinin uygulamaya konması gibi Hristiyanlık düşüncesindeki reformist telakkiler de tesirli olmuştur.[5] Esasen Hristiyanlık'taki büyük re-

3 el-Azımi, Tarih, Selçuklularla İlgili Bölümler, Çev.: A. Sevim, s.28

4 A.C. Krey, The First Crusade: Accounts of Eye-Witnesses and Participants, Princeton, 1921, p.36-40; Said Aşur, El-Hareketü's-Salibiyye, s.25-35; Krey, The Gesta Francorum Version, p.101-103; Krey, Raymond d'Aguiliers, p.103-105

5 Henri Pirene, Les villes du moyen age: essai d'histoire economique et sociale, terc.: Ş. Karadeniz, Ortaçağ Kentleri, s.72

form hareketinden önce sürekli bir tartışma ortamı mevcuttu ve Hristiyan alemi birlik içerisinde değildi. Her şeyden önce doğu Hristiyanları ile batı Hristiyanları yıllardır birbirlerini aforoz edip durmakta idiler. XX. yüzyılda bu tartışmalar bitmiş gibi görünmekle birlikte ayrılıklar her yönüyle devam etmektedir.

Medeniyetler arasındaki mücadelenin ortaçağ kesitinde en önemli askeri çatışmalar olan Haçlı Seferlerinin ekonomik yönünü ele aldığımızda ortaya çıkan tablo, seferlerin mahiyetinin ne kadar büyük ekonomik sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Bu sayede Kiliseler mallarını kat kat artırmışlar, sefere katılan Haçlıların fakirlikten kurtulma hayalleri ise boşa çıkmıştır. Haçlı Seferlerine katılanların Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde olduğu gibi bir dini yayma gayeleri bulunmamaktaydı. Yani Haçlılar Müslümanlara Hristiyanlığı öğretmek ve kabul ettirmek için doğuya sefer düzenlememişlerdi. Daha çok bencil ve Avrupa'nın çıkarına sebeplerle düzenlenmiş bir askeri operasyon idi. Modern askeri operasyonlar bu bakımdan tarihin tekerrürüdür.[6] Doğunun zenginliklerini ele geçirmek, yeryüzünün yönetimine tek başına hakim olmak, yoksul ve işsiz halk yığınlarını başından atmak gibi bir düşünceye sahip olanlar bu planlarını uyguladılar. Amaçlarına ulaşmak için seferlerin güzergahlarını defalarca değiştirdiler ve binlerce insanı denizden ve karadan doğuya gönderdiler. Seferin dünyaya ilan edilen sebebi ile gerçek sebebi aynı değildi. Dikkat edildiğinde, bu tarz savaş gerekçelerinin modern askeri operasyonlarda kullanılan en önemli manevralar olduğu görülecektir.

Selçuklular Anadolu'da ve Osmanlılar Balkanlarda askeri operasyonlarda bulunurken yer yer buralardaki mikro güçlerin yardım isteğine göre hareket etmişlerdi. Bu şekilde makro güçler durumunda bulunan Bizans ve Venedik ile mücadele edilebilmişti. İspanya'nın fethi sırasında Müslüman fatihlere sığınanlar bölgedeki kral ve prensleri arkadan vuran birer güç olarak gösterilebilir. Aynı şekilde Selçuklu'nun ve Osmanlı'nın yıkılış yıllarında batının Türk topraklarına taarruzu sırasında Anadolu, Ortadoğu ve Balkanlarda mikro güçleri ayaklandırdığını görmekteyiz. Ancak

6 Üsame İbn Münkız, Kitabu'l-İtibar, Çev.:Y. Z.Cömert, İstanbul, 1992, s.178; Ahmet Rıza Bey, Batının Doğu Politikasının Ahlaken İflası, Ankara, 1988, s.116.

doğu batı askeri çatışmalarında en önemli farklardan biri, doğunun batıya karşı sefer düzenlerken gayri Müslim halkın onlardan yardım isteğinde bulunmasıdır. Oysa Haçlı seferlerinde, Bizansla yapılan savaşlarda ve Kurtuluş Savaşı'nda batıdan yardım isteyenler Hristiyan olanlardır. Ortadoğu'da ve Anadolu'da Fransız İhtilali'nden bu yana uygulanan projelerle makro milliyetlerin parçalanması amaçlanmış ve XX. yüzyılın sonunda bu makro milliyet sahibi güçlerin mikro milliyetler kullanılarak parçalanması ve küçültülmesi projesi uygulanmaya konulmuştur.

Ortaçağ Avrupa'sı ile günümüz Avrupa'sında olan savaşlar arasında bariz farklar da bulunmaktadır. Örneğin; batı, doğu ülkelerini her anlamda doğunun kendisinden daha iyi tanımaktadır. Projelerini kültürel ve dinsel faktörleri de dikkate alarak uygulamaya koymaktadır. Hatta bu projelerin uygulamaya başlaması bir adım önceden başlatılarak, doğuya yapılan seferler artık mecburi düzenlenmiş bir askeri sefer gibi gösterilmekte, sonuçta kendi iç problemlerini çözemeyen doğunun imdadına batı, askeri operasyonlarla yetişmektedir. Çağımızda, batıyı sürekli doğuya çağıran Bizans gibi bir devlet de doğuda mevcut değildir. Kısmen İsrail ve Ermenistan bu işi yapmaya çalışmaktadır. Ancak tam manasıyla günümüzde askeri operasyonlar çok daha sığ ve banal amaçlarla, büyük ekonomik çıkarlar için, yapılır olmuştur. Çünkü medeniyetlerarası çatışmaların kültürel kanadında Avrupa büyük bir küresel operasyonu zaten yıllardır yürütmektedir. Askeri operasyonlar ile kültürel operasyonu birbirinden tamamen ayırmıştır ve misyonerlik dışındaki kanallardan da kültürel unsurlarını, doğudaki medeniyet ve kültürlere kabul ettirmeye çalışmıştır.

"Kutsal ittifak" çağrısı hem batıda ve hem doğuda açıktan söylenmez olmuş bir tabir olarak görünmektedir. ABD ve Avrupa devletleri "Haçlı Seferi", "Tanrı Savaşı" gibi kavramları telaffuz etmeyi büyük oranda terk etmiş görünmektedir. Ancak askeri manevralarda kullanılan taktiklerin genişlediği ve sürekli geliştiği unutulmamalıdır. Bu da bir askeri manevra olarak kabul edilebilir. Haçlılar da doğuyu kurtarmak amacıyla gelmişler ancak başta Balkanlar ve İstanbul'daki Hristiyanlar olmak üzere Yahudileri ve Ermenileri ayakları altında çiğneyerek bölge halkına bü-

yük vahşetler yaşatmışlardı.[7] Geçmişin haçlıları biliniyor ve onlar geçmişte kaldılar. Kolektif hafıza ve kimlik tespiti için yararlı olsa da, asıl bizi ilgilendiren bugünün Haçlılarının kimliğidir.

Tarihte Batı'nın Doğu'yu Ele Geçirmeye Yönelik Projeleri

1095'in Türk ve İslam dünyasında belli başlı olayların dışında önemli bir değişiklik yoktu. Dörtyüz elli yıldır Kudüs ve çevresi ikiyüz doksan yıldır İspanya ve yirmi yıldır Anadolu İslam Medeniyetinin askeri seferleri sonunda batının kaybettiği yerlerdi. Esasen 1095'e gelinceye kadar doğuda büyük bir değişiklik olmamıştı. Asıl değişim batıda Roma ve İspanya'da olmuştu. Doğuda din devlet tekelinde iken batıda Papalık bağımsız hareketlerde bulunuyor, Haçlılık ruhunu uyandırmaya çalışıyordu. İspanya'da Reconquista (Yeniden Fetih) hareketi başlamıştı. Bu çerçevede yapılan Haçlı Seferleri sonucunda 1015 yılında Sardunya, 1091 yılında Sicilya batıya karşı seferi bırakmış olan Müslümanların elinden çıkmıştır. Anlaşılan şu ki, buralardaki halkın çoğu ticaret ve medeniyet telaşına kapılmış, savaşçılığı unutmuşlardı.[8]

Türklerin ve Arapların batıya sefer yaparak ülkeler almış olanlarına "Fatih" demeleri pek yadırganmamalıdır. Bu medeniyetlerarası askeri çatışmaların ortak yönlerinden biridir. İspanya'yı tekrar alan Aragon kralı Alfonso bir "Conquerer" olarak anılmaktadır ve Haçlı savaşçılarının unvanlarından biri de "Conquerer" olduğu bilinmektedir. Norman kralı Fatih William (William of Conquerer), Fransa generali Napolyon da "Conquerer" olmuştur. Ondan dolayı askeri operasyonlarda Hristiyanlar Meryem anayı

7 Fulcherius, RHC, III, terc. E. Peters, p.75-77; İbnü'l-Esir, X, s.236; İbnü'l-Kalânisi, s.47,48(Amedroz, s.136-137); İbn Kesir, El-Bidaye ve'n-Nihaye, XII, s.305; Ebu'l-Ferec, II, 340-341; Mateos, CLVII, s.199; Brehnier, Histoire Anonyme de la Premiere Croisade, Paris, Champion, 1924.

8 Bernard Lewis, Çatışan Kültürler, s.11; Mehdi İlhan, Uluslar arası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997, İstanbul, Bildiri Özetleri, TTK, Ankara, s.24; Henri Pirene, Ortaçağ Kentleri, İstanbul, 2000.

kendilerini destekleyen melekler safında anlatırken Müslümanlar farklı argümanlarla savaşlarını daha realist temellere dayandırmakta idiler. İlk Haçlı Seferi X. yüzyıldaki Reconquista hareketi ile başlamış bunu 9 haçlı seferi takip etmiştir. Osmanlılar döneminde 1389 Kosova Savaşı ile başlayan Haçlı savaşları Niğbolu, Varna ve II nci Kosova Savaşları ile devam etmiştir. Bu savaşlarda da saldırı durumunda olanlar batı medeniyetinin askeri çatışma kanadı olmuştur.

Bu askeri çatışmaların ortak amacı Türkleri Balkanlardan atmak, Bizans'a yardım etmek, Türkleri Anadolu'dan atmak, Ortadoğu'da hakimiyeti yeniden kurmak olmuştur. Türkler ise çoğu zaman olduğu gibi barıştan yana ve savunma savaşını benimseyen güç durumunda kalmışlardır. Sıklıkla kullandığımız Türklerin akıncı ve göçebe bir ordu millet olduğu kavramı realist tarih yaklaşımında bu savaşların yapıldığı dönemler için geçerli görünmemektedir.

XI. yüzyılda Avrupa'da bir şövalyelik müessesesi de oluşmuştu. Şövalyeler günümüzün profesyonel paralı askerlik sisteminde olduğu gibi para için savaşan "savaş sanatçıları" idiler. Çağın Avrupa tankları bunlardı. Günümüzde ışınlı ve termal dürbünlü, optik silahlarla donatılmış zırhlı askerler bu şövalyelere benzetilebilir. Şövalyeler duygusal yönleri zayıflatılmış Hristiyan askerlerdir. Sadece paralarını bilirler. Ücretlerini alamadıkları zaman isyan ederler. Nitekim Haçlı liderlerin Urfa kontu Baudouin bir defasında askerlerinin maaşını ödeyememiş bu yüzden şövalyeleri onu terk etmekle tehdit ederek, Baudouin'un Ermeni Gabriel'e borçlanmasına sebep olmuşlardı.[9] Ekonomik güç tarihte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte ülkelerin savaşma yeteneklerini belirlemeye devam edecektir. Selçuklularda ve Osmanlılarda ganimet usulü, timar usulü ve maaş usulü ile çalışan birçok sınıftan asker bulunmaktaydı. Bu çoklu ordu yapısı devletin alternatiflerini çoğaltmakta ve ordu bütün millete mâlolmaktaydı. Ordunun büyük bir kısmı hazineden destek almadan oluşabilmekteydi.

9 Gibbon, The Decline, Vol. 6, p.40-42; Georges Duby, Recueil des chartes de l'abbaye de Cluny, ed. Bernard et A. Bruel, n.1297 (Çev.: M.A. Kılıçbay, Ortaçağ İnsanları ve Kültürü, Ankara, 1995, s.210-211)

Türk ordu yapısının bu özelliği onu Haçlılardan ayıran önemli bir özellik olarak günümüzde de büyük oranda devam etmektedir. Bundan dolayı Türk devletleri zayıf oldukları zamanlarda da güçlü askeri başarılar elde edebilmişlerdir.

Batı medeniyetinde çatışma amaçlı olarak oluşturulmuş olan "Holy Sepulchere (Kutsal Kabir)" ve "Holy Land (Kutsal Topraklar)", "Deus Volt (Tanrı İstiyor)", "Martyr (Şehit)" kavramları esasen İslam Medeniyetinde var olan "fethetmek", "cihat" ve "şehit" kavramlarının tesiriyle Hristiyan filozoflardan Saint Augustin gibilerin ortaya attığı kavramlardandır.[10] Böylece mistik bir din olan Hristiyanlık papazlar eliyle savaşçı bir kimlik ile reforme edilmiştir. Nihayet bu tabirler yüzyetmişbeş yıl devam eden Haçlı seferlerinde tatbik edilerek kullanılmıştır.

1100-1300 yılları arasındaki Hristiyan medeniyetinin askeri operasyonu Anadolu'da ve Ortadoğu'da Moğollar gibi büyük bir yıkım oluşturarak bölgeden silinip gitmiştir.[11] Gerçek anlamda bir fetih ve barışı bölgeye getirememiştir. Köy ve şehirlerin demografik yapısının değişmesine ve bölge halkının fakirleşmesine sebep olmuşlardır. Savaşlardan dolayı meydana gelen tahribat sonucu kıtlık baş göstermiş, mülklerini terk eden insanlar mülteci olarak yıllarca sürgün ortamlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Osmanlı döneminde meydana gelen (1877-1878), Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı'nda binlerce insan vatanlarını terk ederek iltica etmek zorunda kalmışlardır. Kurtuluş Savaşı, Bosna-Hersek Savaşı, Kosova ve Makedonya'daki askeri çatışmalar benzer sonuçlar doğurmuştur. Körfez ve Irak Savaşları ile Arap-İsrail Savaşı sonucunda dünyada milyonları bulan mülteciler sorunu ortaya çıkmıştır.

XIX. yüzyıldan bu yana medeniyetler arası askeri çatışmalarda kullanılan bir başka yöntem de batı medeniyetinin savaşlarda başka ülkelerin askerlerini kullanarak kendi insanlarına en az zararın gelmesi ve savaştaki insan kaybını aza indirme gayretleridir.

10 John France, Victory in the East, Cambridge, 1994, p.16; Piers Paul Read, The Templars, 1999 (Tapınak Şövalyeleri, Çev.: S.G.Erdem, Ankara, 2003, s.42-45).

11 Terry Jones and Alan Ereira, Crusades, p.189

Çağımızın modern teçhizatları ile yapılan savaşlarda kullanılan birlikler homojen bir yapıya sahip değillerdir. Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'ndeki düşman kuvvetlerinin yapısı, Kurtuluş Savaşı'ndaki çoklu cephe usulü birçok ordunun ülke topraklarına aynı anda girmesi hadisesi, Irak'ta müttefik usulü işgal projesi bunun göstergesidir. Askeri operasyonlar tek bir elden yapılmayarak düşmana tek bir hedef olmamak batı medeniyetinin ortak askeri planı olarak görünmektedir.

Doğunun Gözü ve Haçlılar

Batı, tarihte Selçuklulara ve Osmanlılara karşı Ermenileri kullanmıştır. Bu Türkiye için bir önemli tecrübedir. Mikro etnik ve Türklere akraba unsurlar da Türkiye'ye düşman edilerek, Araplarda olduğu gibi birbirine düşman devletlerin var olmasının istendiği görülmektedir. Nitekim Haçlıların Ortadoğu'da bir süre Latin krallıklar kuracak kadar başarılı olmasının sebebi de dönemin Ortadoğu'sunun siyasi olarak parçalanmış bir yapıda olması idi. Günümüzde de aynı durumun var olması bölge üzerinde geleceğe dönük büyük projeleri olanların ekmeğine yağ sürecektir. Türkiye tarihi hinterlandı geniş olan bir devlet olarak, komşuları ile kötü ilişkiler içine düşürülmeye çalışılacaktır. Bu durum Türkiye'yi bir süre sonra yalnızlaştıracak ve tarihi mirasını kullanamaz duruma getirecektir.

Tarihte Haçlı Seferleri olarak bilinen seferlerin hemen tamamında Türkler başarılı olmuşlar, bu yüzden Haçlılar Ortadoğu'daki diğer devletler ve milletler üzerine denizden sefer yapmaya başlamışlar ve Türkleri Anadolu'da kuşatarak, yok etme projesini XX. yüzyılın başında uygulamaya koymuşlardır. XX. yüzyılın başındaki bu ilk deneme, Türk milletinin sinesinden çıkan kahramanlar ve deha sahibi büyük Türk Mustafa Kemal'in gayretleriyle akim kalmıştır. Bu tekrar denenmek üzere rafa kaldırılmış bir proje olabilir mi? Sorusu her zaman derin hafızamızda yer tutmalıdır. Yediyüz elli yıl Müslüman Arapların elinde kalan İspanya bir zamanlar dünyanın en gelişmiş doğu medeniyeti merkezlerini bünyesinde barındırıyordu. Batı'nın askeri operasyonları sonucunda medeniyetin bu beşiği tamamen silindi ve dönüştü-

rüldü. Bugün İspanya en koyu Hristiyan taassubuna sahip ülke olarak bilinmektedir. Anadolu bin yılı aşkın bir süredir Türklerin ana yurdudur. Güçlü Türk devletlerinin başarılı savunma politikaları sayesinde günümüze kadar Türk vatanı olarak gelmiştir. Bundan bin yıl önce Maarralı şair ve ilim adamı Ebu'l-Ala el-Maarri bir şiirinde şu mısralar ile insanlığın tarih boyunca olagelen bir ikilemini dile getirerek kendisinden sonra gelecek kuşakları uyarmıştır:

Dünya iki kısma ayrılmıştır;
Dini olup beyni olmayanlar
Ve beyni olup dini olmayanlar.[12]

Gelecekte Türkiye'ye yönelik tehditlerin, Türkiye'yi yok etme amaçlı tehditler olduğu tarihten alınan tecrübeler ile sabittir. Türkiye tarihten gelen birçok imajı üzerinden henüz atmış olmasına rağmen, batı medeniyetinin kendi düşüncesindeki problem esasen bu değildir.[13] Sorun askeri savaşların artık daha çok ekonomik çıkarlar uğruna yapılıyor olmasıdır ve tamamen ekonomik talepler artık bir ülkeyi başka bir ülkeye dost veya düşman yapmaktadır. Dini yön ikinci sıraya düşmüş görünmektedir. Doğu medeniyeti açısından ise savunma amaçlı askeri harekat savaş prensibi olarak devam etmektedir. Doğu medeniyetinin askeri operasyonları günümüzde de geçmişte olduğu gibi haklı ve kutsal amaçlar taşımaktadır. Türkiye'de yapılan terörle mücadele prensiplere dahildir. Bir başka dikkati çeken nokta birçok doğu ülkesinin batıya nazaran rehavete düşmüş ve askeri bıkkınlık dönemine girmiş görünmesidir. Büyük askeri güçlerin iştahını kabartan bir durumdur.

Spengler'in deyişiyle "burada bizi ilgilendiren şu ya da bu zamanda ortaya çıkmış tarihi olayların ne olduğu değil, ortaya çıkmakla neyi temsil ettiği neyi gösterdiğidir."[14]

12 Terry Jones and Alan Ereira, Crusades, p. I; Amin Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, Çev.: M.A. Kılıçbay, 2nci Baskı, İstanbul, 1998.

13 Osman Özsoy, Türkiye'nin İmaj Sorunları, İstanbul, 1998, s.62-65; Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, İstanbul, 1997, s.1

14 Oswald Spengler, Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler, Ankara, 1999, s.38

VIII.
ORTAÇAĞ TARİHÇİLERİNİN KALEMİYLE HAÇLILAR

Haçlı Seferleri ile alâkalı bazı noktalara temas edecek olursak, önemli Haçlı Seferleri tarihçilerinden alıntıladığımız şu sözler seferin mahiyetini anlamamız bakımından önem taşımaktadır:

"Müslümanlar hiç bu kadar aşağılanmadılar, ülkeleri bundan önce hiç bu kadar vahşice perişan edilmedi."

Kâdı El-Herevî

"İslam âlemi ile Batı arasındaki bin yıllık bir husumetin başlangıç noktasını meydana getiren Kudüs'ün işgali esasen daha sonra büyük bir cevap alacaktır. Herhalde o da Osmanlı'da esas cevabını bulur. Urfa'nın Haçlılar tarafından ele geçirilişinin en heyecanlı anlatımını, olayları bizzat yaşamış bir tanık, Süryani piskoposu Ebu'l-Farac Basil (Bar Habreus) yapmıştır. Bu Papaz, olaylara doğrudan karışmıştır. Çarpışma sırasındaki tutumu, mensup olduğu Doğu Hristiyan cemaatlerinin yaşadıkları dramı iyice aydınlatmaktadır. Vakanüvis Ebu'l-Farac'ın meyli Haçlılardan daha çok Müslüman ordusuna kaymıştır."

Amin Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri

"Tüm tarih gelişimi içinde, kendilerini insan olarak kabul eden kimseler için, Haçlı Seferlerinden daha barbar ve daha sefil bir devir yaşanmamıştır. Avrupa tarihinin en karanlık ve ayıplar-

la dolu sayfaları Haçlı Seferlerinden oluşmaktadır. Haçlı Seferleri bütün Avrupa'nın en ağır bir ayıp lekesi olarak karşımıza çıkar."

H. A. Nomiku, Haçlı Seferleri

"Reislerinden ayrılınca hiçbir intizam tanımıyorlardı. Türk çocuklarını yakalayıp, pişirmek için parça parça kesiyorlar veyahut kazıklara geçiriyorlardı. Büyüklere de dehşetli işkenceler yapıyorlardı."

F. Funk Brentano

Bu tarz Haçlılarla ilgili sözleri çoğaltmak mümkündür. Haçlılar çağında doğudaki durum ile ilgili bazı tarihçilerin düşüncelerine baktığımızda şu düşündürücü sözler ortaya dökülmektedir:

Haçlı vakanüvislerinden Peter Tudebod tarihinde, "Eğer Türkler İsa dinine girmiş olsalardı, teslisi oluşturan üç unsurdan birinin (Hz. İsa), bir bakireden doğduğunu, çarmıha gerilip öldüğünü ve sonradan dirildiğini, hem yeryüzünde, hem göklerde hükümran olan Ruhu'l-Kuds vasıtası ile insanlara göründüğünü tasdik etmiş olsalardı, insanlar içinde en cesur, en tedbirli ve savaşlarda en usta olurlardı ve hiçbir millet onlarla kıyas edilemezdi." demekle Haçlıların Türkler karşısındaki mağlubiyet ve hayranlığını dile getirmiştir.

Gibbon'un deyişiyle, "*Hristiyanların ahlakı bozuldukça, günahlarını affettirmek için mahkum oldukları ruhani cezaların şiddeti arttı. Günahların çokluğu da ceza nevilerinin artmasına sebep oldu. Her bir fiil ayrıca hesap edildiğinden, o ahlaksızlık arasında günahı en az olan adam bile, yukarıdaki hesaba göre üç yüz sene müddetle eza çekmek üzere bir borç altına kolayca girerdi.*"

Albertus Aquensis bir Haçlı Papazı vakanüvis olduğu halde şunu söyler, "*Hristiyan askerler, bu suretle ölüleri yemekle dahi Müslümanlarla harbetmiş olmaktadır (harbetmiş olduğu inancındadır).*"

Raimond d'Aquilers, "*Kıtlık o dereceye geldi Haçlıların halk takımı, on günden beri her tarafta görülen cesetlerinin bozulmuş ve kokmuş etlerini oburcasına yiyorlardı.*" demektedir.

Kudüs'ün işgalinden sonra Krallık tahtına oturan Godefroi de Bouillon Papa II. Urban'a yazdığı mektupta "*Kudüs'te bulduğumuz*

düşmanlara ne yapıldığını öğrenmek isterseniz, malumunuz olsun ki, Süleyman Mabedi'nin kapısı önünde ve Mabed'in içinde bizimkilerin atları dizlerine kadar Müslüman kanlarına basarak yürüyorlardı." şeklinde Kudüs'te yaşananları hikaye etmiştir. Ancak bu mektup Papa II. Urban'a ulaşmadan Papa ölmüştü ve Papa kendisini sevindirecek olan bu haberi alamamıştı.

Fulcherius Carnotensis anlatmaktadır: "*Bu suretle adam öldürmekten bıktıktan sonra, Haçlılarımız evlere yayılmaya başladılar, ellerine geçen her şeyi aldılar. Bir eve ilk önce hangisi girerse, bulduğu şeylerle beraber eve de sahip oluyordu. Kanun olarak tatbik edilmek üzere bu keyfiyet daha bidayette kararlaştırılmıştı.*"

IX.
HAÇLI TARİKATLERİ

Hospitalier Tarikati 1113'te Kudüs'te, Töton (Teutonique) Tarikati, 1128 yılında Akka'da, Templiers Tarikati (*)'nin 1118'de Kudüs Kralı'na bağlı şövalyeler arasında kurulduğunu görmekteyiz. Bu askeri tarikatler Haçlıların Ortadoğu'daki askeri varlığı sona erince (1291), Avrupa'ya dönerek orada faaliyetlerine devam ettiler. Ancak Papa'nın ve kralların baskısıyla birçok yönden kendilerini daha farklı bir yapı şekline dönüştürerek sürdürmeye çalıştılar. Sen Jan Şövalyeleri, Malta Şövalyeleri adı altında sonraki asırlarda farklı yerlerde varlıklarını devam ettirdiler. Tarihin mukadderatından biri olarak bu tarikatlerden özellikle ikisi ayakta kaldı: Saint John Hospitalier ve Töton Saint Mary. Hospitalierler 1523'te Rodos'un Osmanlı Devleti eliyle fethine kadar Rodos'ta ve 1798'de Napolyon'un Mısır seferine kadar Malta'da önemli rol oynadılar. Böylece 13 Haziran 1798'den sonra bu tarikatler Haçlı Seferlerinin birer bakiyesi olarak farklı bir bünye şeklinde Avrupa ve Batı alemine taşındılar.

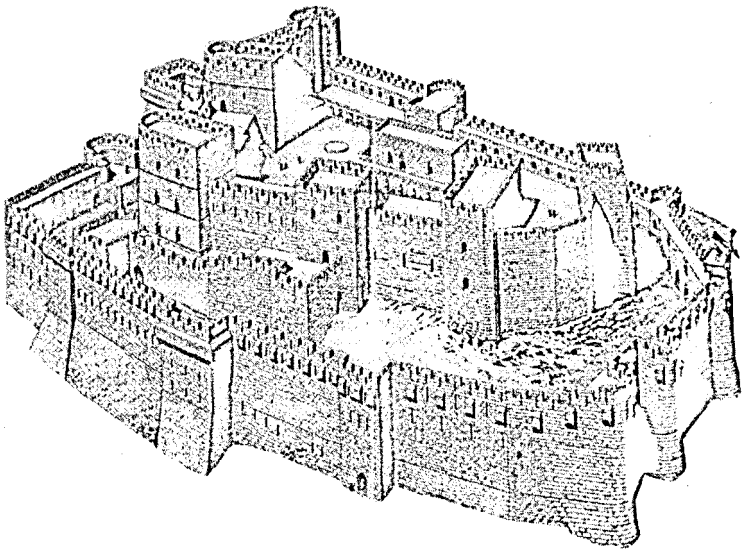
Ahmet Refik'in askeri sınıflar adı altında yaptığı anlatıma göre[1], "Kudüs'e giden ziyaretçiler yorgunluktan bitap bir halde ulaşırlardı. İçlerinden birçoğu hasta düşerler, terkedilmiş ve unutulmuş bir halde kalırlardı. Kudüs Haçlılar tarafından alındığı tarih-

(*) Mabedîler veya Tapınakçılar adıyla bilinen şövalye grubu bunlardır (G.K.).

1 Ahmet Refik Altınay, Haçlılar (1095-1291), Haz. Güray Kırpık, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 67-71.

ten sonra (1099), Fransız asilzadeleri bir araya gelerek böyle düşkün hastaları tedavi etmek için bir hastane tesis etmişlerdi. Bunun için dini bir heyet teşkil edilmişti. Heyetin azası hastalarla fakirlere bakacaklar, su ve ekmekten başka bir şey yemeyecekler, gayet kaba elbise giyeceklerdi. Sonra bütün Hristiyan memleketlere adamlar göndererek sadaka toplayacaklardı. Cemiyet'in (askeri tarikat) tesis ettiği hastaneye "*Sen Jan Hastanesi*" adı verilmişti. Daha sonra bu hastanenin mahiyeti değişmiş, buraya "*hasta bakıcı rahipler*" de alınmıştı. Hastaneye 2.000 kadar hasta gelir, her gün sadakalar dağıtılırdı. Hatta rivayete göre, Selahattin Eyyübi hastaneye tebdil-i kıyafet ederek gitmiş, bunların hastalar hakkındaki şefkat ve muamelelerini bizzat görmüştü. Bu suretle teşkil olunan Cemiyet (tarikat)'e, "*Sen Jan Hospitaliyeleri (Saint John Hospitaliers)*" adı verilmişti. Alametleri ayak ucunda bir lamba, başında bir hac olduğu halde yere yatmış bir hasta resminden ibaretti. Fakat bu Cemiyet (tarikat)'e dahil olan şövalyeler, aynı zamanda İslamlara karşı muharebe etmeye mecbur askeri şahsiyetlerden ibaret idi. Buraya alınanlar, zadegandan şövalyeler ile Prenslerin gayri meşru çocukları idi. Cemiyet'e dahil olmak için tam teçhizata sahip olmak veyahut Cemiyet'in silahhanesine 2.000 sul (soul) kadar bir para vermek lazımdı. Suriye devletlerinin hemen hepsinde Prensler, Hospitaliyelerin köylerde şato, şehirlerde ev inşa etmelerine müsaade vermişlerdi. Belli başlı oturdukları yerler Antakya ve Trablus şehirleri ile Taberiye civarı ve Mısır hududu idi. Avrupa'nın hemen her tarafında Hospitaliyelerin malikaneleri vardı. Rivayete göre, on üçüncü asırda bütün malikaneleri 19.000'e ulaşmıştı. Her malikanede, bir Komandor (Comandor, Komutan) maiyetinde olmak üzere, birkaç şövalye bulunuyordu. Günümüzde "Sen Jan" adı taşıyan bir çok kasaba hep bu eski Hospitaliyelere mensup Komandorlüklerden kalmıştır.

"*Hospital*" yapısını değiştirmeden önce, şövalyelerden bazıları hasta bakıcılığından usanarak kendi zevklerine uygun bir hizmet bulmuşlardı. 1123'te ayrıca bir birlik teşkil edilmişti. Bu birliğin vazifesi Kudüs ziyaretçilerini İslamlara karşı muhafaza etmek için onlara refakat etmekti. Kral Boduvan, sarayının bir kısmını ve eskiden Hazret-i Süleyman Mabedi'nin inşa olunduğu yerdeki mabedi bunlara vermişti. Bu sebepten kendilerine "Kudüs'ün Fa-

Kudüs Yakınlarında Kerak Kalesi Hospitaliyeler Şatosu (Chatoe de Hospitaliers)

kir Kardeşleri" veyahut "Tampliyeler, Mabediler, Templiers, Tapınakçılar" adı verilmişti. Sen Bernar (Saint Bernard) bunları himayesine olarak bir nizamname yazmış, Sito (Citoen) raihiplerinin adetleri kısmen bunlarda tatbik edilmişti. Bu sınıfı teşkil edenler: "Şövalyeler, Ser Janlar (Piyadeler) ve Rahip Öğrencileri" idi. Papa Tampliyelere pek geniş davranırdı. Bu sebepten "Tampil" yalnız Papa'ya tabi, müstakil bir mahiyet kazanmıştı. Avrupa Prensleri buralarda oturan şövalyeleri takdir ettikleri için kendilerine bir çok hediyeler vermişlerdi. Yalnız Tampil'in Avrupa'da 10.000 malikanesi, mesela Kıbrıs Adası'nı 100.000 altına satın alacak derecede, zengin bir hazinesi vardı. Hastane ile mabet hep Fransız müesseselerinden sayılırdı. Almanlar daha sonra Kutsal Topraklara daha çok bir kuvvetle geldikten sonra onlar da bir hastane tesis etmişlerdi. Kudüs'te Hopital'dan ayrı, bir de Alman ziyaretçilerine mahsus bina vardı. Haçlılar Akka'yı muhasara ettiği sırada bu bina inşa edilmiş, buraya hep Alman şövalyeleri nakledilmişti. "*Toiton (Töton) Şövalyeleri*" bu şövalyelerdi. İmparator II. Frederik'in ikameti zamanında bunlar bir çok malikaneler satın alarak, Akka civarında Monfor Şatosu'nu satın almışlardı.

Bir Tampliye Şövalyesi

Bu suretle teşekkül eden üç sınıf, hep rahip heyetlerinden ibaretti. Yegane düsturları: "*Fakirlik, bekarlık, itaat*" idi. Her sınıf Kluni (Cluny) veya Sito (Citoen) manastırlarındaki nizama göre kurulmuştu. Bütün sınıf "Şapiter General" denilen manastır başkanlarından mürekkep bir meclis tarafından idare olunurdu. Rahipler aynı zamanda şövalye görevini üzerlerinde taşırlardı. Reisleri ekseriya büyük senyörlerden oluşmaktaydı. Kıyafetleri yarı rûhânî yarı askeri idi. Arkalarına şövalye zırhı giyerlerdi. *Hospitaliyelerin elbisesi siyah, haçları beyaz idi. Tampliyelerin elbisesi beyaz, haçları kırmızı idi. Töton Şövalyelerinin elbisesi beyaz, haçları siyah idi.* Her sınıf, hazinesi, malikaneleri istihkamları ve askerleri ile ufak bir devlet gibi idi."

Osmanlı Devleti'ne karşı düzenlenen Haçlı Seferleri konusunun henüz batıdaki tarih araştırmacıları tarafından yeterli bir şekilde incelenmediğini görmekteyiz. XVII. Yüzyıldaki Haçlı Seferleri buna örnek verilebilir. XVIII. Yüzyılda da Haçlılık düşüncesiyle Osmanlı Devleti'ne karşı sefere çıkan orduların olduğu da malumdur. (*) XIX. ve XX. yüzyıldaki olayları Haçlı Seferleri de pek ele alınmamıştır. Bunun sebebi de, bu savaşların birer Haçlı Seferi olarak telakki edilmemesidir. Sefer için kullanılan kavramlar artık değiş-

(*)Jonathan Riley-Smith, Haçlılar Kimlerdi?, (What Were the Crusades?), Çev. Berna Kılınçer, Bileşim Yay., İstanbul, 2004, s.106

miştir. "*Haçlı*" tabiri yerine "*sömürge*", "*rekabet*", "*hammadde ve ticaret yarışı*", "*özgürlük*", "*Tanrı Barışı*" kavramları sık sık kullanılır olmuştur. Ama gerçekten bu kavramlar neye hizmet etmektedir? Belgelere dayalı verilere dayanarak hareket edilirse, konunun ne kadar uzun süredir nadasta kaldığı görülecektir.

Birinci Haçlı Seferi Kronolojisi

Mart 1095, Papa II. Urban Piacenza Konsilini topladı. Doğu Roma elçileri de Konsil'e katılarak yardım talebinde bulundular.

Kasım 1095, Papa II. Urban Klermont Konsili'ne başkanlık ederek Haçlı Seferi çağrısında bulundu.

Bahar 1096, Köylü Haçlıları Avrupa'dan yola koyuldular.

Ağustos 1096, Alexios Komnenos Köylü Haçlılarını Boğazdan karşıya geçirdi.

Yaz Sonu 1096, İlk Haçlı Seferi liderleri Avrupa'dan harekete geçerler.

Ekim 1096, Köylü Haçlıları Anadolu yakasında Türkler tarafından kılıçtan geçirilir.

Bahar 1097, İlk Haçlı liderleri İstanbul'a gelerek Alexios'a Bağlılık andı içtiler ve bir anlamda onun süzereni oldular.

Nisan Sonu 1097, İlk Haçlılar Anadolu'da İznik Kalesi'ne doğru yürümeye başladılar.

Mayıs Sonu 1097, İznik Alexios'a teslim olur.

Haziran Sonu 1097, İlk Haçlılar İznik'ten hareketle Eskişehir'e doğru yola koyulurlar.

21 Ekim 1097, Haçlılar Antakya önlerine ulaşırlar ve uzun, şiddetli bir kuşatma başlar.

Şubat Başı 1098, İmparator Alexios'un Komutanı Tacitius Antakya kuşatmasını bırakır.

10 Mart 1098, Urfa halkı şehrin hakimiyetini Baudouin'e verir.

1 Haziran 1098, Stephen of Blous ve büyük bir Haçlı grubu Antakya kuşatmasını bırakır.

3 Haziran 1098, Firuz adlı bir Hıristiyan Ermeni burçlardan birini Haçlılara açar ve Antakya işgal edilir.

5-9 Haziran 1098, Kürboğa Antakya önlerine gelir. Haçlılar içeriden ve dışarıdan kuşatılırlar.

14 Haziran 1098, Peter (Pierre) Barthelemous Kutsal Mızrak'ı bularak Haçlılara moral verir.

28 Haziran 1098, Haçlılar Kürboğa'nın kuşatmasını kırarlar ve onu ağır bir yenilgiye uğratırlar.

27 Kasım-11 Aralık 1098, Haçlılar Maarat'ün-Numan'ı işgal ederler. Ordu Kudüs için sabırsızlanır.

13 Ocak 1099, Raymond of Toulouse Antakya'dan Kudüs'e doğru hareketlenen ilk komutan olur.

14 Şubat 1099, Raymond amaçsız bir şekilde Tripoli'nin yanıbaşındaki Arka'yı kuşatır. Haçlılar Kudüs'ü uzaktan seyretmeye başlarlar.

SONUÇ

Birinci Haçlı Seferi fiilen Papa II. Urban'ın Fransa'da Klermont şehrinde topladığı büyük bir Batı Kilisesi konsilinde yaptığı çağrıyla başlamıştır. Fakat gerçekte daha önceden bir Doğu-Batı çatışması vardır. Kilisenin teşvikiyle patlak verse de Birinci Haçlı Seferi'nin başlaması tek bir nedene indirgenemez.

Türkler Haçlı Seferlerinin başlamasında oldukları gibi önlenmesinde de etkili olmuşlardır. Gerçekte "*Haçlı Birliği*" nin oluşmasında temel etken sadece kendi iç dinamikleri değil, dışarının siyasi ve ekonomik durumu da ateşleyici bir etken oluşturmuştur. Seferin öncülüğünü yapanlarda bir amaç birlikteliği yoktur. Sadece geçici bir çıkar birlikteliği söz konusudur. Bu daha baştan bellidir.

Papa'nın amacı dini ve siyasi nüfuz kazanmak, Pierre'in amacı kâfir Müslümanları Tanrı Ülkesinden defetmek ve böylece Tanrı'nın ve İsa'nın Cennetine kavuşmak, Raymond ve Bohemond'un amacı da kendilerine ait prenslikler (Outremer) kurmaktır. Ama bunların hangilerinin başarılı olacağı baştan belli

değildir. Kurnaz davranan Avrupa soyluları prenslikler kurarak amaçlarına ulaşmış görünmektedirler. Papa ve Pierre için ise ve diğer gariban halk yığını için Haçlı hareketinin pek başarılı geçtiği söylenemez.

Haçlı Seferlerinin başlamasında Normanların Güney Avrupa'ya gelerek Hıristiyanlığı kabul etmeleri, Avrupa'da savaşçı sınıfının çoğalarak genelde insanların sayısının artması, dolaylı olarak Peçenekler ve diğer gayr-i müslim Türklerin de Doğu Roma'ya baskıları etkili olmuştur.

Batı'nın tarihi pek çok katliam ve unutulmayacak vahşet izleriyle doludur. Doğu Roma, Papalık ve Avrupa soyluları birbirlerine karşı entrikalar kurmakta birbirlerinin zayıflıklarını istemektedirler. Yani bir noktada "Kutsal İttifak" aslında hiç de kutsiyet ifade etmemektedir. Sadece karşılıklı çıkarlar söz konusudur. Yine de şunu itiraf etmek gerekir ki birleştirici unsur Hıristiyanlık olmuş, Haçlı Seferlerinin lokomotifi görevini din adamları üstlenmiştir.

Günümüzde birçok batılı bilim adamı Haçlı Seferlerinin yapıldığı XI. yüzyıl ile günümüz dünyasındaki gelişmelerin birçok noktada koşutluk arzettiği görüşündedir. Buna göre, Küreselleşen Dünya nitelemesine karşı oluşan bu durum, adeta bilimsel ve kültürel savaş arenası olarak gerçekleşmektedir. Gözle görünmeyen fakat zamanla ortaya çıkan ve etraftakilere kendini tanıtan bu savaş hali bir topyekünlük arzetmemekte, projeli olarak aşama aşama yürütülmektedir.

Birinci Haçlı Seferi, Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesini bir süre ertelemiştir. Doğu Roma'nın ömrünün uzamasında da etkili olmuştur. Hıristiyanlar bu seferden umduklarını tam olmasa da kısmen bulmuşlardır.

Haçlı Seferleri tarihte kronolojik olarak belli bir çağı kapsamakla birlikte başka bir noktadan bakıldığında hiç bitmemiş, hâlâ devam eden, iradi ve kaçınılmaz bir savaş olarak, barışçı dünya çağrılarına rağmen, adaletsiz bir şekilde tarihi rolünü oynamayı sürdürüyor görünmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BATININ GÖZÜYLE HAÇLILAR

BATININ GÖZÜYLE HAÇLILAR (*)

Ortadoğu'da Filistin olarak bilinen küçük ülke, Hıristiyanlığın başlangıcından bu yana hep kutsal toprak olarak sayılmıştır.[1] Çünkü burası, İsa'nın kutsi hayatının, dini hizmetinin, ölümünün ve yeniden dirilişinin vatanıdır.

Bütün devirlerde o bölgeye dünyanın her yerinden sayısız miktarda heyecanlı hacı topluluğu gitmiştir. Hz. İsa'nın[2] ölümünden sonraki ilk yüzyıllarda insanlar genellikle hacca gitmeyi[3] büyük bir istekle gerçekleştirirlerdi.

Hıristiyanlığın ortaçağında, insanlar günahlarının affını ve bağışlanmayı sağlamak için günahlarından tevbe edip, daha iyi bir hayat sürmektense, kurban verme ve bedene işkence etme konusunda epey kafa yormuşlardı. Eğer biri bir savaşçının fırtınalı hayatını yaşamışsa, takipçilerine birçok savaşta ve çatışmada öncü-

(*) Nellie Bartlett Mead, Story of The First Crusade, F.A. Owen Publishing Company, Dansville/New York, 1911: Bu kitap ABD'de *"Öğretmen Edebiyat Serisi"* adıyla bilinen bir seride yayınlanmıştır. ABD'de Öğretmen ve eğitmenler eliyle Haçlı Seferlerinin nasıl öğretildiğini anlamamız bakımından örnek bir eserdir. Kitap Yrd. Doç. Dr. Güray Kırpık tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Çevirenin Notu bundan sonra ç.n kısaltması ile gösterilecektir).

1 Bu bölge sadece Hıristiyanlığın başlangıcı değil, insanlığın başlangıcına kadar uzanan bir tarihi değer ve dini anlama sahip bölgedir (ç.n.).

2 Hz. İsa (Mesih) kastedilmektedir (ç.n.).

3 Hıristiyanlık'ta Kudüs'ü ziyarete gitmek "Hacca gitmek" olarak kabul edilmektedir (ç.n.).

lük etmiş ve fethettiği ülkelere ve değerlerine el koymuşsa, eğer birisi düşmanını gizlice veya herkese açık bir düelloda öldürmüşse, kişinin aklına bazen bu hareketlerin, Hz. İsa'nın öğrettiklerine veya işin özüne uymadığı düşüncesi gelir.

Bu nedenle insanlar kutsal topraklara hac yolculuğu yaparak, yaşamlarındaki günah lekelerini yok etmeye çalışmışlardır. Hatta insanlar, bazen parlak cüppelerini ve diğer takılarını çıkarıp, kaba çadır bezinden bir giysi giyinmiş, ayakkabısız ve şapkasız, ellerindeki âsâ dışında hiçbir şey bulunmadan kutsal ülkeyi ve denizi İsa'nın orada yattığına inanılan türbeye kadar gezmişlerdir.

Kutsal Mezar'a yapılan ilk kraliyet haccı, Bizans İmparatoru Konstantin'in[4] annesi Helena'nın haccıdır. Helena, 78 yaşındayken Ege Denizi'nin mavi sularına gemiyle açılmış ve oradan da dua etmek için İsa'nın bütün dünyanın günahları için kendi hayatını verdiği Calvary'e[5] seyahat etmişti. Bu seyahat sırasında Calvary'de bir kilise binasını bulmak için kazı yapılıyordu. Hepsinden şaşırtıcı olan şu ki, muhtemelen, Hz. İsa'nın üzerinde öldüğü, "doğru haç" olduğuna inanılan bir haç bulundu. Haç ilk kez durduğu sanılan nokta üzerine yeniden konuldu.

Helena'nın, doğru haç tahtası olduğuna inanılan haçı keşfinden 300 yıl sonra, İranlılar Bizanslılarla savaşa tutuştular. İranlılar, kutsal topraklara girdiler, Kudüs'ü alıp bu kutsal İsa Haçı'nı İran'a götürdüler. Bu bütün Hıristiyanlara yapılmış bir darbeydi. Bütün Avrupa'da şövalyeler ve soylular kutsal haçı kurtarmanın en iyi yolu hakkında konuşuyorlardı, ama, İranlılar uzaktaydı ve 15 yıl boyunca haçı ellerinde tutmayı başardılar. Sonunda Bizanslılar, İmparator Heraklius'un öncülüğünde Kudüs'ü Perslerden kurtardılar. Kutsal hazineyi temsil eden haç tahtasını tekrar kazandıkları gibi, kutsal haçı Calvary'deki Kutsal Türbe'nin kilisesine yerleştirmek de Bizanslılar için büyük bir zevkti. Bu olayı bütün Avrupa'ya yayıldığında daha çok hacı öncelikle bu kilise kalıntısını kendi gözleriyle görmenin hevesiyle Kudüs'e akın etmiştir.

Ancak bu sırada, Hıristiyanlara İranlılardan daha büyük bir düşman, kendi içlerinde aniden baş gösterdi. Bu düşman Mu-

4 İlk Hıristiyan Bizans İmparatorudur (ç.n.).

5 Kudüs'te Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine inanılan yer. (ç.n.).

hammed taraftarlarıydı. Muhammed, İsa'dan sonra 7. yüzyılda kendi dinini kurdu ve takipçilerine her kim kılıcını din savunması amacıyla eline alırsa ebedi hayata kavuşacağını anlatmasıyla Müslümanlar omuz omuza kasabaları, şehirleri ele geçirmeye ve Hıristiyanların inancını Muhammed'in öğretileri doğrultusunda değiştirmeye başladılar. O'nun komutanlarından birkaçı Kutsal Şehri (Kudüs'ü) kuşattılar. Mücadele uzun ve şiddetli olmasına rağmen sonunda ele geçirmeyi başardılar.

Muhammed taraftarlarının şefi Ömer, tutsak şehre girmek ve Davud'un antik tapınağının[6] yerinde kendisine bir cami inşa etmek için planlar yapmak amacıyla Medine'den geldi. Her ne kadar zavallı Hıristiyanlara anlaşma şartları çerçevesinde inançlarını yaşayabilmeleri için müsaade verildiyse de birçok zulüm ve hakaret onların üzerine çöktü. Onlara, kendi kutsal kitaplarını ve haçlarını göstermek hususunda daha fazla izin verilmedi. Hıristiyanlar, kiliselerinde alaya alındı ve onlarla halka açık yerlerde eğlendiler. Onlara at binmeleri için izin verilmedi ve onlar, Müslüman fatihlerine övgüde bulunmak ve Müslümanların onları yendiklerini göstermek zorunda idiler. Onlar deri bir kuşak giymeye zorlandılar. Müslümanlar onların kendileriyle aynı dili konuşmalarına izin vermediler. Hıristiyanlar kilisenin başı olan rahiplerini Müslüman fatihinin izni olmadan atayamadılar.

Olayların bu üzücü durumu bazı zamanlar dışında yüzyıllarca devam etti. Bazı yöneticiler nazik ve daha anlayışlıydı. Bazıları da, Hıristiyanların boyunlarına 22,5 kg. ağırlığında tahta haçları takma emri verecek derecede zalimdiler. Hıristiyanların mallarına çok küçük bir suçtan dolayı el konulmuş ve çocukları tutsak edilmişti. Müslümanlar, dindar Hıristiyan hacılarına karşı oldukça kaba idiler. Genellikle onları soyuyorlar ve onlara kötü davranıyorlardı. Kutsal Şehre giriş için haraç ödeseler bile bunu yapıyorlardı.

Muhammed yanlıları sadece kutsal topraklardaki Hıristiyanlara karşı yaptıkları eziyetle kalmadılar, yönlerini Kuzey Afrika'ya, oradan Cebelitarık Boğazı'ndan geçerek İspanya'ya yönelttiler ve dinleri için savaştılar. Onlar Fransa'da Puvatya'ya ulaştıklarında,

6 Süleyman Tapınağı (ç.n.).

Charles Martel (Şarl Martel) yönetimindeki büyük bir orduyla karşılaştılar. Bu savaşa Tour[7] Savaşı dendi ve savaşı Hıristiyanlar kazanmıştı. Bu karşılaşma sonucu belirleyen bir savaş değildi. Hiç kimse Muhammed yanlılarının yönlerini nereye çevireceklerini ve sonunda hangi milletlerin onların nüfuzu altına gireceklerini bilemezdi.

Bir paskalya zamanında, İsa'nın dirilişi anısına Hıristiyanlar, Kutsal Tapınağın kilisesinde bir festival düzenlemişlerdi. Görevli rahip kubbeye bağlı lambanın zincirine balsam yağı sürdü ve sonra onu yaktı. Ateş yavaşça zincirden lambanın fitiline geldi ve fitil yandı. Hıristiyanlar coşkuyla doldular ve bağırdılar. Bu onlar için kutsal ateşin kalplerine indiğini gösteren bir semboldü.

Sultan Hakem[8], bu gösteriyi duyduğunda kilisenin yıkılması emrini verdi. Hıristiyanlar acı ile doldu. Kilise İsa'nın çarmıha gerildiği alanda idi. İçinde Hıristiyanlar için mukaddes eserleri olan "tahta haç" vardı. Bu olaydan sonra bunların hepsi harap edilmişti.

Olinda adlı bir Hıristiyan, kinci bir ruhla dolmuş ve bir köpeği öldürerek caminin kapısının önüne atmıştı. Şimdi bu Muhammed yanlıları için korkunç bir şeydi. Bu adam Müslümanların camisini kirletmişti. Onlar cami yeniden temiz olana kadar içinde ibadet edemezlerdi. El-Hakem, Hıristiyanların köpeği oraya, dinlerine hakaret olarak attıklarından emindi. Böylece askerlerine Hıristiyanların hepsini öldürmelerini emretti. Büyük acı onların üzerindeydi. Kendi hayatlarını kaybedecekleri için o kadar çok değil, ama bütün kilise öleceği ve kutsal topraklarda hiç Hıristiyan kalmayacağı için üzgünlerdi.

Olinda ileri atıldı:

"*Bu doğru değil*" dedi. "*Herkesin, bir kişinin günahı yüzünden ölmesi gerekmez.*" Böylece o, Muhammed yanlılarına camiyi aşağılayan suçlunun kendisi olduğunu itiraf etti. Bu nedenle o öldürüldü ve büyük çoğunlukta Hıristiyanlar serbest bırakıldı. Ancak bundan sonra onların sıkıntıları çoğaldı. Öncekinden daha çok acı çektiler. Hıristiyanlar açık renkleri giymeye müsaade edilmediler ve koyu kahverengi giysi giymeye zorlandılar.

7 Tour, Puvatya (Poiters)'nın kuzeyinde, bugünkü Orta Fransa'da bir şehirdir (ç.n.).

8 Fatımi Halifesi El-Hakem Biemrillah kastedilmektedir (ç.n.).

Hıristiyanların bütün acılarının ve çektiklerinin haberi Avrupa'ya ulaştığında Avrupa'da büyük heyecan uyandı. Neredeyse İsa'nın ölümünün üzerinden 1000 yıl geçmişti ve insanlar her yerde O'nu ve yandaşlarının katlandıkları zorlukları konuşuyorlardı. Bu öyle bir zamandı ki, Avrupa'da her insanın kutsal toprağa bir hac yolculuğu düşündüğü görülmekteydi. Bunların içinde Pierre l'Hermit (Keşiş Pierre) de bulunmaktaydı.

Pierre, hayatının çoğunu Fransa'da geçirmişti. O, savaşlara katılmış ve Flanders'da hapse düşmüştü. Ancak daha sonra serbest bırakılmış ve kendi ülkesine geri dönmüştü. Pierre bu sırada büyük üzüntüler yaşadı. Güzel karısı Beatrice, ona üç küçük çocuk bırakarak öldü. Bu, Pierre için dayanılmaz bir durumdu. Akrabalarını bir tarafa bırakarak keşiş olmaya karar verdi. Manastırda Doğu'daki olaylarla ilgili, hacıların hikayelerini dinledi ve birçok keşişin yaptığı gibi o da dualarını haçın dibinde söylemek ve günahlarının affını istemek için Kudüs'e gitmeye karar verdi.

Pierre, çıplak ayak ve çıplak başla, yol boyunca kendisine yardım edecek âsâsı dışında eline hiçbir şey almadan Kudüs şehrine gitti. O, Müslümanlardan daha önce anlatıldığı gibi kendisine eziyet yapmalarını bekliyordu. Fakat, onları bulduğu duruma tamamen hazırlıksızdı. O şehre girmeden önce belli bir miktar para ödemeye zorlanmıştı. Her yerde Hıristiyanlar üzerindeki eziyetin izlerini gördü. İsa'nın ayak izlerini takip edenler için, kutsal olan bu yerin yabancı insanlar tarafından, İsa'nın adının küçümsenerek kirletilmesi korkunç bir şeydi.

Pierre Kudüs'ün reisi, Hıristiyan Kilisesi'nin pederi Simeon'u arayıp buldu. Simeon, ona eğer Avrupa'daki soylular ve Papa bu eziyet çeken Hıristiyanların ihtiyaçlarını anlarlarsa, şehri elinde tutanlardan kurtarabileceklerini anlattı. Böylece Peder Simeon, soylulara onların acınacak hallerini anlatan ve Pierre'e Avrupa'da bu amaçla gayret etmeyi, ateşlendirmeyi emanet eden birçok mektup yazarak, verdi. Pierre, hareketinden bir gün önce uykuya daldı ve rüyasında İsa'yı gördü. İsa, Pierre'e verdiği kutsal görevi üstlenmesini söyledi.

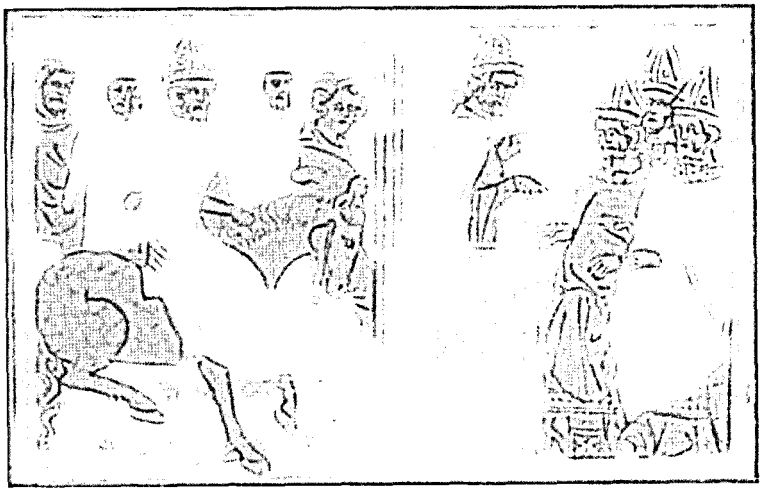
Mektupları alıp götürmek düşüncesi gerçekte tehlikeli bir girişimdi. Çünkü eğer Pierre düşmanların eline düşerse başı çok değersiz olacaktı. Ancak tarihçiler, Pierre'in "*Dünyanın her yerini iyi bilen tedbir ve tecrübe sahibi bir adam*" olduğunu söylerler. O hiç şüphesiz ki askeri eğitimi sırasında tedbirli olmayı öğrenmişti.

Pierre vakti gelince, Anadolu yaşayan Hıristiyan kardeşlerinin ihtiyaçlarını bildirmek için üzerine aldığı Avrupa'yı uyandırma görevini yapmak üzere Kudüs'ten ayrıldı. Onun düşman illere karşı, hain insanlar arasında uzun, yorgun ve neredeyse sonsuz olan çöl boyunca gerçekleştirdiği yolculuğu hayal edebiliyor musunuz? Günümüzde bile bu zor ve tehlikeli bir yolculuk olacakken o zamanda nasıl olabilirdi ki? Medeniyet henüz birbirine iyi davranan ve barışçı topluluklar seviyesine ulaşmamıştı.

Pierre, önce Roma'ya seyahat etti ve Papa II. Urban'a bu önemli mektubu verdi. Papa, patriğin mesajını almaktan mutluydu. Ancak Urban Hıristiyanların acılarını öğrendiğinden dolayı üzgündü ve Pierre'e Müslümanlara karşı bir ordu gönderme çalışmalarında yardım edeceğine dair söz verdi.

Böylece Pierre, Avrupa'da dolaşmaya başladı ve kasaba kasaba, bölge bölge, ülke ülke dolaştı. O, arkadaşlarını derinden etkileyen, samimi sözlerle harekete geçirmeyi başarabilen bir insandı. İnsanları etkileyen onun görünüşü değildi. Çünkü o, kısa ve nahoş bir görünüşe sahipti. Ama yaşıtları onun içe işleyen bir bakışa sahip olduğunu ve olağanüstü bir hatip olduğunu söylemektedirler. İnsanlar onu dinlemek için izdihama sebep oluyorlar ve Pierre'in sözlerini uzak bölgelerde yaşayanlara yayıyorlardı. Böylece, Batı Avrupa'nın büyük bir şevkle kutsal toprağı işgalcilerden kurtarmak ve ibadet özgürlüğünü Hıristiyanlara iade etmek için alevlenmesi çok uzun sürmemiştir.

Köylülerin birçoğu Pierre'e ilahi bir önem verdi ve öyleki, onlar Pierre'in katırının kuyruğundan kutsal emanet olarak bir kıl kopartabilirlerse en mutlu insan oluyorlardı. Pierre, kaba yün ceketini giymiş olarak, çıplak kol ve ayaklarla, uzun gri saç ve sakalla acınacak halde bir insan gibi görünüyordu.

Papa II. Urban

Her tarafta insanlar Kasım ayında Klermont'ta[9] yapılacak bir Konsil'e gelmeye zorlanıyordu. Papa Klermont'a gitti ve orada toplanan binlerce asker ve şövalyeye yol gösterdi. II. Urban, yanı başında Keşiş Pierre ile birlikte kilisenin önündeki bir platforma çıktı. Önce Pierre konuştu ve orada bulunanların birçoğunun duymamış olabileceği düşüncesiyle Batı Avrupa'daki yüzlerce kasabada anlattığı acıklı hikayeyi tekrar anlattı. Hıristiyanların çilelerini, Kudüs'te ne olduğunu, şehre girmek için nasıl haraç vermek zorunda bırakıldığını anlattı. Önündeki kalabalıktan öfke ve acı çığlıkları yükseldi.

Sonra Papa Urban konuştu. Dinleyicilere eğer ülkelerini korumak, ülkesinde yaşadıkları kral için savaşmak, kralı aşağılanma ve kötülenmeden korumak onların göreviyse, Hz. İsa'nın yaşadığı, acı çektiği ve öldüğü toprağı korumanın daha önemli görevleri olduğunu söyledi. Papa, her kim bu kutsal savaşta yer alırsa geçmişte işlediği günahlarının hepsinin bağışlanacağını bildirdi.

Bu halk için önemli bir bahaneydi. O günlerde savaş, kan akıtma ve cinayet çok yaygındı. Birçok insanın yaşamlarındaki acıyla bu sefere katılmaları savaşçıları harekete geçirmek için yeterliydi.

9 Fransa'da Papa II. Urban'ın doğduğu şehir (ç.n.).

Büyük bir coşku vardı. Kalabalığın ortasından birden "*Bunu Tanrı Emretti (Deus Volt)*" çığlıkları yükseldi. Papa'ya göre bu uygun bir savaş sloganı gibi göründü ve haç işareti yaparak onları "*Bunu Tanrı Emretti*" çığlıklarıyla ileri gitmeye teşvik etti. Urban, bu uzun sefere yaşlı, hasta veya silahlara dayanamayacak kişilerle gidilmemesi gerektiğini tavsiye etti. Urban, zenginlerin fakirlere teçhizatlarını hazırlamalarında yardımcı olmasını ve yola çıkmak isteyenlerin üzerlerine haçı almalarını çünkü onların Kutsal Şehri kurtarmaya gittiklerini söyledi. Puy Piskoposu Adhemar Papa'nın elinden haçı alan ilk kişiydi. Haç, genellikle kırmızı ipek veya kumaştan yapılmış, ceketlerin, mantoların sağ omzuna iliştirilmişti. Coşku, sınırsızdı. Her soylu, omzuna kırmızı rozet iliştirildikten sonra, takipçilerini bir araya toplamak ve bu meseleyi eve götürmek için yola çıktı. Birçok kişi süs eşyasını, mücevherlerini ve tabaklarını sattı. Bazıları toprak ve mülk sattı. Tehlikeli sefer sırasında lazım olacak eşya temin edilmeliydi. İhtiyaçları için çok şey depolamaları gerekiyordu.

Bir şövalye Haçlı seferine çıkmadan dua ve yemin ederken

Klermont Konsili'nde, eğer mümkün olursa her ülkede bir ordunun oluşturulması ve gelecek yılın Ağustos'unda Boğaz'da (İstanbul Boğazı) birleşerek, *Farz Şöleni* zamanında Kutsal Toprağa hareket edilmesi gerektiği görüşüne varıldı.

Yoluna koyacak işi ve satmak için arsası olmayan, gidilmesi gereken uzun mesafeyi göz önünde bulundurmayan birçok cahil insan, gelecek bahara kadar beklemeyip hemen yola çıkmak için Pierre'i zorladılar. Onlar karşılaşacakları sıkıntı,

yoksulluk, tatlı ve acıyı bilmiyorlardı ve bu onlara hoş bir gezi gibi görünüyordu.

Yolların her karışını ve tehlikelerini daha önce kimsenin yapmadığı kadar çok gezen ve iyi bilen Pierre'in kendisi bile büyük bir ordunun ihtiyaç duyacağı, adamlar arasında ihtilaf ve kaçaklara yol açacak tedbirlerin farkında olamadı. Pierre, zambak gibi bembeyaz giyinen ve aç olduklarında kuzgunlar için bile üzülen Efendi (Hz. İsa)'nin elbette ki haç işareti altında sefere çıkan insanlarını unutmayacağını söyledi. Böylece birkaç bin adam birleşip, ona Kudüs'e kadar liderlik etmesini söylediğinde, Pierre onların başına geçti ve liderlik yaptı.

Yazık bu aptal adamlara! Onlar, hazırlıklar bitene kadar mesafenin uzaklığını yanlış anladılar. Geçtikleri ülkeleri yağmalamaya ve soymaya başladılar. Böylece insanlar onlara Hıristiyan ordusu olarak değil zapt edilemez ayak takımı olarak baktılar. Pierre, kurallara uymaları ve düzenli olmaları için yapabileceği en son şeyi yaptı. Ancak çok az işe yaradı. Birçoğu geçtikleri vilayetlerdeki insanlar tarafından öldürüldü. Birçoğu hastalıktan ve mahsur kalmadan dolayı öldü. Böylece büyük ordunun fedakarca yola çıkan insanlarından az bir bölümü İstanbul (Constantinople) şehrine ulaşabildi.

Pierre'in yönettiği bu kalabalık dışında, birinci Haçlı seferini oluşturan üç büyük ordu Avrupa'dan yola çıkmış bulunuyordu. Bu orduları yöneten adamlar kendi ülkelerinde birçok savaş görmüş ve bu uğurda insanlarını yönetmek için uygun olan, cesur ve yiğit şövalyelerdi.

Loraine dükü Godefroi de Bouillon, bu ordulardan birinin şefiydi. Kuzey Fransa'da bir ordu kurdu ve uzak-yakın bütün insanları ona katılmaları için davet etti. Onun ordusuna savaşçılar, askerler ve uzak İngiliz adacıklarından köylüler bile katıldı. Askerler bir yol bilmese bile, haç işaretini yapınca köylüler nereye gitmek istediklerini anlıyorlar ve onları sefer kampına yönlendiriyorlardı.

Birkaç yıl önce Almanya kralı IV. Henry Papa'ya karşı savaş açmış, bu savaşta Godefroi, Roma'ya savaşmak için gitmiş ve kralın tarafını tutmuştu. Godefroi, savaştan sonra ciddi anlamda hasta-

landı ve aslında bırakması gereken kutsal işlere burnunu sokmuş olduğunu düşündü. Şimdi o, yeniden hayatının başındaydı ve Papa'dan çağrı geldiği zaman bunun geçmiş suçlar temizleyebilecek bir yol olduğunu ve Müslümanların elinden Hz. İsa'nın türbesini kurtarmak için mücadele yaparak günahlarının bağışlanabileceğini düşündü.

Toulouse Kontu Raymond, Fransa'da toplanan ikinci birliği yönetti. Söylentilere göre Haçlı seferi'nin liderlerinden ekonomik bakımdan en zengin olanıydı. Diğerleri, paralarını harcadıktan ve hazırlıklarını tükettikten sonra onun hâlâ hazırlıklardan artakalan kendisine yetecek kadar yedek erzağı vardı.

Tarento Prensi Bohemond, İtalyan ordusunu bir araya topladı. O, İsa'nın türbesine ne olduğuyla ilgilenmiyordu. Fakat o, daha çok, Bizans imparatoruyla savaştaydı ve ona karşı ebedi düşmanlık için yemin etmişti. Bohemond, ordunun başında Bizans İmparatorluğu'na karşı yürümenin görkemli bir şey olacağını düşünen, paragöz bir insandı ve sadece askeri teşebbüsler sonucu kendisine gelecek kazançları düşünüyordu. Bohemond, doğuda bir yerde kendisi için bir krallık bulmanın çok kolay olacağını hesaplamaktaydı.

Bohemond'un iyi ve sadık kuzeni Tankred, Haçlı Seferi'ni yöneten şövalyelerin en iyisiydi. Birçok savaşta başarılarıyla şöhret kazanmıştı. Ama o fakirlere, eziyet çekenlere karşı nazik, iyiliksever ve vicdanlıydı. Ayrıca cesur ve bencil olmayan biriydi. Bu sefer için yapılan hazırlıklarda o kendisinden çok ordusunun ihtiyaç duyabileceği katır, at, vesair eşya ve silah gibi birçok tedbiri düşünerek, topladı. Bu yönüyle kuzeni Bohemond'dan oldukça farklıydı.

Diğer şövalye ve soylulardan birçoğu ilkbaharda İstanbul'a doğru yola çıkacak olan bu büyük orduya katıldı. Godefroi'nin ordusu Almanya'dan doğuya, Macaristan'a doğru yola çıktı. Macaristan kralı[10], haçlıların kendi krallığı üzerinden geçişlerine itiraz etti ve onların geçişine ancak Godefroi'nin kardeşini[11] temi-

10 Bu sırada Macar kralı Koloman'dır (ç.n.).

11 Bu kişi Baudouin (Baldwin) adıyla bilinen bir haçlı lideri idi ki, rehin olarak karısı ve çocukları ile birlikte bırakılmıştı. Bu kişi daha

nat olarak aldıktan sonra izin verdi. Ancak Godefroi'nin kendi karakteri, adamlarının yağmasına engel olabildi ve böylece Godefroi'nin kardeşi de kısa süre sonra serbest bırakılarak, orduya katıldı. Bohemond ve Tankred seferlerinin bir kısmını su yoluyla İtalya'nın güneyinden yaparken, Kont Raymond Kuzey İtalya civarından geçti.

Şundan emin olabilirsiniz ki, İmparator Alexios (Komnenos) bu büyük orduların gelişinden haberdar olduğunda, oldukça fazla korkmuştu. İmparator, bu insanların tahta haça ve kutsal türbeye ne olduğu hakkında çok endişelendikleri için Batı Avrupa'daki evlerini terk ettiklerine inanamamıştı. Alexios Haçlıların, kendilerine bir şeyler elde etmek için imparatorluğuna saldırdıklarını zannetti. Alexios, Türklerle olan savaşlarında Papalık'tan kendisine yardımcı olacak askeri güç isteğinde bulunmuştu, yoksa prenslik peşinde olan adamlar beklemiyordu. Bu halde, İmparatorun Haçlılara davranışı pek hoş olmadı. Belli zamanlarda İmparator, Haçlı liderlerinin yardım isteklerini reddedecek ve Haçlıları bezdirmeleri için üzerlerine bölük bölük asker gönderecekti. Veyahut da onlara bir ziyafet düzenleyerek, rahatlık ve lüks dağıtacaktı. Alexios Komnenos, Godefroi ile gerçek haçın tahtası hakkında konuştu. Çünkü onun yüzünde Hıristiyan karakterini okumuştu. Fakat İmparator, Bohemondla haç ve Kutsal Türbe hakkında konuşarak zamanını boşa harcadı. Bohemond'u mücevherler ve pahalı halılarla ödüllendirdi. Alexios, Bohemond'un kendi şahsi terfisiyle dinden daha çok ilgilendiğini rahatlıkla görebilmekteydi.

Haçlı Seferi'nin liderleri, Boğaz'dan geçişin güvenli olması konusunda endişeliydiler. Ama İmparator kurnaz davranarak, onların salları geçiş için kullanmalarına, kendisini düşmandan zorla aldıkları kasabaların hepsinin hükümdarı ilan edeceklerine dair söz verene kadar izin vermedi. Alexios, hazine vermek suretiyle ve türlü entrikalarla iyi, sadık şövalye Tankred dışındaki bütün şövalyelerden söz aldı. Bütün şeflerin içinde Tankred tek başına bağlılık yemini hususunda tereddüt etmekteydi.

---

sonra Tarsus'ta anlaşmazlık çıkarmış ve ana Haçlı ordusundan ayrılarak Urfa tarafına gitmiştir (ç.n.).

Bir gün, bir sokak kavgası veya arbedede kendisini gizleyerek Asya'ya kaçmak, Tankred için daha önemliydi. Sonra kuzeni Bohemond ona, henüz karşıya geçmemiş olan Haçlıların, liderlerinin karşıya geçerek onları terketmesinden dolayı, tehlikede olacağını söyledi. Sonunda Tankred, diğer liderlerin imparatorla yaptıkları anlaşmaya razı oldu ve ordunun geri kalan kısmı da Asya'ya geçti.

Dindar Pierre öncülüğündeki arta kalan ordunun Türklerle karşılaştıktan sonra[12] Haçlı şövalye ordusuna doğru ilerleyişini, karşıya geçtikten sonra gördükleri karşısındaki şaşkınlıklarını düşünün. Pierre, onlara dertlerini anlattı. Takipçilerinin zapt edilemez, idaresi güç insanlar olduklarını, yol boyunca hastalıkların kurbanı olduklarını, kendi içlerindeki insanlarla ve karşıya geçtikleri ülkenin insanlarıyla (Türklerle) nasıl mücadele ve kavga ettiklerini anlattı. Pierre, Haçlıların ana ordusuna katılmaktan ve küçük güruhundan (çapulcu güruhtan) kurtularak, sorumluluğunun hafiflemesinden dolayı memnundu. Birçok kavga ve münakaşadan sonra rotaları üzerinde bulunan İznik şehrine doğru ilerlemeye ve şehre saldırmaya karar verdiler. Şimdi kurnaz İmparatorun karakteri kendini göstermeye başlamıştı. Bir yandan İmparator, Haçlılara yardım yapacak ve ülkenin topoğrafyasını içeren bilgi gönderecek, öte yandan Türklere[13] mesajlar gönderecek ve böylece düşmanı tahrik ederek, Haçlıları sürekli yıpratacaktı.

Haçlıların Asya'ya doğru yürüyüşlerini hayal edebiliyor musunuz? Rivayete göre Haçlılar, yüz binin üzerinde süvari ve çok sayıda piyade askerden oluşmaktaydı. Haçlıların silahları, doğu güneşinin parlak ışığıyla nasıl parlamış ve omuzlarındaki kırmızı haçlar nasıl ışıldamıştır. Birçoğunun yüzü yüksek ve soylu düşüncelerinden dolayı seyredilecek kadar güzeldi.

İznik şehri Anadolu'nun birçok antik şehri gibi surlarla çevriliydi. Hıristiyan dini insanlar üzerinde barış ve iyi düşünceler ge-

12 Bu Haçlı kolu, şövalyelerden önce denizi geçerek Anadolu yakasında, I. Kılıç Arslan'ın kardeşi ve naibi Kulan Arslan (Davud Bey)'in askerleri tarafından kılıçtan geçirilmişti. Pierre ve yanında kalan az sayıdaki Haçlı, ölenlerden geri kalan kişilerdir (ç.n.).

13 Yazar burada Türklere "Seracen" tabirini kullanmıştır. Daha sonra Araplara da aynı tabiri kullanacaktır. Seracen, anlam bakımından "barbar, zalim ve kafir" gibi anlamlara gelmektedir (ç.n.).

tirmeden önce şehirlerin şehirlere, vilayetlerin vilayetlere karşı ayaklanmasından dolayı bu surlar yapılmıştı. Duvarlar uzun ve geniş inşa edilmişti ve belli mesafelerde bir kule yükseliyordu. Kulelerin arasında gardiyanlar yürüyor ve atlı adamlar endişeli bir şekilde uzaktan düşmanın yaklaştığını gözlüyorlardı. Kulelerin üzerinde siyah Türkiye Selçuklu bayrağı dalgalanıyordu.[14]

Haçlılar şehre yaklaştıklarında Sultan[15] karısını, çocuklarını ve hazinelerini arkada bırakarak, istilacılarla savaşacak bir müttefik ordusu kurmak için yola çıktı. Sultan, Pierre'in başıboş dolaştığını ve onun küçük güruhunun nasıl kolayca yenildiğini duymuştu. Batı Avrupa'dan gelen büyük şövalye birliğinin de aynı başarısızlığı göstereceğini düşünmekteydi. Üstelik Türk Sultanı, çevresindeki komşularıyla dini anlaşmazlıklar yüzünden savaşmaktaydı.[16] Fakat, gelen bu tehlike onları birleştirdi ve ertesi gün diğerleri de Sultan'a katıldılar. Böylece yenilmesi zor bir düşman ordusu oluşmuştu. Sultan, ordusundan seçtiği elçilerle kuşatma altına alınmış şehri takip etmek niyetini halkına bildirmek istedi. Bu elçiler ansızın Haçlıların ellerine düştü ve içlerinden birinin öldürüldüğü küçük bir çatışmadan sonra, Haçlılar düşmanın planını öğrenmeyi başardılar.

Haçlıların savaş çığlıkları "*Tanrı bunu emretti*" sesleri düşman üzerinde o kadar etkili oldu ki, bütün ani saldırılara karşı Türkler geri püskürtüldü. Şehirdekiler Sultanlarının yenilmesiyle hayrete düştüler ve onun komşu bölgelere çekilmesini üzülerek seyrettiler. Aynı şey ertesi gün de tekrarlandı. Sultan, şehirden gelen çok sayıdaki insanlarla takviye aldı. Ancak onlar Batı Avrupa savaşçılarına çok az dayanabildiler. Şövalyelerin kibar yüzlerinden, onların kolay yem olacakları sanılabilirdi. Fakat, Haçlıların bu düşmanlara karşı taktikleri o kadar iyiydi ki, Türklere karşı başarılı oldular.

14 Türkiye Selçuklu Devleti bayrağı kastedilmektedir. Ancak Selçuklu bayrağının siyah renkli olmadığını bilinmektedir (ç.n.).

15 Sultan I.Kılıç Arslan (ç.n.).

16 Danışmend Gazi-I. Kılıç Arslan mücadelesi dini bir savaş olmaktan çok, Anadolu'da hakimiyet mücadelesi olarak değerlendirilmelidir (ç.n.).

Haçlılar İznik'i yedi hafta boyunca kuşattılar. Hıristiyan şövalyeler ve birçok asilzade kahramanlıklar gösterdiler. Bir Türk, Godefroi tarafından öldürüldü.[17] Bu Türk duvarın üstünden günbegün belirmiş ve usta bir nişancı gibi birçok Haçlıyı öldürmeyi başarmıştı. Kader bir güne kadar onun yanındaydı. Godefroi'nin yayından çıkan bir ok ile vuruldu. Haçlılar şehrin kapıları kapalı olmasına ve kısa zamanda şehirdekilere hiçbir yardım gönderilemeyeceğini biliyorlardı. Buna rağmen şehirdekilerin durumları iyiydi ve açlıktan ölmediler. Şehrin duvarları baştanbaşa, dağdan göle kadar inşa edilmişti. Yardımların akşamları gizlice gölden kayıklarla getirilerek ip yardımıyla duvardan çekildiği anlaşılmıştı. Godefroi, Bizans imparatorundan gemileri alarak, İznik'e gönderilen yardımları engelledi ve kuşatma tamamlandı.

Şövalyelerden biri bir âlet yaptı ve böylece Haçlılar yukarıdan gelen atışlardan korundu. Ayrıca surların büyük bölümünün altını kazarak, çukurların içini yakıtlarla doldurdular. Bu patlayıcılar bir sabah öyle bir kuvvetle patlatıldı ki, duvarlar sarsıldı ve insanlar dehşete kapıldı. Bir çoğu kapılardan kaçtı ve Godefroi, Sultan'ın karısını ve çocuklarını kalabalığın içinde kaçmaya çalışırken yakaladı.

İznik, teslim olmaya hazırdı ve Haçlılar şehre gireceklerini umdukları sabah, surlarda imparator Alexios'in bayrağını gördüklerinde bir taraftan sevinçle ve bir taraftan da şaşkınlıkla doldular. Haçlılar İmparator'a, Kudüs'e doğru yola çıktıktan sonra Bizans'ın şehre sahip olması için askerlerini göndermesini isteyen bir mektup göndermek üzerelerdi. Ama şehirdeki imparatorun arkadaşları kurnaz Bizanslılar, insanlara dışarıdaki düşmanlara teslim olmaktansa İmparator'a teslim olmanın daha iyi olacağını anlattılar. Böylece onlar da öyle yaptı. Türkler, ayrıca Haçlılardan on kişiden fazlasının aynı anda şehre giremeyeceklerini şart koştular. İmparator Alexios Haçlılara, Sultan'ın ailesini serbest bırakmaları için emir verdi. Böylece Bizanslılar hazineleri aldılar ve kuşatma sayesinde çok kâr elde ettiler.

17 Buradaki cümleler gibi birçok cümle, eserin objektifliğine gölge düşürmektedir. Haçlı liderleri adeta birer iyilik abidesi ve evliya olarak gösterilip, Türk ve Müslüman savaşçılarının etik olmayan tabirlerle anlatılması Batı'nın "Haçlı" düşüncesini yansıtmaktadır (ç.n.).

Rum ateşi ortaçağda Akdeniz havzasının en güçlü silahı idi.

Haçlılar, İznik kuşatmasından hiç denecek kadar az bir kazançla ayrıldılar. Liderleri muazzam giderleri için bazı ödemeler elde etmeyi umuyorlardı ama, bunda yanıldılar. Haçlılar, bu duruma üzüldüler. Fakat, Puy piskoposu,[18] onların kafasına hazine toplamak için değil, kutsal şehri kurtarmak için yola çıktıkları düşüncesini soktu. Sultan, istilacılar nedeniyle şehri onlara teslim etmek zorunda kaldığı için büyük öfke duymaktaydı. Bu sebeple büyük bir kuvvet topladı ve Haçlılara hiç beklemedikleri bir anda saldırarak, onları rahatsız etmeye, yenmeye ve bezdirmeye karar verdi.

Ordularıyla birlikte liderler hep beraber uzun bir yol aldıktan sonra, neredeyse birbirlerine paralel mesafelere geldiler. Burada ayrılmaya karar verdiler. Çünkü onlar daha geniş bir bölgeden giderek, daha fazla yiyecek elde edebileceklerini düşündüler. Biraz mesafe kat ettiklerinde, orduların güzergahları birbirinden fark edilir şekilde ayrılmıştı. Bu bölünmelerin birinde, takip eden Türkler Haçlılara saldırdılar. Ordu tamamen kuşatılmıştı ve bir an için yok edilecekmiş gibi göründü. Ancak Godefroi duruma denge getirdi. Atına binip dörtnala adamların arasında dolaşarak, uygulanabilecek en iyi metodu dakikalık bilgiler halinde verdi. Şövalyeler, "*Tanrı bunu emretti*" diye haykırarak düşmanın üzerine o kadar etkili yürüdüler ki, Türkler geri çekilmek zorunda kaldılar. Haçlılar Sultan'ın askerlerini takip ettiler ve başlangıçta onların elinde olan hudutlarını kurtardılar. Haçlılar, aynı zamanda birçok ganimet, erzak ve değerli eşya ele geçirmeyi başardılar.

18 Puy Piskoposu Adhemar de Monteil (ç.n.).

Ancak onlardan önce kaçan Türkler, ülkeyi o kadar çok yakıp yıkmışlardı ki, zavallı Haçlılar sonraki günlerde sefalet çektiler. Onlar aynı zamanda su da bulamamışlardı ve yakıcı doğu güneşinin altında çok acı çektiler. Onlar cesur ve yiğit adamlardı ve asil bir nedenden dolayı buralara gelmişlerdi. Ama tahrip edilmiş bir ülkede açlık ve susuzluk, bir ordunun halledemeyeceği şeylerdi.

Küçük bölükler su bulmak için ülkeyi baştan başa dolaşmak üzere gönderildiler. Uzun zaman içinde az miktarda su bulundu. Bir gün orduyu takip eden köpeklerin çamurlu ayak ve patilerle geldiği fark edildi ve dikkatli araştırma sonucu az bir su kaynağı açığa çıktı. Bu susuz ordu için sevindirici bir haberdi. Ama ordudan çoğu kimse çok fazla su içtiği için hasta oldu ve bu nedenle 300 kadar Haçlı yolda öldü. Haçlılar, ülkeleri Fransa'dan, evlerinden ve arkadaşlarından çok uzakta, Asya göğünün altında arkadaşlarını gömmek zorunda kalmaktan dolayı ne kadar çok üzülmüşlerdi. Temiz suyun eksikliğinden dolayı şövalyelerin birçoğu hastalandı. Kont Raymond bunların başında geliyordu ve uzun zaman onun öleceğinden korkuldu. Aslında Puy piskoposu O'na bir keresinde öleceği için dua okumuştu.

Bu sıralarda Godefroi ormanda ata binerken bir ayı tarafından saldırıya uğradı. Ayı doğal bir güçle saldırıyordu ve Godefroi kendisini ölüm tehlikesi içinde hissetti. Godefroi, ayıya doğru dört nala gitti ve ayı aniden ona doğru döndü. Bu korkunç mücadelede Godefroi attan düştü ve ciddi biçimde yaralandı. Sonunda o, aniden kılıcını ayının bedenine saplamayı başardı. Ancak bu büyük boğuşma ve taze yaradan akan kan neredeyse onun hayatını sona erdirecekti. Böylece, 4 haçlı liderinden ikisi ciddi biçimde sakatlanmış oldu.

Haçlı ordusu Aziz Paul'un doğum yeri olan Tarsus'a vardığında, orada küçük bir çarpışma oldu ve bu çarpışmada Tankred'in birliği öyle bir kahramanlık sergiledi ki, kasaba kuşatıldıktan bir süre sonra, Tankred'in bayrağı kulenin üstünde dalgalanmaya başladı. Sonra, Godefroi'nin kardeşi Baudouin (Baldwin)[19] Tarsus'a ulaştığında, kendi adamlarının kasabayı teslim almakta da-

19 Godefroi'in kardeşi Baudouin (Baldwin) daha önce Macar Kralı'na rehin olarak bırakılmıştı (ç.n.).

Haçlı liderleri ve eliyle işaret eden Godefroi de Bouilloin

ha fazla rol aldığını iddia etti. Böylece Tankred'in bayrağı yırtıldı ve Baudouin'inki onun yerine asıldı.

Tankred o kadar kibar ve iyiydi ki, bir kardeş Şövalye ile münakaşa etmeye kalkışmadı. Ama Baudouin ve adamlarının öyle bir tereddütleri yoktu ve orduda genel bir münakaşa baş gösterdi. Baudouin, bu yönüyle Bohemond'a benziyordu ve buralara Kutsal Mezarı kurtarmaktan çok kendisi için şöhret kazanmaya gelmişti. Baudouin ilk fırsatı yakaladığı anda, kendine prenslik ve ganimet sağlamak için elinden gelen herşeyi yaptı. Kardeşi Godefroi, münakaşanın kötü bir netice getireceğinden korkarak, güç gösterilerini bırakması için onu etkiledi ve kulenin üstünde Tankred'in bayrağının yeniden dalgalanmasını sağladı. Baudouin o kadar kızgındı ki, yanına birkaç takipçi alarak Çukurova'ya doğru yola çıktı. O birkaç küçük kasabanın yönetimini ele geçirmeyi başardı. Baudouin, o sırada Kuzey Fransa'dan yola çıkarken

yaptığı yemini ve Kudüs'ü gerçek sahipleri Hıristiyanlara geri vermek için yola çıktığını çoktan unutmuştu.

Baudouin ordudan ayrıldıktan sonra, Haçlıların asıl kolu Tarsus'u terk ederek Torosların uzantısı Gavur Dağları (Amonos Dağları)'nı geçmek suretiyle Suriye sınırlarına komşu Antakya önlerine geldi.[20] Antakya iyi korunan bir şehirdi ve yediyüz elli bin kişi tarafından savunuluyordu. Hıristiyanların adlarını aldıkları ilk yer Antakya idi ve rivayete göre şehirdeki bir kilisede İsa[21] çarmıha gerildiğinde, onun yanını delip geçen bir kılıç bulunmaktaydı. Aziz Paul öğretisine burada başlamıştı. Antakya tabii kaynakları ve tapınaklar bakımından güzel bir şehirdi. Güzel nehir Asi[22], zengin üzüm bağları ve ekilen tarlalar boyunca akıyordu. Asi'ye "Doğunun Kraliçesi" denmekteydi. Haçlılar Kudüs'ü almadan önce bu şehri ele geçirmenin önemli olduğunu düşündüler. Türkler ondört yıl boyunca burayı ellerinde bulundurmuşlardı ve şehir o kadar güçlendirilmişti ki, şehirdekiler düşmana karşı hiçbir korku hissetmiyorlardı. Haçlılar kamp yerlerini belirlediler ve çadırlarını şehrin etrafındaki bereketli tarlalar içinde kurdular. Hasat zamanıydı ve zengin üzüm salkımları bağlarda sallanıyordu. Haçlıların yanındaki tarlalarda bol miktarda olgunlaşmış mahsuller durmaktaydı. Şehri ele geçirmekte acele etmek yerine, yanlarındaki zengin kaynaklarla kendilerine ziyafetler verdiler ve beklediler. Bazen birlik halinde bir kısım adamlar şehirden onlara saldırmak için geldiler ve Haçlılarla bir süre çarpış-

20 Yazar, eserde Haçlıların Tarsus'tan sonra Toros Dağlarını geçerek Antakya önlerini geldiğini yazmıştır. Oysa, Haçlılar, Tarsus'tan sonra Ayas-Payas istikametinde hareketle Amonos Dağları üzerindeki Belen Geçidi'nden geçerek Antakya önlerine gelmişlerdir. Kaldı ki, coğrafi yapı incelendiğinde olayın bu şekilde geliştiği anlaşılacaktır. Bu sırada Antakya kale komutanı Yağısıyan'dır. Yağısıyan 1086 yılında Melikşah'ın Suriye seferi sırasında buraya emir olarak bırakılmıştı (ç.n.).

21 Hz. İsa için Lord (Efendi) tabiri kullanılmaktadır. "Lord" kelimesi bizdeki "Hazret, sahip" kelimelerine yakın anlamı olan, ancak daha büyük bir olağanüstülük anlamı taşıyan bir kelimedir. (ç.n.).

22 Asi nehrine "Orontes" denilmesi, nehrin "Doğunun kraliçesi" lakabı ile alakalı olsa gerektir. Bu nehir için aynı adı Charles Texier de kullanır (ç.n.).

tılar. Ama düşmanları mağlup edildikten sonra, Haçlılar kendilerini yeniden avareliğe bıraktılar.

Bu uzun sefere ilk çıktıklarında onlar yekvücut halde kutsal görevlerinin öneminin farkında ve hareketlerini kontrol eden, taktıkları kırmızı haça yakışmayacak davranışlar yapmayan insanlar görünümündeydiler. Ancak ilerleyişin sıkıcılığı arttıkça bu büyü etkisini yitirdi ve kendilerini kalplerinin doğal arzularına bıraktılar. Birçoğu artık Hıristiyan şövalyeleri gibi davranmadı. Şans oyunları askerler tarafından oynanmaya başlandı. Dikkatsizlik ve cümbüş baş gösterdi. Bu sırada Türkler Haçlıların birçoğunu öldürdüler. Sonunda bağlardaki bol mahsul tamamen bitti ve olgunlaşmış tahıllar tarlalardan temizlendi. Artık kış onların üzerindeydi. Haçlılar, şimdi müteessir bir durumdaydılar. Kasabaya saldırmak için harekete geçmektense uzun ve güzel hasat ayları boyunca avarelik içinde beklemişlerdi.

Şimdi onlar açlık acısını hissetmeye başladılar ve İznik'i aldıktan sonra yaşadıkları acıları hatırladılar. Onlar bir kez daha korkunç bir durum içindelerdi. Adamların birçoğu umutsuzluğa düşmüştü ve bir gece birçoğu firar ederek geldikleri yoldan geriye kaçtılar. Bunlardan biri Normandiya dükü Fatih William'ın oğlu, diğeri ise Pierre L'Hermit'in oğlu idi. (*) Onlar Türklerin ve diğer Müslümanların onlara hemen teslim olacaklarını ve Kutsal Şehre gidişlerinin kolay olacağını düşünmüşlerdi. Bu nedenle çekmek zorunda kaldıkları sıkıntı ve acılara hazırlıksızlardı. Tankred, kibar bir şövalye gibi onların arkasından gitti ve geri getirdi. Onlar firarlarından dolayı utanç içindeydiler ve Puy'un iyi piskoposuna, Kutsal Şehir kurtarılana kadar bir daha ordudan ayrılmayacaklarına dair söz verdiler.

Bohemond şehir kapıcılarından biri olan Emir Firuz[23] ile tanıştı ve ondan eğer gece duvara tırmanıp şehre baskın yaparlarsa,

(*) Kaçak kişilerin isimleri Dülger Guillaume ve Bluva kontu Etienne idi (ç.n.).

23 Bu kişi İbnü'l-Esir'de "Rüzbe" adıyla geçmekte ve zırh ustası olduğu belirtilmektedir. Kale burçlarından birinin sorumlusu olan Firuz'un bir Ermeni muhtedisi olduğu belirtilmektedir (Bkz. İbnu'l-Esir; El-Kamil Fi't-Tarih, Çev.: Abdulkerim Özaydın, Cilt: 10, İstanbul, 1987, s.229; Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, TTK, Ankara, 1998, c.I, s.177) (ç.n.).

kapıları açıp Haçlıların içeriye girmesine izin vereceğine dair söz almayı başardı. Bohemond bu planı orduya bildirdi. Ancak Bohemond, şehre girişi sağlamasına karşılık olarak Antakya'nın hakimi olması gerektiğini diğer liderlere söylemekteydi. O zaman diğer şefler tiksindiler ve bu kadar yolculuğu ve bu kadar çok tehlikeye katlanmayı, elde edilen yerlerin hepsini tek bir şövalyeye vermek için yapmadıklarını söylediler. Ancak hatırlayacaksınız ki Bohemond, diğer Haçlıların çoğunun kalbindeki gibi aynı amaç için doğuya gelmemişti.

Haçlıların etrafındaki tehlikeler çoğalıyordu. Civar bölgelerden gelen Türklerin sayısı gittikçe artmaktaydı. Kendilerini teşkilatlıyorlar ve Antakya'nın yardımına geliyorlardı.[24] Bohemond insanlara bu vaziyeti bildirdi ve onlara şehre girmenin çok kolay bir iş olacağını, sonra Kudüs'ü almak için hemen yola çıkabileceklerini söyledi. Sonuç olarak şeflerin ve liderlerin bir toplantısında yapılacak tek şeyin bu olduğuna karar verildi.

Firuz'a ertesi akşam herşeyin hazır olacağı bildirildi. Dolayısıyla Bohemond ve 60 savaşçı dikkatlice surlara yaklaştı. Bu tehlikeli bir girişimdi. Ama göze almaları gerekiyordu. Belirlenen bir yere merdiven dayandı ve burç bekçisi Firuz onu dikkatlice yukarıya çekti. Bohemond hangi adamın merdivene önce tırmanacağını görmek için etrafına baktı. Ama hiçbiri teşebbüs etmedi. Bu bilinmeyen bir düşmanın ülkesine adım atmak gibiydi. Hainler duvarın arkasında pusuda üzerlerine atlayıp haklarından gelmek için bekliyor olabilirlerdi. Onlar bir tuzağın içine kolayca düşebilirlerdi. Bohemond hiçbir şeyin Haçlılardan birini duvara ilk çıkan yapamayacağını görünce, önce kendisi çıktı ve adamlar ondan cesaret alarak yavaşça takip ettiler. Duvar boyunca 3 kule onların eline geçti. Böylece 3 kapıyı açmayı başardılar ve ordu şehrin içine girdi. Zavallı şehirliler Haçlıların kale duvarları içindeki caddeleri doldurduklarını görünce şaşırdılar. İnsanların birçoğu kaçtı. Evlerini koruma azmini gösterenlerden birçoğu öldürüldü. Kısa zamanda Haçlılar şehri ele geçirdiler ve Bohemond'un

24 Haçlılar, hem kale içinden hem de dışarıdan iki ordu arasında kalarak kuşatılmaktan korkarak kuşatmayı hızlandırmışlardır ve şehri içten ele geçirme planlarını gerçekleştirmek için hainane bir plan keşfetmişlerdir (ç.n.).

bayrağı şehrin semalarında dalgalandı. Haçlılar, şehirde çok yiyecek buldular ve çoğu açlıktan ölmek üzere olduğundan bu onlar için büyük ferahlık ve rahatlık sağladı.

Antakya'nın biraz ötesinde büyük sorun vardı. Şehirden kaçanlar Haçlılara karşı koymak için büyük bir ordu oluşturmuşlardı. Kısa zamanda Haçlılar şehirde kuşatma altına alınmışlardı. Yiyecek kaynakları çabucak bitmişti. Onlar hiçbir zaman böyle yoksulluk ve acı çekmemişlerdi. Atların çoğu yiyecek eksikliğinden öldü. Haçlılar, kaçmaya cesaret edemedikleri ve duvarların ardında etraflarını çeviren orduyla savaşmadan can vermekten endişe etmekteydi. Şövalyelerin birçoğu orduyu hiçbir zaman terk etmeyeceklerine dair yemin etmişlerdi ama, bazıları sözlerini tutmadı ve arkadaşlarını bir ip yardımıyla kendilerini surdan aşağıya indirmeleri için, ikna etmeye çalıştılar. Böylece kaçabileceklerdi. Bunlara "*ip cambazları*" dendi.

Piskoposlardan biri olan Pierre Bartholomev, liderlere Aziz Andrew'in rüyasında 3 kez kendisine göründüğünü ve şunları söylediğini anlattı: "*Antakya'daki Pierre'in kilisesine git. Yüksek mihrabın yanında cesaretini kaybetmeden yeri kazarsan, İsa'nın yanını delip geçen mızrağın ucunu bulursun. Onu ordunun önünde taşıman kurtuluşu getirecektir.*" Oniki güvenilir adam kazıya eşlik etmek için seçildi ve ordu kilisenin kapılarının ardında onları korumak için toplandı. Öğleden sonraya kadar gayretle oniki adım derinliğinde geniş bir çukur kazdılar. (*) Mızrağın ucu henüz görünmemişti. Birden Keşiş Pierre kazılan çukurda metalik ses çıkartan bir şeye çarptı ve bütün ordu gerçekten bir mızrak başı bulmuş olmaktan dolayı neşeyle doldu. Mümkün olabilecek en büyük şevkle dolmuşlardı ve mızrağı nakış işlemeli güzel bir kumaşa sardılar. Bunun kutsal mızrağın başı olduğundan kimsenin şüphesi yoktu ve onların gözlerinde bu kutsal bir emanetti. Oysaki, önceden başarılarına karşı cesaretsizlik ve şüphe ile dolulardı ve ordudan kaçmak için her fırsatı değerlendiriyorlardı. Şimdi başarı olası görünüyordu ve ikinci kez kapıları kuşatan ev sahiplerini yeneceklerinden hiç kimsenin şüphesi yoktu. O günlerde

(*) Buradaki oniki adam ve oniki adımın "oniki havari" ile aynı sayıda olması dikkati çekmektedir (ç.n.).

muskaya ve kutsal emanetlere büyük bir mana yükleniyordu ve onların ordudaki varlıklarının zafer getireceğine inanılıyordu.

Keşiş Pierre cesurca düşmanın ordusuna karşı gitti. Sultan[25] korumalarıyla çevriliydi ve Pierre onun üstün kişiliğine ve otoritesine hiçbir saygı belirtisi göstermeden önünde durarak, ona eğer üç gün içinde Haçlılarla koşulları konuşmak için gelmezse savaş yapacaklarını söyledi. Sultan neşe ile güldü. Pierre aptal diyerek Haçlılara ihsanlarının köle olmak ile ölmek arasında bir seçim yapmak olacağını söyledi. Pierre, bu mesajı Haçlı komutanlarına iletti ama onlar bunu askerler üzerlerinde yapabileceği etkiden korktukları için bildirmediler. Haçlılar arasında kesinlikle zafer getireceğine inanılan kutsal emanet sayesinde coşku artmıştı. Böylece her haçlıya kalkanını, kılıcını, göğüs koruyucusunu, miğferini hazırlaması ve ertesi gün güneş doğuşuyla savaşa hazır olması söylendi.

Ertesi gün Haçlılar bir hizada sıralandılar. Puy piskoposu elinde kutsal mızrak başını taşıyarak ortada yerini aldı. Haçlılar oldukça perişan bir durumdaydı. Atların birçoğu şehirde ölmüştü. Bu nedenle ordunun asıl desteği ayak güçleriydi. Kıyafetleri yırtık pırtıktı. Yüzleri yiyecek eksikliğini belli ediyordu. Bir çoğu hasta ve sakattı. Düşman şehir civarındaki kuru otları yaktı. Böylece savaş yorucu koşullar altında başladı. Haçlılar savaşmadan önce bu ateşli ve dumanlı bölgeden geçmek zorunda idiler.

Savaş uzun ve vahşiceydi. Ama sonunda Haçlılar kazandı. Sık sık "*Tanrı bunu emretti*" diye savaş naraları attılar ve mızrağı havalarda taşıdılar. Adamlar öylesine coşmuşlardı ki, kendilerini düşmanlara karşı insanüstü bir güçle atıyorlardı. Türkler geri çekildiğinde neredeyse akşamdı.

Haçlıların eline büyük hazine ganimeti ile onbeş bin deve ve birçok at geçti. Öyle ki, hazine bölüştürüldüğünde her haçlıya Avrupa'dan yola çıkmadan öncekinden daha çok miktarda pay düşmekteydi. Sultanın çadırı da ele geçirilmişti. Çadır, mükemmel yapılmış bir şeydi. Minyatür bir şehir şeklinde yapılmıştı ve içi pahalı mücevherlerle süslenmişti. Bu çadır İtalya'ya geri gön-

25 Bu kişi Büyük Selçuklu Devleti'nin Musul Valisi Kürboğa (Karaboğa)'dır. Bu sırada Selçuklu Sultanı Berkyaruk'tur (ç.n.).

derildi ve senelerce görülebildi. Birkaç bin düşman ovalar boyunca ölü olarak yatıyordu. Ancak Haçlıların çok azı öldürülmüştü.

Şimdi onları seferin hiçbir yerinde olmadığı kadar büyük bir tehlike tehdit ediyordu. İnsanlar Antakya'da rahat içinde kalmak ve Asya'ya gelme nedenlerini bırakmak istiyorlardı. Bol miktarda yiyecek, eşyalar, mücevherler ve halılar ele geçmişti. Şövalyelerin birçoğu kendilerine rahat ve lüks içinde bir hayat kurmayı umuyorlardı. Şefler de kendi aralarında münakaşaya başlamışlardı. Onlar Bohemond'un şehri yönetme şeklini beğenmemişlerdi ve Bohemond şehri onlara uygun şekilde yönetene dek şehri ona teslim etmeyi reddettiler. Bohemond komşu kasabalara birkaç sefer yaptı ve daha çok altın ile ganimet getirdi. Toulouse kontu Raymond yakındaki küçük bir kasaba olan Ma'arra'yı kuşattı. Raymond, kasabayı almayı başardığında içinde çok az yerli halk vardı. *Onlar yerin altında mağaralara saklanmışlardı. Bu mağaraların girişlerine ateşler yakıldı. Böylece duman ve ateş nedeniyle saklandıkları yerden dışarıya çıkmaya zorlandılar. Dışarıya çıktıklarında neredeyse tamamı ölmek üzereydi. Küçük kasabanın ganimetleri büyüktü ama, her zamanki gibi liderler onun paylaşılmasında kavga ettiler.*

Bu sırada Haçlılara Kudüs'ün Mısırlıların (Fatımilerin) eline düştüğü haberi gelmişti. Kudüs, her zamankinden daha kötü ellere düşmüştü. Bazı şövalyeler ne yapılacağına karar vermek için bir konsey topladılar. Bohemond'la konuşmanın hiçbir anlamı yoktu. O, Antakya'ya sahip olma ile ilgileniyordu. Şövalyeler dikkatlice düşünüp taşındıktan sonra Toulouse Kontu Raymond ile görüşmeye karar verdiler. Her ne kadar o Ma'arra'yı yeni almış ve elde edilen ganimetin dağıtımıyla ilgileniyorsa da, Haçlılar Raymond'un iyi niyetli biri olduğunu biliyorlardı. Puy Piskoposu, Raymond'a ve onun memuruna şehirdeki kazıda bulunan kutsal mızrağı emanet etmişti. Haçlılar biliyorlardı ki, Raymond kutsal şehir alınana kadar Avrupa'ya dönmemeye yemin etmişti ve onun büyük bir serveti vardı. Bu nedenle daha çok mal kapmak için orada durmayı aklına getirmezdi. Bu Haçlılar şimdi nasıl hırsızlar gibi olmuşlardı?

Kont Raymond, onların fikirlerini anladıktan sonra Kudüs'e doğru harekete geçmenin en iyisi olduğuna karar verdi. Bu şehir

önce Türkler tarafından alınmış sonra tekrar başka bir gücün, Mısırlıların, eline düşmüştü. Bu kutsal şehir şimdiye kadar bir defa olsun Hıristiyanların eline geçmemişti. (*) Bu devir Raymond'un yola çıktığı ve bu fikri kendisine bir dava haline getirdiği bir devirdi. Haçlı şefleri arasında kavgaya açlık vardı. Bohemond bir müddet onlarla beraber seyahat etti ama, o kadar çok tartışma ve memnuniyetsizlik vardı ki, sonunda onlarla devam etmekten vazgeçerek, Lazkiye'de durdu, adamlarını topladı ve Antakya'ya geri döndü. Haçlılar, Avrupa'dan yeni gelen kuvvetlerle takviye almışlardı.

Adamlar şimdi kutsal şehre doğru ilerlerken yeniden şevkle dolmuşlardı. Haçlıların İsa'nın hayatından bildikleri isimler seferin her gününde duyuluyordu. (*)

Küçük kasaba Emmaus'a vardıklarında (*), Beytullahm'dan gelen bir heyet Haçlılardan, öncelikle İsa'nın doğduğu bu yeri kurtarmalarını rica etti. Böylece Tankred yüz kadar takipçisiyle beraber o gece Beytullahm için yola çıktı. Onlar kasabanın bekçilerini öyle şaşırttılar ve öyle etkili bir iş yaptılar ki haç bayrağını Beytullahm Kilisesi'nin zirvesine yerleştirmeyi başardılar.

Sonraki gün Haçlılar, Emmaus Dağları'nın zirvesini aşınca, kutsal şehir Kudüs'ü seyretmeye başlamışlardı.[26] Şehrin kubbeleri ve kuleleri gözleri önünde yükseliyordu. Seferlerinin sonunun bu kadar yakın olduğuna inanamadılar. Şimdi savaş yapılmalı ve vaadedilen şehrin sahibi olmalıydılar. Coşku yükselmişti. Mukaddes topraklarda yürüyor gibiydiler. Tevazu ve hürmetle eğildiler. Surların içindeki Hıristiyan kardeşleri onlarla iletişim kur-

(*) Burada bir bilgi hatasını düzeltmemiz yerinde olacaktır. Hz. Ömer 638 yılında Kudüs'ü fethettiğinde Kudüs şehrinin anahtarlarını Patrik Sopronius vermişti (ç.n.).

(*) Papaz kroniklerinin üslubu görülmektedir. Havarilerin yaşadığı yerler ve isimleri ile ilgili yer yer hatırlatmalar yapılması, hikayeci tarih öğretiminin uygulandığını göstermektedir (ç.n.).

(*) Emmaus (Ammassa): Kudüs'ün kuzeybatısında 7-20 km arasında bulunan bir yerleşim birimi olup, burasının bugünkü Ramallah veya Kubeybe olduğu söylenebilir.

26 Bu sırada Kudüs Fatımi Devleti'nin hakimiyeti altında bulunmaktaydı (ç.n.).

dular ve sonunda Müslüman egemenliğinden kurtulacakları için çok sevinçli olduklarını söylediler. (*)

Haçlılar bir an için bile olsa kendilerine olan güvenlerini kaybetmediler ve şehri almak için azmin yanısıra, çok çalışmak da gerekmekteydi. Ancak Haçlılar en sonunda başaracaklarından bir an için olsun şüphelenmediler. Bu güven hiç şüphesiz zafer için en büyük güçleriydi. Çadırlarını şehrin dışına kurdular ve şehri almak için en iyi plan üzerinde çalışmaya başladılar. Daha sonra susuzlukla tekrar mücadele etmeleri gerektiğini fark ettiler. Çünkü düşman kuyuları ve kaynakları pislik ve zehirle doldurmuştu. Temiz su bulmak neredeyse imkansızdı. Kudüs'ün çevresi oldukça kuraktı ve derelere veya kuyulara ulaşmak için bir süre yürümek gerekmekteydi. Bunu takip eden kötü günlerde katırlar, atlar, köpekler ve hatta insanlar susuzluğa yenilmiş ve ölmüşlerdi. Hava çok kötü kokan, çürüyen ceset kokusu ile yüklüydü. Bununla beraber Haçlılar, gidip susuzluklarını giderecek kadar yakın bir mesafede güzel su kaynakları bulmuşlardı. Böylece ölüm oranı azalmıştı.

Haçlıların diğer bir ihtiyaçları da şehre taş fırlatabilecek makinelerin yapımı için gerekli malzemeyi bulmaktı. Şehrin her iki tarafında da dar ve derin vadiler vardı. Bu noktalardan saldırmak imkansızdı. Çünkü surların tepesine ulaşabilecek güçte ve yükseklikte makine yapılamamıştı. Haçlılar, düşmanın şehrin öbür yanındaki Aziz Stephan Kapısı'nın ve Jehoshaphot Vadisi'nin ötesindeki ve Davut Kulesi'nin yanındaki, surlar ve kulelerle meşgul olduğunu fark ettiler. Duvarın en zayıf kısmının bu nokta olduğuna ve saldırılarını kesin sonuç vereceğine karar verdiler. Bu noktaya ulaşmak için vadinin taşlarla doldurulması gerekiyordu. Başlangıçta adamların bu kadar meşakkatli bir işe girmeyecekleri zannediliyordu. Sonunda Toulouse kontu vadiye üç büyük kaya atacak olana para vereceğini söyledi. Böylece üç gün içinde duvara ulaşacak kadar vadiyi doldurmuşlardı.

(*) Eserin objektifliğine gölge düşüren birçok ifadeye rastlanılmış ve bu ifadeler Haçlı Seferleri anlatımında batının bakış açısını yansıtmakla birlikte etik kurallara uymadığı için tercüme nüshada kullanılmamasına özen gösterilmiştir. Örneğin, "zındık", "kafir", "yobaz", "barbar", "evliya", "ermiş", "soysuz" gibi ifadeler birçok yerde çıkarılmıştır (ç.n.).

Sonraki faaliyet, taşları fırlatacak makine ve kapıları tokmaklayacak şahmerdanların yapımı işiydi. Birkaç gün araştırdıkdan sonra Kudüs'ün otuz mil uzağında büyük orman ağaçları buldular. Bunları yonttular. Çok az bir imkanla bu engebeli yollar üzerindeki ağaçları uzun süre sürüklemenin ne kadar fazla bir işgücü gerektireceğini düşünün. Haçlılar bu ağaçlardan şehre taş fırlatabilecekleri büyük aletler yaptılar.

Şimdi son saldırı için her şey hazırdı. Liderler ve komutanlar çoğu vakitlerini dua etmek için harcıyorlardı ve bütün ordu için üç gün oruç ilan edilmişti. Bu günlerin birinde Tankred Zeytun Dağı'na dua etmek için tek başına gitmişti. O dua ederken şehrin çevre bölgelerinden gelen beş bedevi tarafından sarılmıştı ve sanki sonu gelmiş gibi görünüyordu. Fakat güçlü ve cesurdu. Yumrukları öyle etkili ve isabetliydi ki, üçünü öldürdü. Diğer ikisi aynı kaderi yaşamaktan korktuğu için kaçtı.

Birçok Haçlı, birbirleriyle sert bir şekilde kavga etti ve bir liderler toplantısında kavga edenlerin birbirleriyle uzlaşma yolunun araştırılması önerildi ve uzlaşma olmadan savaşa girilmesinin doğru olmadığı sonucuna varıldı. Haçlılar dua ederken, Müslümanlar onları seyrediyordu. Birçok defa ucuna bayrak bağlanmış haçı surlara alçakça çarpıyorlardı. Fakat sonunda hesaplaşma günleri gelmişti. Haçlılar platformlar inşa etmişlerdi ve diktikleri kocaman kule Aziz Stephan kapısının yanındaki duvara yaslanmıştı. Saldırıdan önce şehrin etrafında yavaşça yürüyerek ilahiler söyledikleri ve savaş çığlıkları attıkları rivayet edilmektedir. Saldırı 14 Temmuz 1099 Perşembe günü şafağın ilk ışıklarıyla başladı. Çok şiddetli bir kuşatmaydı. Makineler ok ve taş atıyordu ve Haçlılar kendi hayatlarını hiçe sayarcasına mücadele ediyorlardı. Bu savaşta ölürlerse bütün günahlarının bağışlanacağını düşünüyorlardı. Fakat Müslümanlar kulenin üstüne kızgın yağ döktüler ve ateşe verdiler. Haçlılar ateşi sirkeyle söndürmeye çalıştılar. Fakat bir süre sonra stokları tükendi ve tepedeki keresteler altındakilere çarparak düştü. Bütün gün başarısız bir şekilde savaştılar ve savaşı kaybetmiş gibi görünüyorlardı. Karanlık çökmüştü ve saldırılar mecburen kesildi.

Haçlılar, ertesi sabah daha güçlü bir şekilde "*Tanrı bunu istiyor*" diye savaş çığlıkları atmaya başladılar. Bu arada adamların

arasında, üzerinde ateş kırmızısı bir haç olan, beyaz bir zırh giymiş bir şövalye gördüler. Askerler bu şövalyenin görünüşünden etkilenmişlerdi. Yüzüne aşina olmadıkları için bir çoğu onun kendilerine yardım etmesi için Tanrı tarafından gönderilmiş bir melek olduğunu düşündüler. Aziz Stephan Kapısı'nın yanındaki duvarın dibinde devam eden, surun altını kazma işi sonuç vermişti ve duvar sallanarak düşmeye başlamıştı. Birçok Haçlı, şehre hemen hemen aynı saatte girmişti. Haçlılar, daha sonra Aziz Stephan Kapısı'na saldırdılar ve ordunun tümünün içeri girmesini sağladılar.

Müslümanlar kaçtı. Kuşatmanın son günlerinde Hıristiyanlara, onların kiliselerine ve kutsal haçlarına çok fazla zarar vermişlerdi. Şimdi Haçlılardan hiçbir iyilik beklemeden kaçmışlardı. Çünkü onlar Hıristiyanlara aman vermemişlerdi. (*) Çoğu Ömer Camii'ne sığındılar. Liderlerden biri Müslümanların hayatlarını bağışlamayı önerdi. Fakat diğerleri buna karşı çıktı. Saklanan Müslümanlar bulunduğu zaman çoğu öldürüldü. Bazı tarihçilere göre 10.000 kadar insan Cami'de can verdi. Birçoğu değerli eşyalarıyla kaçtı. Bazıları geri döndü ve Müslüman kardeşlerinin mallarını yağmalamaya başladı. Tankred şehrin ele geçirilmesine bağlı olarak kan dökmenin artacağını düşünürken, kendini kötü hissetti ve değerli eşyalardan kendi payına düşeni kiliselerin tasfiye edilmesi ve güzelleştirilmesi için bağışladı. Hıristiyanlar, esir olarak alıkonan Müslümanları, şehrin sokaklarındaki pisliği, cesetleri ve savaş aletlerini temizlemesi için görevlendirdi.

Haçlılar şimdi birer savaşçı değil, Hıristiyan şövalyeleriydi. Kollarını iki yana açarak gözyaşları ve büyük bir ciddiyet içinde kutsal mezarın olduğu kiliseye doğru ağır adımlarla yürüyorlar-

(*)Savaşın tabiatı içinde dışarıdan atılan ateşlerle tahrip olduğu düşünülürse Kudüs'ün tamamen bir harabeye dönmesi doğrudur. Ancak bunu tamamen Kudüs içinde oturan savunmacılara mal etmek Batının Haçlı Seferlerine bakışını daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İkinci bir husus Hz. Ömer'in fethiyle ilgili tarih çarpıtması dikkati çekmektedir. Bütün İslam ve Ortaçağ kaynaklarında Hz. Ömer'in adaleti ve Kudüs'ü fethi konusunda savaş olmaksızın teslim alması uzun uzadıya anlatılır. Buna rağmen olayın yanlış izah edilmesi ilginç bir tarih felsefesi olarak ortaya çıkmaktadır (ç.n.).

dı. Böyle bir dindarlık ve coşku asla görülmemişti. Askerler eğilmiş, O'nun (İsa'nın) yattığını düşündükleri yeri öpüyorlardı. Kiliselere haçlar asılmıştı. Batı Avrupa'daki evlerini terk edip yüzlerce mil yürüyerek gelmelerinin sonucu büyük zaferdi ve Kudüs şimdi onlarındı.

Şehrin fethedilmesinden yaklaşık sekiz gün sonra liderler bir araya gelerek bir kral seçmeye karar verdi. Toulouse Kontu Raymond çok yaşlıydı. Onu seçmek yanlış olurdu. Tankred bir savaşçıydı ve sadece bir şövalye olarak bilinmek istiyordu. Böylece kral olmak Godefroi de Bouillon'a kaldı. Çok az kişi O'nun seçilmesine karşı çıkmıştı ve O'nun çevrelerindeki birçok zorlu problemle en iyi başa çıkabilecek kişi olduğundan emindiler. Godefroi taç giymiş süslü bir kral olmak istemiyordu. Kurtarıcı (Hz. İsa)'nın dikenlerden yapılmış bir taç giydiği yerde altından yapılmış bir taç giymekten memnun olmayacağını söylüyordu. Bundan dolayı kutsal mezarın koruyucusu ve Baron olarak bilinmek istiyordu. Bu onur onun için yeterliydi.

Haçlılar kazanmıştı. Kutsal şehri imansız işgalcilerin ellerinden almışlardı ve onu yönetmesi için bir kral seçmişlerdi. İsa'nın yaşadığı, çalıştığı, öldüğü ve gömüldüğü mukaddes yerler şimdi onu sevenlerin elindeydi.

Birçok Haçlı Avrupa'ya geri döndü. Bunların arasında Pierre L'ermite de vardı. En sonunda ülkesi Fransa'ya döndü ve Huy yakınlarında bir manastır kurdu. Bazıları, kutsal topraklarda Nazareth ve Beytullahm gibi değişik bölgelere yerleştiler. Fakat Tankred takipçilerinin büyük bir kısmıyla birlikte yeni krallığın geliştirilmesine yardım etmek için Kudüs'te kaldı.

Godefroi, ülkeyi sadece birkaç ay yönetti ve öldü. Bu Hıristiyanlar arasında büyük bir üzüntü yarattı. Godefroi kırkını henüz geçmiş, genç birisiydi. Onu, ülkeyi uzun yıllar yöneten, Tankred takip etti.

SON SÖZ

Haçlılara batının bakışı son bin yılda değişmiş midir? Bu soru hakikaten doğunun cevap beklediği bir sorudur. Batı, Doğu Roma'yı bir "Roma Devleti" olarak görmekten kaçınmaktadır. Sürekli "Bizans" tabiri elimizde bulunan bu eserde de görüldüğü üzere işlenmiştir. Halbuki Doğunun gözüyle baktığımızda Bizans değil bir Doğu Roma Devleti'nden bahsetmek tarih belgelerine dayalı uygun bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır.

Batının bakışıyla yazılan pek çok kitapta olduğu gibi burada da Haçlı Seferlerinin liderleri birer evliya ve kahraman olarak XX. yüzyılda anlatılmaktadır. Barışçı bir tarih düşüncesi ve öğretimi için bu durum doğru bir yol olarak kabul edilmez.

Haçlı Seferleri batının gelecek nesillerine örnek göstereceği ve örnek göstermesi gereken bir konu olmamalıdır. Yine batılı olup, aynı zamanda objektif bakabilmek de mümkündür. Kitapta Türklere, Araplara ve genel olarak Müslümanlara küçük gözle bakıldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra birçok hakaretamiz ifadeler ile tarihe gölge düşürülmüştür. Ancak biz etik kurallara uymak için bunlara yer vermedik. Batının bu konuda hiç de objektif olamadığını bu kitap örneğiyle ortaya koymaya çalıştık.

Önsözde de belirttiğimiz üzere batıdaki Haçlı Seferleri Tarihi araştırmacıları geçmiş on yüzyıl içinde görülen Haçlılık ile alâkalı olayları doğudan farklı bir tasnif ile almışlardır. Örneğin batıda "Haçlılar" denilince her zaman ortaçağın büyük Haçlı Seferi akla gelmez. Bu şu kronoloji taksimatından kaynaklanır:

1. Heretiklere (Sapkınlara) ve Avrupa'daki Din Dışı Hiziplere karşı Haçlı Seferleri (XI.-XIII. yüzyıl)
2. 1095-1291 yılları arasındaki Haçlı Seferleri
3. 1291-1798 yılları arasındaki Haçlı Seferleri
4. 1798'den sonraki Haçlı Seferleri

Avrupa öncelikle batıdaki iç barışı yakalamaya çalışmış iç barışı yakaladığı dönemlerde doğuya seferler yapma fırsatı bulmuştur. Çünkü birinci Haçlı Seferinden önce Avrupa savaş içindeydi. Savaş sürecinde barış sağlanmıştır. Clermont Konsili aynı zamanda bir "Tanrı Barışı" çağrısı yapmaktaydı. XIII. yüzyılda Avrupa içinde barışın bozulmasıyla Papalığın öncülük ettiği büyük seferler dönemi sona ermiştir.

Batının gözüyle bakışta Hıristiyanca bakış ağır basan yaklaşım tarzı olarak görülmüştür. Bu çerçevede karşı tarafı din dışı ve haksız gören ifadeler ve yargılara batının gözüyle bakış kitabında sık sık rastlanması dikkati çekmektedir. Bu örnekten hareketle tarih konulara objektif bakamayan bir batı tarih yazımı olduğu söylenebilir. Tarih yazım tarzı Haçlı Seferlerini olması gereken bir ideal olarak ortaya koyunca, savaşlar ve medeniyetler çatışması tekerrür etmeye devam eden tarih gibi yaşanacaktır.

Yrd. Doç. Dr. Güray KIRPIK

HAÇLI TARİHİ ÇALIŞMALARINA BAKIŞLAR

Türkiye tarihinde önemli bir yeri olan ve batı aleminde özlenen bir güç olarak kabul edilen "*Kutsal İttifak*"ın oluşturulması çabalarının başlangıçtan bu yana görülmüş en büyüğü Haçlı seferleridir. Batılı tarihçiler içerisinde Haçlılar sahasıyla uğraşanlar daha çok Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve Amerikalılardır. Fransızların hazırladığı "*Recueil des Historiens des Croisades*" adlı büyük ansiklopedi Haçlı Seferleriyle ilgili doğu ve batı kaynaklarını birleştirmesi açısından başlı başına önem taşıyan bir temel Haçlı kaynağıdır.[27]

Haçlı seferleri tarihi hakkında bilgi veren İslam, Latin, Ermeni ve Doğu Roma kaynakları bulunmaktadır. Ayrıca Haçlılarla ilgili bilgileri Müslüman müverrihlerin ansiklopedik eserlerinde ve biyografi kitaplarında birkaç satır şeklinde bulabilmekteyiz. Kro-

27 Bu eser bir külliyat şeklinde olup, beş seriden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; Les Lois (Kanunlar), 2 Cilt, Paris 1841,1843; Historiens Occidentaux (Batılı Tarihçiler), 5 Cilt, Paris 1844-1906; Documents Arméniennes (Ermeni vesikaları), 2 Cilt, Paris 1869-1906; Historiens Orientaux (Doğulu Tarihçiler), 5 Cilt, Paris 1872-1906; Historiens Grecs (Doğu Romalı Tarihçiler), 2 Cilt, Paris 1875-1881; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı", Belleten, Sayı:210, s.868; Türkiye'de Fikret Işıltan'ın Steven Runciman'dan yaptığı "*Haçlı Seferleri Tarihi*" adıyla yaptığı 3 ciltlik çeviri; Işın Demirkent'in TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki "*Haçlılar*" maddesi ve ayrıca Demirkent'in "*Haçlı Seferleri*" adlı eseri ile "*Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*", Holt'un "*Haçlılar Çağı*" adıyla Türkçe'ye çevrilen kitabı, I. Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu ve çeşitli tarih dergilerinde Haçlılar konusunu ele alan makaleler bulunmaktadır.

nikler şeklinde yazılmış olan İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Tarih*'i, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'si, İbnü'l- Kalânisî'nin *Zeylu Tarih-i Dımaşk*'ı, *Urfalı Mateos* ve *Suryani Mihail'in Vekayinâmesi* gibi doğu kaynakları seferlere bizzat iştirak edenlere göre daha farklı bilgiler vermektedir. Türk tarihinin bir parçası olan bu olaylar silsilesine ilişkin bir Türkçe kaynağın bulunmayışı işimizi zorlaştırmaktadır. Türkçe kaynak sıkıntısının sebebi o dönemde Selçukluların içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıktır. Buna rağmen *Dânişmendnâme* ve *Saltuknâme*'deki olaylarla Haçlılar devri olaylarının benzerlik göstermesinden dolayı bu kaynakların, Haçlılarla ilgili Türkçe kaynak sayılması durumunda, ancak menkıbevî kaynaklar arasında yer alabilir.[28]

İslam Kaynakları

Haçlı Seferleri hakkında bilgi veren İslam kaynakları arasında en önemlisi şüphesiz İbnü'l-Kalânisî'nin *Zeylu Tarihi Dımaşk* adlı eseridir. 1073 yılında Dımaşk'ta doğan Ebu Ya'la Hamza b. Esed et-Temimi El-Amîd İbnü'l-Kalânisî'nin şeceresi, Temim kabilesi eşrafına dayanmaktadır. Din, hukuk ve edebiyat tahsili yapmış olan İbnü'l-Kalânisî, Divanü'r-Resâil'de katip olarak çalışmış, daha sonra da Divanü'r-Resâil'in başkanı (Amîd) olmuştur. İki defa Divanu'r-Resâil başkanlığı görevine geçmiş (ikincisi 1153) olan İbnü'l-Kalânisî görevinin verdiği imkanlarla birçok resmi evrakı görmek ve eserine almak imkanına sahip olmuştur. 18 Mart 1160 Cuma günü doksan yaşlarında ölen İbnü'l-Kalânisî eseri Hilal b. El-Muhassin es-Sâbi'nin "*Tarihu Dımaşk*" adlı eserine bir zeyldir. XIX. yüzyıla kadar ilim âleminin tanımadığı bu eser 1908 yılında Amedroz tarafından neşredilmiştir. İbnü'l-Esîr başta olmak üzere İbnü'l-Adîm, El-Azımî, Ebu Şâme, İbn Asakir, İbn Hallikan, Makrizî ve birçok İslam tarihçisi Zeylu Tarihi Dımaşk'tan faydalanmıştır. Zeyl Tarih Dımaşk'ın Arapça ve İngilizce baskıları bugün Türkiye'de de kü-

28 Necati Demir, "Anonim Anadolu'da Teşekkül Etmiş Destânî Halk Hikayelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri", Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997, İstanbul, s.195

tüphanelerde istifade edilebilecek durumdadır.[29] Ancak eserin Türkçesi mevcut değildir.

İbnü'l-Kalânisî'den sonra İbnü'l-Esîr'in genel bir tarih olarak 1231 yılına kadar olayları anlatan "*el-Kâmil fi't-Tarih*" adlı eseri, Haçlıların 1095-1120 yılları arasında Ortadoğu'daki faaliyetleri hakkında en çok bilgi veren kaynaklardandır. İbnü'l-Esîr 12 ciltten oluşan bu eserinin ilk yedi cildini Ebu Ca'fer et-Taberi başta olmak üzere, İbnü'l-Kalbî, el-Müberred, el-Belâzûrî ve el-Mes'ûdî'nin eserlerinden istifade ederek yazmıştır. İbnü'l-Esîr Haçlı seferlerinin ilk yıllarıyla ilgili verdiği bilgiler çoğunlukla İbnü'l-Kalânisî'nin *Zeylu Tarihi Dımaşk*'ına dayanmaktadır. İbnü'l-Esîr'in eseri 1851-1864 yılları arasında batıda Tornberg tarafından neşredilmiştir. İbnü'l-Kalânisî'nin neşrinden önce İbnü'l-Esîr Haçlılar hakkında bilgi veren en muteber kaynak idi.[30]

İslam kaynakları arasında El-Azımî ve İbnü'l-Adîm'in eserleri, İbnü'l-Kalânisî'nin verdiği bilgileri tamamlayıcı ayrıntılara yer vermektedir. Halepli bir müellif olan Muhammed b. Ali et-Tenuhî el-Azımî (d.1090-ö.1161'den sonra)'nin "*Tarihü'l-Azımî*" adıyla bilinen eseri Haçlılara ait özet bilgiler ihtiva eder. Azımî Tarihi'nin müellifin elde bulunmayan bir diğer eseri "*el-Muvassal ale'l-asli'l-Mavsıl*"ın bir bölümü veya tamamı olma ihtimali bulunmaktadır.[31] El-Azımî'nin eseri olayların kronolojisinde ve dizilişinde birçok eksiklik bulundurmasından dolayı İbnü'l-Adîm tarafından eleştirilmiştir. Kemaleddin İbnü'l-Adîm (d.1132-ö.1261)'in "*Bugyetu't-Talep fi Tarihi Halep*" adlı eserinde birçok bilgiyi El-Azımî'den aldığı bilinmektedir. Eser birçok ünlü kişinin biyografilerini ihtiva etmektedir. Haçlılarla mücadele eden Türk emir ve sultanları hakkında da bu eserde detaylı bilgi bulmak mümkündür. İbnü'l-Adîm 1237 yılında Alaeddin Keyku-

29 İbnü'l-Kalânisî, Bizeyli Tarihi Dımaşk, neşr, H.F. Amedroz, Leyden, 1908 (The Damascus Chronicle of the Crusades, terc. H.A.R. Gibb, London, 1932)

30 İbnü'l-Esîr, El-Kâmil fi't-Tarih, 12 Cilt, Kahire, 1884 (Neşr C.J. Tornberg, , 14 Cilt, Leiden 1851-1864); Türkçe Terc.: Abdulkerim Özaydın, 12 Cilt, İstanbul, 1987

31 El-Azımî, Tarih (Selçuklularla İlgili Bölümler), Çev.A.Sevim, TTK, Ankara, 1988

bat'ın ölmesi üzerine II. Gıyaseddin Keykubat'ın yanına el-Melikü'n-Nâsır'ın elçisi olarak gelmiş, Eyyubilerle Selçuklular arasındaki barış anlaşmasını yenileyerek dönmüştür. "*Bugyetu't-Taleb*"in Haçlılarla ilgili bölümleri Recueil des Historiens'in Orientaux serisine alınmıştır. Buraya alınan biyografiler arasında İsmail b. Böri, Kasimüddevle Aksungur, Aksungur el-Porsukî ve Alparslan b. Rıdvan maddeleri bulunmaktadır.[32] Eserin içindeki Haçlıları ilgilendiren başka biyografiler de Türkçe seçmeler halinde yayınlanmıştır.[33]

Bir otobiyografi yazarı olan Üsâme İbn Münkız 4 Temmuz 1095'te Şeyzer'de doğmuştur. 1138 yılından itibaren Dımaşk'a yerleşen Üsâme, Emir Muinüddin Unar'ın hizmetinde savaşlara katılmıştır. Mısır'da Fatımî saray erkanı çevresinde de bulunan Üsâme edebiyat, şiir ve av merakı olan bir ilim adamı idi. Haçlılarla ilgili olan "*Kitabu'l-İtibar*" adlı eserinde onların yaşayışları, giyim kuşam ve inançları hakkında bilgiler vermektedir. Haçlılarla dostluklar da kurmuş olan Üsâme, Doğu Akdeniz'e yeni gelen Haçlıların zamanla Müslümanlara alıştıklarını söylemektedir. Üsâme Kudüs'e Muinüddin Unarla birlikte gitmiş, burada Kral Fulk ile görüşmüştür. Dönemin Müslüman ve Haçlı sosyal hayatını ilgilendiren eseri, devlet yönetimi ile ilgili bilgiler de vermektedir. Üsâme 16 Kasım 1188 Pazartesi günü ölmüştür.[34]

Endülüslü seyyah İbn Cübeyr'in "*Er-Rıhle*"si Haçlıların sosyal hayatları ve Müslümanlarla kültürel münasebetleri konusu ile ilgili bilgiler vermesi bakımından önem taşımaktadır. İbn Cübeyr 1144 yılında İspanya (İşbiliye)'nın Valencia (Hatib) şehrinde dünyaya gelmiş, üç defa hac yolculuğu yapmış, bunlardan üçüncüsünde Mekke'ye ulaşamadan İskenderiye'de ölmüştür (1217). İbn Cübeyr bir süre Muvahhidlerden bir emirin sır katipliğini yapmış, sonra Granada valisinin yanında katip olarak çalışmıştır. 1 Şubat 1183 yılında Granada'dan gemiyle yola çıkan İbn Cübeyr'in yol arkadaşı hekim Ebu Cafer Ahmet el-Kuday'dır. İbn

32 RHC, Or. III, Paris, 1884, 695-732

33 İbnü'l-Adîm, Bugyetü't-Talep fi Tarihi Halep (Seçmeler), Çev.:A.Sevim, Ankara, 1989

34 Üsâme İbn Münkız, Kitabu'l-İtibar (İbretler Kitabı), Çev. Y.Z.Cömert, İstanbul, 1992

Cübeyr seyahatnamesini Haçlıların zayıfladığı bir dönemde yazmış olmasına rağmen, Haçlılarla ilgili başka kaynaklarda bulunmayan bazı alışkanlık ve olaylara dikkat çekmesi bizim konumuz açısından onun eserinin önemini artırmaktadır. İbn Cübeyr her ne kadar sonraki dönemlerde Haçlıları görerek değerlendirmişse de bunlar içerisinde geçmişe dönük bilgiler bulabilmekteyiz.[35]

İran edebiyatının XI. yüzyılda yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olan Nasır-ı Hüsrev (1003-1077)'in 1046 yılında başlayan Filistin ve Mısır seyahati Haçlıların Ortadoğu'ya gelişlerinden önce bölgenin durumunu önemli şehirleri tasvir etmesi bakımından önem taşımaktadır. Hamdullah Müstevfî-i Kazvinî "*Tarih-i Güzîde*" adlı eserinde onun kudretli bir şair ve Şii din adamı olduğunu ifade etmektedir.[36]

İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'si, Makrîzî'nin *İttiazu'l-Hunefa*'sı, İbn Tengribirdî'nin *Nucûmu'z-Zâhire*'si, Kalkaşandî'nin *Subhu'l-A'şâ*'sı, Ez-Zehebî'nin Iber'i, İbnü'l-Cevzî'nin *El-Muntazam*'ı ve İbnü'l-Verdî'nin *Tarih*'i, Haçlılarla ilgili faydalanabileceğimiz çeşitli bilgileri daha önceki kaynakları takiben vermektedirler.[37]

Latin Kaynakları

Papa II. Urban'ın yaptığı çağrıya birçok piskopos ve papaz Haçlı seferlerine Clermont konsilinden itibaren katılmış, gördüklerini duyduklarını kroniklerinde kaydetmişlerdir. Bunlardan

35 İbn Cübeyr, Rıhle, Beyrut, 1964 (Türkçe terc. İ. Güler, İstanbul, 2003)

36 Nasır-ı Hüsrev, Sefernâme, Çev.A.Terzi, İstanbul, 1994; Hamdullah Müstevfi-i Kazvini, Tarih-i Güzide, Tahran, 1364

37 İbn Kesîr, El-Bidâye ve'n-Nihâye, XII, Çev. M.Keskin, İstanbul, 1995; Takıyüddin Ahmed bin Ali El-Makrîzî, İttiazu'l-Hunefâ bi Ahbari'l-Eimmeti'l-Fatımiyyîn El-Hulefâ, Kahire, 1996; İbn Tengribirdî, En-Nucûmu'z-Zâhire fi Mulûki Mısır ve'l-Kâhire, Kahire, 1935; İbnü'l-Verdî, Tarih, Necef, 1969; Cemaleddin Ebi'l-Ferec Abdurrahman bin Ali El-Cevzî, El-Muntazam fi Tarihi'l-Müluk ve'l-Umem, Yay. Süheyl Zekkâr, Kahire, 1995; Ahmed b. Ali El-Kalkaşandî, Subhu'l-A'şâ fi Sınâati'l-İnşâ', Mısır, 1987

R.H.C. (Recueil Des Historiens Croisais) külliyatı içerinde bulunan Fulcherius Carnotensis'in vekayinamesi "*Gesta Francorum Hierosolimatana Peregrinantum*" adını taşımakta olup, Fulcherius bu eserini üç kitap halinde yazmıştır. Birincisini 1101, ikincisini 1106 ve üçüncüsünü 1124-1127 yılları arasında tamamlamıştır. Birinci kitap Clermont konsili ile başlamakta 12 Ağustos 1099 Askalan savaşı ile bitmektedir. İkinci kitap 1100-1118 yılları arasındaki olaylarla I. Baudouin de Boulogne'un faaliyetlerini, üçüncü kitap ise 1118-1127 yılları arasında II. Baudouin de Bourg'un faaliyetlerini anlatmaktadır. Fulcherius bir Haçlı papaz olarak Baudouin'in yanında bulunmasından dolayı birçok olaya şahit olmuştur. Olayları değerlendirirken tarafgirliğini açıkça belli etmekte, ancak bazı olaylarda Haçlıların yaptıklarını savunmakta güçlük çektiği sözlerinden hissedilebilmektedir. Fulcherius birçok olayı ayrıntılı bir şekilde anlatmakta, çoğu yerde diğer Latin kaynaklarından daha isabetli bilgiler vermektedir. Onun bu özelliği Haçlı kaynakları içerisinde en önemli kaynak haline gelmesini sağlamıştır. Türkiye'de Türk Tarih Kurumu kütüphanesinde Fulcherius'un Recueil'deki nüshası ve İngilizce tercümeleri bulunmaktadır. Ancak Fulcherius'un birinci kitabı yüksek lisans tezi olarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir.[38]

Bir başka Latin kaynak Albertus Aquensis (Albert d'Aix)'in "*Liber Christianae Expeditions pro Ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*" adlı eseri Fulcherius'tan sonra en önemli vekayiname özelliğini taşımaktadır. Ancak Albertus birçok olayı müşahade edemeden yazmış olup, Haçlıların 1095'teki başlangıcından 1120 yılına kadarki faaliyetlerini sonradan Almanya'da 1120-1158 yılları arasında yazmıştır.[39]

38 Fulcherius Carnotensis, Gesta Francorum Hierosolimitana Peregrinantum (1095-1126), RHC, Occ., III, 360-485, terc. August C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants, Princeton, 1921 ve ed. E. Peters, The Chronicle of Fulcher of Chartres and other Source Materials, Philadelphia, 1971; Türkçe Terc. A. Can, Fulcheris Carnotensis'in Haçlı Vekayinamesi'nin Türkiye ile İlgili Olayları da İçine Alan Birinci Kitabının Tercümesi, İstanbul, 1998

39 Albertus Aquensis, Liber Christianae Expeditions pro Ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Eccelesiae, RHC Occ., IV,

Willermus Tyrensis "*Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*" adlı eserini yazarken Fulcherius ve Albertus'u takip etmiştir. Haçlıların Kudüs'e gelmelerine kadar geçen olayları Albertus'tan, 1127 yılına kadar olan olayları da Fulcherius'tan faydalanarak yazmıştır. Willermus Kudüs kralı I. Amaury (1163-1174) ve yerine geçen oğlu IV. Baudouin zamanlarında Sür şehri başpiskoposu idi. Doğuda yıllarca kalmış bir piskopos olarak Arapça'yı iyi bilmekteydi. Bundan dolayı onun doğulu tarihçilerin eserlerini de görmüş olma ihtimali bulunmaktadır. Haçlıların ele geçirdikleri yerlerde birçok kütüphaneyi papazlara emanet ettikleri bilinmektedir. Willermus da bu şekilde bazı eserlerden istifade etmiş olmalıdır. Bunun yanısıra diğer kaynaklarda olmayan bazı bilgiler Willermus'ta yer almaktadır. Willermus'un eserinin Türkiye ile ilgili olayları da içine alan kısımlarından bazıları İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Ancak 1095-1184 yılları arasındaki olayları ele alan geniş "*Historia Rerum*" Latin kaynakları arasında en uzunlarından biridir. Willermus eserini bitirdikten bir yıl sonra ölmüştür (1185). Son yıllarında Selahaddin'in faaliyetlerini görerek Filistin'de Haçlıların işlerinin daha da kötüleşeceğini anlamış olduğu eserindeki ifadelerden anlaşılmaktadır.[40]

Latin kaynaklar arasında Raymond d'Aguiliers (Raymond d'Agiles) 'ın "*Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem*" adlı eseri İznik'in ve Antakya'nın işgali, Filistin'de Haçlılar ve Kudüs'ün alınmasını detaylı veren kaynaklardan biridir. O, Raymond de Saint Gilles'in ordusuna katılmış bir papazdı. Raymond'un eserinin

265-713, terc. H. Hefele, Albert Von Aachen, Geschichte des ersten Kreuzzuges, 2 Cilt, Jena 1923, ed. E.Peters, The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials, Philadelphia, 1971; August C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants, Princeton, 1921

40 Willermus Tyrensis, Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum, RHC, Occ., III, s.1 vd., Ing. Terc. August C. Krey, A History of Deeds Done Beyond the Sea, 2 Cilt, New York, 1941, Alm.Terc. E.R. Kausler, Geschichte der Kreuzzüge und Königreichs Jerusalem, Stuttgart 1844; Türkçe Terc. Ebru Altan, XI. ve XII. Kitaplar (Y.L.Tezi), İstanbul 1995; terc. Ergin Ayan, XVI, XVII ve XVIII. Kitapların Tercümesi (Y.L.Tezi), İstanbul, 1994

RHC, Occ, III'teki nüshası ve Edward Peters'teki İngilizcesinden istifade edilebilir.[41]

Bundan başka Bohemond'un yanındaki papazlardan birinin yazdığı anonim (yazarı bilinmeyen) "*Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymimitorum*" adlı eser 1095-1099 yılları arasındaki olayları anlatmaktadır. Bu eser 1100 veya 1101 yılında yazılmış olmalıdır. Eserde Haçlıların İstanbul'a varışı, İznik'i kuşatmaları, Dorilium Savaşı, Antakya savaşı, Kudüs'ün alınması ve Askalan Savaşı konuları anlatılmıştır.[42]

Ekkehard de Aura, Petri Tudebodi, Guibert de Nogent diğer önemli Haçlı vekayinamelerinin yazarlarıdır. Ancak bunlar anonim Gesta, Fulcherius, Albertus, Raymond ve Willermus'un seviyesine ulaşamamışlardır. Bunlardan başka Antakya kontluğu tarihine ağırlık veren Norman kronikçi Ordericus Vitalis'in 1138 öncesine kadar Suriye'deki olayları anlatan "*Historia ecclesiastica*" adlı eseri bazı yönleriyle ve özellikle Venedik-Doğu Roma-Norman ilişkileri bakımından önemlidir.[43]

Doğu Roma Kaynakları

Haçlı seferleri hakkında bilgi veren en önemli kaynaklardan biri de Aleksios Komnenos'un kızı Anna Komnena'nın yazdığı "*Alexiad*" adlı vekayinamedir. Eser İmparator Aleksios'un biyografisi mahiyetinde olup, 1118'e kadar olan olayları anlatmaktadır.

41 Raymond d'Aguiliers, Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem, RHC Occ., III, terc. August C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses and Participants, Princeton, 1921, ed. E.Peters, Fulcher of Chartres and Other Source Materials, Philadelphia, 1971

42 Gesta Francorum, RHC Occ, III, Fransızca terc. L. Brehier, Histoire anonyme de la Premiere Croisade, Paris 1924; Kısmen Türkçe terc. D.Gürel, Birinci Haçlı Seferinin Yazarı Belirsiz Tarihinden: 1097-1099, 1985, Cilt:3, s.388-390; John France, "The Use of the Anonymous Gesta Francorum in the Early Twelfth-Century Sources for the First Crusade", From Clermont to Jerusalem The Crusades and Crusader Societies, 1095-1500, Turnhout, 1998

43 Zoé Oldenbourg, The Crusades, London, 1988, p.630-632

Bir vekayiname yazarı olmasına karşın olayların tarihlerinde büyük karışıklıklar yapan Anna, başkente yakın olayları en iyi anlatan tarihçidir. Haçlı seferlerinin sebepleri, Doğu Roma-Haçlı münasebetleri, Haçlıların İstanbul'daki halleri, Türklerle Haçlıların ilk karşılaşmaları "Alexiad"ın detaylı olarak yer verdiği konulardır. Ayrıca eser Balkan Türkleri tarihi ve denizcilik tarihi bakımından da önem taşımaktadır ve Türkçe'ye "*Alexiad Malazgirt'in Sonrası*" adı altında çevrilmiştir.[44]

Doğu Roma kaynakları arasında Niketas'ın *Historia*'sı, İoannes Kinnamos'un *Historia*'sı ve Mikhail Psellos'un *Khronographia*'sı da ayrıca belirtilebilir.[45]

Ermeni Kaynakları

Haçlılar hakkında bilgi veren kaynaklardan biri de Ermeni baş rahip Urfalı Mateos'un "*Vekayiname*"sidir. Mateos XII. yüzyılın başlarında Urfa'daki manastırlardan birinde görev yapmaktaydı. Urfa Haçlı Kontluğu-Büyük Selçuklu ilişkileri, Türk-Haçlı ve Ermeni-Haçlı ilişkileri konularında birçok bilgi Mateos'un eserinde bulunmaktadır. Mateos'un kroniği 952-1136 yılları arasını kapsamaktadır. Eser Hrant Adreasyan tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.[46]

44 Anna Komnena, Alexiad, neşr ve terc. B. Leib, anne Comnéne, Alexiade, Régne de l'emrereur Alexis I Commené (1081-1118), 3 Cilt, Paris, 1937-1945 (Türkçe terc. Bilge Umar, Alexiad, Malazgirt'in Sonrası, İstanbul, 1996)

45 Niketas Khoniatès, Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri), Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995; İoannes Kinnamos, Historia (1118-1176), terc. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 2001; Mikhail Psellos, Khronographia, terc. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 1992

46 Urfalı Mateos Vekayinamesi, Çev. Hrant D. Adreasyan, Notlar, Edouard Dulaurer, M. Halil Yinanç, Ankara, 2000

Süryâni Kaynakları

Adı bilinmeyen bir Süryâni din adamı tarafından XIII. yüzyılda yazılan anonim kronik Haçlı seferlerinin Ortadoğu'daki faaliyetleri hakkında en geniş bilgileri veren kaynaklardan biridir. A. S. Tritton tarafından İngilizceye çevrilen eser, H.A.R. Gibb tarafından notlandırılarak yayınlanmıştır.[47]

İkinci bir Süryâni kaynağımız Bar Hebraeus olarak da bilinen Gregory Ebu'l-Ferec İbnü'l-Ibrî'nin (ölm.1286) Vekayinamesidir. Arapça, Süryânice, İngilizce ve muhtelif dillerde yayınlanan bu eser, Haçlı tarihiyle ilgili bilgiler ihtiva eder. Ancak Urfalı Mateos'a göre daha yüzeysel bilgiler ihtiva eden bu kitap Süryâni Mihail'in eserlerinden faydalanılarak yazılmıştır.[48]

Araştırma Eserler

Haçlı Seferleri üzerine tetkik çalışmalara gelince, bunlar altı kategoride ele alınabilir:

Alman ekolü; daha çok dini açıdan bakmıştır. Temsilcileri Runciman, Wilken, Sybel, Rötricht, Hagenmeyer, H. E. Mayer, ve Waas'tır. Bu eserlerden Runciman ve Mayer'in çalışmalarının Türkçesi bulunmaktadır. Diğerlerinin ise Almanca ve İngilizce nüshalarını kütüphanelerimizde bulmak mümkündür.

Fransız ekolü; Şövalyelik ruhunun etkisini daha fazla dile getirmişlerdir. Temsilcileri Michaud, Riant, Chalandon, Brehier, Claude Cahen ve Grousset'tir. Bu kaynakların Fransızcaları ve İngilizcelerinden istifade edilebilir. Ayrıca "*Collection des Memoires a'l'Histoire de France*" Haçlı Seferleri ile ilgili önemli bir ansiklo-

47 A.S. Tritton ve H.A.R. Gibb, "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicler" JRAS, I. Kısım, 63-101, 2. Kısım 273-305

48 Bar Hebraeus, Chronography, neşr. İng. Terc. E.A.W. Budge, Chronography by Abu'l-Faraj, 2 Cilt, Oxford, 1932; Gregory Abu'l-Ferec Tarihi, İng. E.A.W. Budge tercümesinden Türkçe'ye Çev. Ö.Rıza Doğrul, 2 Cilt, TTK, Ankara, 1945

pedi olarak birçok ana kaynağı ve özellikle son dönem Haçlı Seferleri ilgili bilgileri günümüze ulaştırır.[49]

İngiliz ekolü; Jonathan Riley-Smith, David Nicolle, Terry Jones, Alan Ereira, Elizabeth Hallam ve R.C. Smail Doğu Roma yanlısı bir tavırla Grek kültürünü savunur görünmektedir.

Amerika ekolü; **Amerikalı D. C. Munro, Kenneth Setton, Auguste C. Krey ve öğrencilerinin çalışmaları diğer ekollere göre daha çaplı ve tutarlı görünmektedir. Fakat bu ekol ve yazarların hemen tamamı Haçlı Seferlerinin nedeni olarak dini etkiyi ve Papalığı gösterirler.**[50]

Arap araştırmacılar; Arap Haçlı tarihi çalışan araştırmacılar içinde en önemlisi şüphesiz Said Abdulfettah Âşûr'dur. O'nun "*El-Hareketü's-Salibiyye*" ve "*Avruba el-Usûru'l-Vusta*" adlı eserleri bu alanda İslam dünyasında en önemli eserlerdendir. Bunun yanısıra Araplar arasında başka telif ve tercüme Haçlı seferleri tarihleri bulunmaktadır. Kasım Abduh Kasım'ın "*Mahiyetu'l-Hurûbu's-Salibiyye*", Muhammed El-Arûsî El-Matvî'nin "*El-Hurûbu's-Salibiyye*" adlı telif eserleri Anadolu üzerinden giden Haçlı seferlerine ağırlık vermezler. Kuzey Afrika, Mısır ve Filistin yöresine gelen Haçlı seferleri Arapların daha çok yoğunlaştığı Haçlı Seferleri konularını oluşturmaktadır. Mahmud Abdullah Yakub'un Harold Lamb'dan çevirdiği "*Şu'letu'l-İslam Kıssatu'l-Hurûbu's-Salibiyye*" adlı eser de Selahaddin Eyyûbî'den itibaren Haçlılar konusunu ele almıştır.[51]

Türk Araştırmacılar; Türklerin Haçlı seferlerine bakışının Arap, İngiliz, Alman, Fransız ve Amerikan ekollerinden farklı ol-

49 Collection des Memoires a'l'Histoire de France Cilt: 29, Guizot-Briere, Paris 1823

50 Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri" İEF Tarih Dergisi (Sayı 35'ten Ayrı Basım), İstanbul, 1994, Sayı: 35, s.65-66

51 Said Abdulfettah Âşür, El-Hareketü's-Salibiyye, Kahire, 1963; Said Abdulfettah Âşür, Avrupa el-Usûru'l-Vusta, Kahire, 1994; Kasım Abduh Kasım, Mahiyetu'l-Hurûbu's-Salibiyye, Kuveyt, Mayıs 1990; Muhammed El-Arûsî El-Matvî, El-Hurûbu's-Salibiyye fî'l-Maşrık ve'l-Magrib, Tunus, 1954; Harold Lamb, Şu'letu'l-İslam Kıssatu'l-Hurubu's-Salibiyye, Çev.: Mahmud Abdullah Yakup, Bağdat, 1967.

duğu kanaatindeyiz. Batının en objektif eserleri bile İncil'den alıntılarla doludur ve Haçlıların savaşlarını anlatan Hristiyan tarihçilerin misyonerlik duygularının kabardığı hissedilmektedir. Buna karşılık Türk tarihçiler bu konuda oldukça tutarlı ve objektif yaklaşımları ile oryantalistlere cevap vermektedir. Bunlar arasında en önemlisi şüphesiz telif eserler ortaya koymuş olan Işın Demirkent ile onun hocası Fikret Işıltan'dır.[52]

52 Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, İstanbul, İstanbul, 1997; I. Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu I-II**, TTK, Ankara, 1994; Fikret Işıltan, **Haçlı Seferleri Tarihi, I-II-III** (Runciman'dan Çeviri), TTK, Ankara, 1992

KAYNAKÇA

ABULAFIA, David; "Trade and Crusade, 1050-1250" Cross Cultural Convergences, ed. Mchael Goodich, Sophia Menache and Sylvia Schein, Peter Lang Publish, New York, 1995.

Ahmet Cevdet Paşa; Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hülefa, 2. Cilt, İstanbul, 1995.

ALPTEKİN, Coşkun; Dımaşk Atabegliği (Tuğ-Teginliler), Marmara Ün. Yay., İstanbul, 1985.

ALTINAY, Ahmet Refik; Haçlılar (1095-1291), Haz. Güray Kırpık, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2007.

AŞUR, Said Abdu'l-Fettah; Hareketü's-Salibiyye, I. Cilt, 7. Baskı, Kahire, 1997.

Azımi Tarihi; Selçuklularla İlgili Bölümler, Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara, 1988.

BARKER, Ernest; "The Crusades" The Legacy of Islam, ed. Sır Thomas Arnold, Oxford Un. Press, London, 1931.

BARKER, Ernest; "Crusades" The Encyclopedia Britannica, Eleventh Edition, Cambridge Un. Press, Vol.7, 1910.

Barnabas İncili, Kültür Basın Yayın Birliği, Çev. Mehmet Yıldız, 3. Baskı, İstanbul, (Tarihsiz).

BRIDGE, Antony; The Crusades, London, 1980.

CAHEN, Claude; La Syrie du Nord A L'époque des Croisades, Paris, 1940.

CAHEN, Claude; "The Turkish Invasion: The Selchükids" A History of the Crusades, General ed.Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, I. Volume, London, 1969.

CAHEN, Claude; "İslam ve Haçlılar", Çev. İsmet Kayaoğlu, Belleten, Sayı:200.

CAHEN, Claude; Pre-Ottoman Turkey, London, 1968 (Türkçesi: Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Çev. Yıldız Moran, 3. Baskı, İstanbul, 1994).

CONNERTON, Paul; Toplumlar Nasıl Anımsar? Çev. Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

DANIEL, Norman; The Arabs and Mediaeval Europe, London and New York, 1975.

DEMİR, Necati; "Anadolu'da Teşekkül etmiş Destani Halk Hikayelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri", Uluslar arası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23-25 Haziran, İstanbul), TTK, Ankara, 1999.

DEMİRKENT, Işın; Haçlı Seferleri, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997.

DEMİRKENT, Işın; Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan, TTK, Ankara, 1996.

DEMİRKENT, Işın; Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118), TTK, Ankara, 1990.

DEMİRKENT, Işın; "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", İEF Tarih Dergisi, Sayı 35'ten Ayrı Basım, İstanbul, 1994.

DEMİRKENT, Işın; "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı: Recueil des Historiens des Croisades'te Doğulu Tarihçiler", Belleten, Sayı: 210.

DEMİRKENT, Işın; TDV İslam Ansiklopedisi "Haçlılar" Maddesi.

DVORNIK, Francis; Konsiller Tarihi İznik'ten Vatikan'a, Çev. Mehmet Aydın, TTK, Ankara, 1990.

ERDMANN, Carl; The Origin of the Idea of Crusade, Princeton Un. Press, New Jersey, 1977.

ERER, Raşid; Türklere Karşı Haçlı Seferleri, İstanbul, 1947.

FOREY, Alan; "Military Orders 1120-1312, History of the Crusades, ed. Jonathan Riley-Smith, Oxford University Press, 1997, p.213.

FRANCE, John; Victory in the East, Cambridge University Press, 1994.

FRIEDMAN, Yvonne; "Women in Captivity and their Ransom during the Crusader Period" Cross Cultural Convergences in the Crusader Period, ed. Mchael Goodich, Sophia Menache and Sylvia Schein, Peter Lang Publish, New York, 1995.

GALAHAD, Sir; Çev. Ayda Düz, "Birinci Haçlı Seferinin Perde Arkası" Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 2, İstanbul, Mart 1972.

GIBBON, Edward; The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, Vl. Volume, The Nottingham Society, London,1866 .

Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus); Abu'l-Farac Tarihi, 2 Cilt, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Süryaniceden İngilizceye Çeviren: Ernest A. Wallıs Budge, TTK, Ankara, 1987.

HAMILTON, Franklin; The Crusades, The Dial Press, USA, 1965.

HEYD, W.; Yakındoğu Ticaret Tarihi, Çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara, 1975.

HILLENBRAND, Carole; The Crusades İslamic Perspectives, Edinburg University Press, 1999.

HITTI, Philip; İslam Tarihi, Çev. Salih Tuğ, 4 Cilt, İstanbul, 1995.

HOLT, P. M.; Haçlılar Çağı, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul,1999.

İbn-i Cübeyr; Rıhle, Dar Sader, Dar Beyrut, Beyrut, 1964.

İbnü'l-Kalânisi; Zeyl-i Tarih-i Dımaşk, Arapça ed. H. F. Amedroz, Leyden, 1908; İngilizceye Çev. H.A.R. Gibb, London, 1932.

İbnü'l-Esir; El-Kamil Fi't-Tarih Tercümesi, Çev. Abdulkerim Özaydın, Bahar Yay., İstanbul, 1987.

İbnü'l-Kesir; El-Bidaye ve'n-Nihaye, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul, 1995.

İbnü'l-Adim; Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-i Haleb (seçmeler), Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara, 1989.

İLHAN, Mehdi; Uluslar arası Haçlı Seferleri Sempozyumu Bildiri Özetleri (23-25 Haziran 1997), İstanbul, TTK, Ankara, 1997.

Jarrold and Sons Ltd.; Normans, Norwich (or Thames and Hudson Ltd., London),1976.

KAFESOĞLU, İbrahim; İA " Selçuklular" Maddesi.

KAŞGARLI, Mehlika Aktok; Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi, Ankara, 1990.

KOMNENA, Anna; Alexiad (Malazgirt'in Sonrası), Çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996.

KREY, August C.; "The Accounts of Eyewitness and Participants" The First Crusade, Princeton, 1921.

Kur'an-ı Kerim, Çev. Talat Koçyiğit, Ankara, Tarihsiz.

KURAT, Akdes Nimet; Çaka Bey, TKAE Yay., Ankara, 1987.

KURAT, Akdes Nimet; IV.-XVII. yüzyıllar arasında Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Murat Yay., Ankara, 1992.

LANDAU, Rom; Islam and the Arabs, London, 1958.

LEWIS, Bernard; Çatışan Kültürler, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1995.

LEVÇENKO, M. V.; Doğu Roma Tarihi, Çev. Maide Selen, İstanbul, 1999.

Magazine: Christian History, "Pope Urban II Launches the First Crusade", Nowember, 1990, Vol. 9, İs: 4.

MAALOUF, Amin; Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Telos Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1998.

MAYER, Hans Eberhard; The Crusades, Oxford Un. Press, New York, 1990.

MEAD, Nellie Bartlett; Story of The First Crusade, İnstructor Literature Series, Dansvılle, 1911.

MEMİŞ, Ekrem; Tarihi Coğrafyaya Giriş, Selçuk Ün. Yay., Konya, 1990.

MERÇİL, Erdoğan; "Büyük Selçuklular" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Cilt:7, İstanbul, 1992.

MCFALL, J. Arthur; Military History, February, 1998, İssue: 6.

MICHAUD, Joseph François; History of the Crusades, Trans. W. Robson, I. Volume, London, 1852.

Michael O'mara Books Limited. People of the First Crusade, London, 1997.

MUNRO, Dana C.; Urban and the Crusades Translations and Reprints from the Original Sources of European History, Philadelphia, University of Pennysylvania, Vol. 1-2, 1895.

NEWHALL, Richard A.; The Crusades, Dryden Press, Hınsdale, 1963.

NICOLLE, David; Crusader Knight, Osprey Military, Oxford, 1999.

NIVET, Hanry; Balkan Haçlı Seferinde Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi, Çev. Ragıp Rıfkı, İstanbul, (Tarihsiz)

NOMIKU, H.; Haçlı Seferleri, Çev. Kriton Dinçmen, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

OLDENBOURG, Zoé; The Crusades, New York, 1966.

OSTROGORSKY, Georg; Doğu Roma Devleti Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1981.

ÖZSOY, Osman; Türkiye'nin İmaj Sorunu ve 2000'li Yılların Eşiğinde Vizyon Arayışları, Alfa Yay., İstanbul, 1998.

ÖZTÜRK, Levent; Haçlı Seferine Kadar Abbasiler Döneminde Hıristiyanlar, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994.

PAINTER, Sidney; "Western Europe in the Eve of the Crusades" A History of the Crusades, General ed. Kenneth Setton, Vol. I, London, 1969.

PHILIPS, Jonathan; History Today, March, 1997, Vol. 47, Issue: 3.

RILEY-SMITH, Jonathan; The First Crusaders, Cambridge Un. Press, 1997.

RILEY-SMITH, Jonathan; Chronicles of the Crusades, ed. Elizabeth Hallam, Guild Publishing, London, 1989.

RILEY-SMITH, Jonathan; The Crusades A Short History, Yale Un. Press, New Haven and London, 1987.

RUNCIMAN, Steven; Haçlı Seferleri Tarihi, I. Cilt, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1998.

SEVİM, Ali; Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, TTK, Ankara, 1989.

SEVİM, Ali ve E. MERÇİL; Siyaset, Teşkilat ve Kültür Selçuklu Devletleri Tarihi, TTK, Ankara, 1995.

SEVERİN, Tim; "Retracing the First Crusade" National Geographic, September, 1989.

SPENGLER, Oswald; Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler, Ankara, 1999.

STEVENSON, W. B.; The Crusaders in The East, Cambridge Un. Press, Cresswell, 1958.

Suryani Mihail Kroniği, Çev. Hrant Andreasyan, TTK, Ankara, (Baskıya Hazır Nüsha).

ŞAKİROĞLU, Mahmut; TDV İslam Ansiklopedisi "Haç" Maddesi.

TURAN, Osman; Selçuklular Zamanında Türkiye, 5. Baskı, İstanbul, 1998.

THATCHER, Oliver J., E. Holmes MCNEAL; A Source Book for Medieval History, New York, 1905.

"The Meeting of Two World: The Crusades and the Mediterranean Context The Crusades An Historical Survey" The University of Michigan Museum of Art, 1981.

The Encyclopedia Britannica; "Seljuks" Maddesi, Vol.24.

___ ; "Cannibalism" Maddesi, Vol.5.

___ ; "Vandals" Maddesi, Vol.27.

___ ; "Viking" Maddesi, Vol.28.

___ ; "Vampire" Maddesi, Vol.27.

UMAR, Bilge; Türkiye'de Tarihsel Adlar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.

Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara, 1987.

Üsame İbnü'l-Münkız; Kitabu'l-Itibar, Çev.Yusuf Ziya Cömert, Ses Yay., İstanbul, 1992.

VASILIEV, A. A.; Doğu Roma İmparatorluğu Tarihi, Çev. Arif Müfid Mansel, Maarif Matbaası, Ankara, 1943.

KARMA DİZİN

(Haçlı, Haçlılar, Haçlı Seferleri, Doğu Roma gibi çok sık geçen terimler alınmamıştır)

A

Abbasi-ler, 44
Abbot Richard, 75
Adhemar de Monteil, 60, 61, 62, 63, 91, 128
Afrika, 24
Agarenos bkz. Saracen
Ağlebi hanedanı, 41, 68
Ahmet Refik, 93, 111
Akka, 96, 111, 113
Akra, 72
Alexios Comnenos, 31, 46, 47, 51, 53, 54, 74-77, 79-82, 91, 131, 134
Alfonso, 103
Ali (Halife), 68
Alman-lar, 77, 113
Almanya, 13, 74, 76, 130
Alparslan, 44
Amalfi, 72
Amanos dağları, 88, 138
Amaorium (Emirdağ), 44
Anadolu, 23, 25, 36, 42, 44, 49, 53, 68, 69, 79, 82, 100, 101, 132
Anazarba (Aynuzarba), 41
Ankara, 44
Anna Komnena, 15, 42, 45, 48, 74, 75
Antakya, 30, 38, 41, 44, 60, 66, 69, 72, 81, 86, 87, 88, 90, 91, 95, 100, 112, 138, 143
Antokheia bkz. Antakya
Anu, 21
Apulia, 31, 72, 82
Aragon, 103
Arap-lar, 24, 25, 36, 37, 38, 40, 69, 72, 88
Arius, 65
Arka kalesi, 92
Arnavutluk, 72
Aryanizm, 65
Asi nehri, 86
Asuri-ler, 21, 69, 87
Atsız Apakaoğlu, 38
Attila, 43
Augustine, 24, 25, 105
Avusturya, 34
Azimi, –el, 25, 39, 100
Aziz Paul, 136

B

Babilli-ler, 69, 87
Bağdat, 44
Baker Er., 36
Balkanlar, 27
Barnabas, 27
Baudouin de Rainaut, 60, 63, 85, 91, 104, 137, 138
Bavyera, 53
Belgrad, 76
Benedict, 26
Benedicten rahipler, 72

Beytullahm, 144. 148
Bitinya, 83
Bizans, 101, 102, 104, 122, 130
Bogomil-ler, 27, 46
Bohemond, 14, 30, 31, 60, 80, 81, 84, 85, 89, 90, 91, 130, 131, 132, 140, 143
Bohemya, 78
Bologna, 52
Brindisi, 82
Britanya, 29
Briyennios, 46
Budizm, 22, 43
Bulgaristan, 27
Bulgar-lar, 43, 45, 76
Burgon-lar, 34
Burgonya, 53
Büveyhi-ler, 44
Büyük İskender, 23, 83

C-Ç

Calvary, 122
Cebelitarık, 123
Ceneviz, 72, 94
Cenova, 37, 52, 71, 72
Charlemagne, 44, 50
Charles Martel, 124
Cibotos, 77, 78
Cinnamus, 15
Clemens V., 27
Cluny Tarikatı, 26, 38, 51, 63, 71
Ctesiphon, 22
Çağrı bey, 43
Çaka bey, 46, 47, 48, 49, 83, 85
Çatalca, 48
Çavuldur, 47
Çukurova, 137

D

Dalmaçya, 31, 80
Danimarka, 60
Davud (peygamber), 123
Dımaşk, 67
Doğu Roma (Bizans), pek çok yerde.
Dominiken-ler, 27
Dukak, 43, 83

E

Ebu'l Ferec, 89
Ebubekir (halife), 67
Edessa bkz. Urfa
Efes, 66, 87
Emevi-ler, 68, 69, 100
Emiko (kont), 78
Endülûs (İspanya), 46, 68, 69, 71, 100
Epir, 63, 80
Ereğli, 47
Ermeni-ler, 42, 69, 84, 85, 87, 88, 106
Ermenistan, 44, 70, 102
Eskişehir, 84
Eustace, 60

F

Fars-lar, 88
Fatimi-ler, 25, 38, 41, 64, 93, 100
Filistin, 22, 60, 82, 121
Firuz, 140
Flander, 38, 41, 47, 52, 125
Frank-lar, 20, 25, 50, 52, 61, 74, 77, 81, 88, 91, 96
Fransa, 13, 31, 32, 41, 50, 52, 62, 63, 74, 123, 125, 130
Fransız-lar, 13, 14, 77
Fransisken-ler, 27
Frederick II, 113

G

Gautier Sansavoir, 74, 75, 76, 77, 78
Germen-ler, 29, 65
Gibbon, 14, 52, 59, 60, 109
Godefroi 148
Godefroi de Bouillone, 60, 63, 78, 80, 83, 109, 129, 130, 131, 134, 136

Got-lar, 34
Gregor I., 50
Gregory I., 25
Gregory VII, 51, 52, 53, 70
Gürcistan, 44

H

Hakem Biemrillah, 124
Hakem II., 68
Hakim el-, 41, 64
Halep, 88
Hanry Nivet, 20
Harun er-Reşid, 68, 69
Hazar-lar, 43
Heinrich III, 50
Heinrich VI., 59
Helena, 22, 122
Henry IV., 52, 53, 60, 129
Herakleios, 22, 66, 67
Herodotos, 33
Hısn'ül Ekrad, 32, 86
Hinduizm, 22
Hitit-ler, 22
Hospitalier-ler, 27, 111, 112
Hugue, 60, 61, 79, 80
Hun-lar, 43

I-İ

Ionnes Phokas, 15, 48
Irak, 87
İberya, 57
İbn'ül Esir, 14, 88, 89, 92
İbn-i Cübeyr, 72, 99
İbnü'l Kalanisi, 14, 39
İbnü'l Kesir, 14
İbrahim b. Ağlebi, 68
İbrahim Yınal Bey, 43
İdris b. Abdullah, 68
İngiltere, 13, 50
İsa (Peygamber), 21, 22, 25, 32, 37, 49, 64, 66, 76, 78, 109, 121, 123, 130
İskenderiye, 66, 68, 72, 87
İskenderun, 89
İskit, 45
İskoçya, 60
İspanya, 24, 31, 34, 36, 100, 101, 103, 123
İsrail, 102
İstanbul, 38, 41, 47, 52, 53, 67, 72, 74, 79, 128, 130
İsveç, 60
İşbiliye, 24, 68
İtalya, 13, 28, 40, 52, 62, 63, 71, 142
İzlanda, 28
İzmir, 47, 48, 83, 85
İznik, 38, 41, 48, 65, 77, 82, 84, 100, 132, 135

K

Kafkasya, 22
Kahire, 72
Karahanlı-lar, 43
Karolenj hanedanı, 50, 69
Kartaca, 34
Kefertab, 86
Keldani-ler, 69, 87
Kenise-i Kumame, 37, 51
Keşan, 48
Kıbrıs, 68
Kılıç Arslan, 46, 47, 48, 49, 77, 83, 84
Kilikya, 44, 84, 91
Klermont, 51, 52, 55, 55, 61, 127
Koloman, 76
Konstantin, 122
Konstantinos I., 22, 64, 65
Konya, 44, 84, 85
Korfu, 30
Kudıköy, 66
Kudüs, 22, 25, 30, 37, 38, 39, 45, 53, 64, 67, 72, 75, 84, 89, 91, 93, 108, 111, 113, 122, 138, 140, 143, 144

Kuman-lar, 43, 46, 48
Kutalmışoğlu Süleymanşah, 38, 41, 44, 83, 86
Kutsal Mezar, 122, 137
Kürboğa, 88, 89, 90
Kyrillos, 66

L

Larissa, 31
Lazkiye, 75, 144
Lebeka (Peçenek kumandanı), 45
Lebinium 48
Lebkuva (Peçenek kumandanı), 45
Leo IX., 50
Leon I., 66
Lietbert (Piskopos), 75
Longobard-lar, 50

M

Ma'arratü'n-Nu'man, 91, 92
Ma'arra, 143
Maalouf A., 85, 92
Macaristan, 76, 78, 79, 80, 130
Macar-lar, 25, 38, 40, 45, 78
Machael Attaliates, 15
Malatya, 44
Malazgirt, 38, 41, 44, 100
Malta Şövalyeleri, 111
Malta, 68, 111
Maniheizm, 43
Maraş, 85
Masyaf, 86
Maurice, 25
Medine, 123
Mehdiye, 57
Melfi Konsili, 51
Melikşah, 44, 86, 87
Merovenj hanedanı, 50
Messina, 57
Mezopotamya, 21, 69
Mısır, 21, 37, 68, 93, 111, 112
Mikail VII., 51
Milan, 52
Misis, 42
Monfor Şatosu, 113
Mu'tasım, 44
Muaviye, 68, 69
Muhammed (Hz. Peygamber), 123, 124
Munra D. C., 19
Musul, 88

N

Napolyon, 103, 111
Nasturiler, 69, 87, 88
Nazareth, 148
Nebatlı-lar, 87
Nestorios, 66
Niketas Khoniates, 15
Nikita, 76
Ninive, 67
Niş, 76
Norman-lar, 25, 28-31, 37, 57, 60, 61, 63, 71, 79, 80, 84, 89
Normandiya, 31, 92

O-Ö

Oğuz-lar, 43
Olinda, 124
Orhan Bey, 84
Osmanlı-lar, 23, 27, 106, 108, 111, 114
Ostia, 50
Oswald Spengler, 71
Otto II., 37
Ömer (halife), 67, 123

P

Palermo, 29
Pannonya, 38
Peçenek-ler, 43, 45, 46, 47, 48
Peter Tudebod, 109
Petrus, 49
Philaretos, 86

Philip I., 53, 89
Phokas, 66
Piacenza, 51, 53, 54
Pierre Barthelemous, 90
Pierre L'Ermit, 58, 59, 74, 75, 76, 77, 79, 125-129, 132, 133, 148
Pisa, 37, 52, 71, 72
Polonya, 60
Prag, 78

R

Raimond d'Aquilers, 109
Raymond de Saint Gilles, 60, 62
Raymond de Toulouse, 83, 91, 92, 130, 136, 143, 148
Reconquista, 50, 103, 104
Remle, 92
Rıdvan, 87, 88
Robert Guiscard, 30, 31, 41, 57, 62, 81
Robert I., 38, 47, 48
Robert II., 60
Rodos ,111
Rotisbon, 78
Rum-lar, 42, 88
Runciman, 21, 69, 76
Rurik hanedanı, 28

S-Ş

Said Aşur, 21, 39
Saint George, 32
Saint Martin, 25
Saint Michael, 32
Saint Paul, 25
Saint Sebastian, 25
Sakız adası, 85
Saksonya, 78
Saracen-ler, 38, 42, 47, 53
Sardunya, 63, 68, 103
Sarmat, 45
Sasani-ler, 22, 66, 67
Sedron nehri, 93
Selahattin Eyyubi, 112
Selçuk Bey, 43
Selçuklu-lar, 23, 25, 38, 41, 44-46, 55, 84, 86, 93, 100, 101, 106, 133
Sen Jan Şövalyeleri, 111
Sergius IV., 63
Sicilya, 24, 29, 36, 37, 40, 56, 57, 60, 68, 100, 103
Silivri, 80
Simeon (papaz), 125
Slav-lar, 28, 34
Sofya, 76
Stefan, 38
Suriye, 82, 86, 95, 138
Suryani Mihail, 14
Sümer-ler, 21
Süryani-ler, 69, 88
Swabya, 53

T

Taberiye, 112
Tankred, 60, 62, 80, 85, 92, 130, 131, 132, 137, 146, 147
Tapınakçılar bkz. Templiers
Tarsus, 65, 85, 136, 138
Tekirdağ, 81
Templier-ler, 27, 111, 113
Teodosios I., 65
Tharos, 85
Tinciler, 27
Toledo, 57
Toroslar, 91, 98
Toulouse, 60
Töton tarikatı, 111, 113, 114
Trablus, 112
Trablusşam, 91, 92
Truvalı-lar, 23
Tuğrul bey, 43
Tuna, 45, 48, 74
Tunus, 57
Tutuş, 86, 87

Türk-ler, 20, 28, 31, 36, 38, 39, 41-44, 51, 53, 55, 69, 77, 79, 82, 85, 88, 89, 99, 104, 106, 109, 134, 136, 140, 142, 144
Türkmen-ler, 43, 47

U-Ü

Urban II, 20, 26, 41, 52-55, 59, 63, 99, 109, 126, 127
Urfa, 69, 85, 87, 89, 108
Urfalı Mateos, 14, 89, 90
Uygur-lar, 43
Üsame İbn-i Munkiz, 92

V

Vandal-lar, 34, 35
Venedik, 72, 101
Vespasianus, 87
Victor III, 57
Viking-ler, 28, 40
Viyana, 80
Volkmar (papaz), 78

W

Wareg 45
Wareg-ler, 28
William Rufus, 60, 61

Y

Yafa, 93
Yağıbasan, 86
Yağısıyan, 86, 87, 88, 90
Yahudi-ler, 22, 67, 72, 73, 76, 78, 96, 102
Yakubiler, 87, 88
Yezid, 68

Z

Zeolot-lar, 22
Zeytun dağı, 146
Zonares, 15